

Het leven van keizer Wilhelm gedurende de oorlog

Inhoudsopgave Keizer Wilhelm II

24 juni 1914	KIEL, 24 Juni. (Reuter.)	4
24 juni 1914	Zooals men weet, ligt er op het oogenblik	4
28 juni 1914	KIEL, 28 Juni. (Reuter). Hoe keizer Wilhelm het bericht ontving.	4
29 juni 1914	BERLIJN, 29 Juni. (Reuter.) De Keizer zal zich	4
29 juni 1914	BERLIJN, 29 Juni. (Reuter.) De "Nordd. Allg. Ztg." schrijft	4
29 juni 1914	De Duitse keizer.	4
30 juni 1914	NEUES PALAIS, 30 Juni. De keizer, is voornemens	4
2 juli 1914	BERLIJN, 2 Juli. Naar in hofkringen verluidt, is de ongesteldheid	4
2 juli 1914	BERLIJN, 2 Juli. Prins Heinrich heeft, evenals de keizer,	5
2 juli 1914	Keizer Wilhelm niet naar Weenen.	5
3 juli 1914	De Duitse Keizer.	5
3 juli 1914	Keizer Wilhelm op reis.	5
7 juli 1914	De Duitse Keizer.	5
7 juli 1914	6.00 Keizer Wilhelm.	5
26 juli 1914	In Duitschland.	5
27 juli 1914	7.33 POTSDAM, 27 Juli. De Keizerin is om 7 uur 33	5
27 juli 1914	14.10 WILDPARK, 27 Juli. De Keizer is met den extra-trein	5
27 juli 1914	De Duitse Keizer.	5
27 juli 1914	In Duitschland.	5
28 juli 1914	BERLIJN, 28 Juli. De kroonprins komt Woensdag te Potsdam	5
29 juli 1914	BERLIJN, 29 Juli. Het wordt bevestigd, dat de Tsaar een telegram	5
29 juli 1914	De algemeene toestand.	5
29 juli 1914	BERLIJN, 30 Juli. Op de conferentie, gisteren te Potsdam	6
30 juli 1914	BERLIJN, 30 Juli. Het bericht, dat de Keizer mobilisatie	6
30 juli 1914	BERLIJN, 30 Juli. Het bericht in buitenlandsche bladen,	6
30 juli 1914	BERLIJN, 30 Juli. De "Vorwärts" schrijft in een hoofdartikel:	6
31 juli 1914	14.45 BERLIJN, 31 Juli. (Vertraagd). De Keizer en de Keizerin	6
31 juli 1914	BERLIJN, 31 Juli. (Vertraagd). In het koninklijk paleis	6
31 juli 1914	22.00 BERLIJN, 31 Juli. Hedennacht trok een ontzaglijke menigte	6
31 juli 1914	De dreigende Europeesche oorlog.	7
31 juli 1914	Duitschland en Rusland.	7
31 juli 1914	15.00 BERLIJN, 1 Aug. De Lustgarten was gisteren	7
31 juli 1914	17.30 1914 De stemming te Berlijn.	7
31 juli 1914	20.00 BERLIJN, 1 Aug. Het huwelijk tusschen prins Adalbert	7
31 juli 1914	20.00 De Keizer was juist op het meest bewogen tijdstip,	7
31 juli 1914	23.00 Tegen middernacht scheen de menigte	7
1 augustus 1914	Het Berliner Tageblatt schrijft: Uit de officieele	7
1 augustus 1914	15.00 BERLIJN, 1 Augustus. (Part.). Hedenmiddag kwam nog	8
1 augustus 1914	19.00 Prins en prinses Oskar van Pruisen.	8
1 augustus 1914	20.00 BERLIJN, 1 Aug. 's Avonds sprak de Keizer	8
1 augustus 1914	BERLIJN, 1 Augustus. De Lokal-Anzeiger schrijft	8
1 augustus 1914	BERLIJN, 1 Aug. Bij keizerlijk besluit is de rijksdag	8
1 augustus 1914	BERLIJN, 1 Aug. Voor het geval van het uitbreken	8
1 augustus 1914	5.15 De oorlogsverklaring. Duitschland mobiliseert.	8
1 augustus 1914	8.00 BERLIJN, 1 Aug. Ziehier een en ander	9
1 augustus 1914	18.00 Duitschland.	9
1 augustus 1914	Duitschland en Rusland.	9
1 augustus 1914	Duitschland, Rusland en Frankrijk.	9
1 augustus 1914	Het Duitse leger.	9
1 augustus 1914	Keizer en Tsaar.	10
2 augustus 1914	5.15 De Oorlog.	10
2 augustus 1914	20.00 Duitschland en België.	10
2 augustus 1914	20.00 BERLIJN, 3 Aug. (part., verstraagd bericht).	11
3 augustus 1914	BEKANNTMACHUNG.	11
3 augustus 1914	Oostenrijk en Servië.	11
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Aug. De Keizer heeft de buitengewone zitting	11
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Augustus. De Keizer opende heden een buitengewone	11
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Aug. Nadat de Keizer de troonrede	11
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Aug. Ter opening van den Rijksdag	11
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Aug. De Rijkskanselier zeide in zijn rede,	12
4 augustus 1914	BERLIJN, 4 Aug. Na de rede van den Rijkskanselier	12
4 augustus 1914	Dagboek van den oorlog.	12

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

4 augustus 1914	BERLIJN, 5 Aug. Wolff's bureau meldt uit Weenen:	13
5 augustus 1914	Verspreide berichten.	13
5 augustus 1914	De oorlogstemming in Duitschland.	14
5 augustus 1914	Het Duitsche leger, ...	15
5 augustus 1914	Verspreide berichten.	16
5 augustus 1914	De eerste krijgsverrichtingen in België.	16
6 augustus 1914	Manifest van den Duitschen Keizer.	16
8 augustus 1914	BERLIJN, 8 Aug. De Kroonprinses heeft een schoon voorbeeld ..	16
8 augustus 1914	BERLIJN, 8 Aug. Met ongelooflijke snelheid	16
8 augustus 1914	De stemming te Berlijn.	17
13 augustus 1914	Het verpand eerewoord.	17
16 augustus 1914	Vertrouwen op het goed recht en in de overwinning	18
17 augustus 1914	Keizer Wilhelm naar het oorlogstooneel.	18
18 augustus 1914	DE ALGEMEENE TOESTAND.	18
18 augustus 1914	De Duitsche kroonprins gewond?	19
18 augustus 1914	Het "geheim van Luik".	19
18 augustus 1914	Het "geheim van Luik".	19
19 augustus 1914	BERLIJN, 20 Aug. (Wolffbureau). Te München werd het bericht	20
21 augustus 1914	Belangrijke documenten.	20
21 augustus 1914	Een telegram van den Keizer.	21
23 augustus 1914	NIEUWE OVERWINNINGEN DER DUITSCHERS.	21
24 augustus 1914	DUITSCH LEZING OVER DE ZEGEPRAAI BIJ METZ.	21
24 augustus 1914	Een tevredenheidsbetuiging van den keizer.	22
26 augustus 1914	12.00 BERLIJN, 30 Aug. (Part.). De keizer en de keizerin ..	22
27 augustus 1914	De toestand in Oost-Pruisen.	22
29 augustus 1914	Duitschland en Oostenrijk.	23
29 augustus 1914	Amnestie.	23
29 augustus 1914	Turkije en de Europeesche oorlog.	23
30 augustus 1914	Een keizerlijke dankbetuiging.	24
31 augustus 1914	De slag bij St. Quentin.	24
1 september 1914	(zondag ervoor) De Keizer uit Koblenz vertrokken.	25
1 september 1914	Gratie aan overtreders der dienstplichtbepalingen.	25
2 september 1914	Duitsche berichten.	25
2 september 1914	Een Duitsche overwinning.	25
2 september 1914	(zondag) Engelsche berichten.	25
2 september 1914	Sedandag te Berlijn.	25
2 september 1914	Veroverde kanonnen.	25
2 september 1914	Een proclamatie van generaal v. d. Goltz.	26
6 september 1914	De Keizerin naar Dantzig.	26
5 september 1914	Duitsch legerbericht.	26
8 september 1914	Een telegram van keizer Wilhelm aan president Wilson.	26
9 september 1914	Onderscheiding.	27
10 september 1914	Een Pruisisch prins gewond.	27
10 september 1914	In de buurt van Verdun.	27
10 september 1914	Prins Ernst van Saksen-Meiningen gesneuveld.	27
14 september 1914	In Oost-Pruisen.	27
15 september 1914	De dum-dums.	27
17 september 1914	In de Berlijnsche ziekenhuizen.	28
17 september 1914	Prins Friedrich Karl van Hessen gewond.	28
21 september 1914	De oorlog langs straat.	28
22 september 1914	Zorg voor het leger.	30
25 september 1914	De beschieting van de kathedraal te Reims.	30
25 september 1914	6.20 Een dagorder van generaal v. Hindenburg.	30
26 september 1914	Prins Oscar van Pruisen.	30
28 september 1914	Een motie.	30
29 september 1914	Een betooging van handel en nijverheid.	30
29 september 1914	Pour le mérite.	31
30 september 1914	In antwoord op een motie.	31
26 oktober 1914	Een toespraak van den Keizer.	32
31 oktober 1914	De Keizerin naar Koningsbergen.	32
1 november 1914	De keizer ridder van het IJzeren Kruis.	32
2 november 1914	BERLIJN, 2 Nov. (Corr. E.) Het Fransche ertsgebied	32
24 november 1914	Prins Joachims ontsnapping in een vliegtuig.	32
30 november 1914	Tegenspraak.	32
30 november 1914	De Duitsche keizer.	33
30 november 1914	De keizer op het oostelijk oorlogsterrein.	33

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1 december 1914	Een bezoek bij den Kroonprins.	33
1 december 1914	De Duitsche keizer aan het front.	34
2 december 1914	Een samenkomst te Breslau.	34
3 december 1914	Keizerlijke jeugd.	35
3 december 1914	20.00 De Keizer te Berlijn.	35
4 december 1914	v. Bülow naar Rome.	35
5 december 1914	De Duitsche verliezen door den vijand geschat.	35
6 december 1914	Een rapport over den toestand.	35
6 december 1914	Fürst von Bülow, Duitsch ambassadeur te Rome.	35
9 december 1914	Het Duitsche opperbevel.	36
10 december 1914	De Duitsche keizer.	36
10 december 1914	De nieuwe generalissimus.	36
12 december 1914	De dood van den prins van Battenberg.	37
12 december 1914	Het aftreden van Von Moltke.	37
14 december 1914	De sigaar van den Keizer.	37
14 december 1914	Een proclamatie van von der Goltz.	37
17 december 1914	9.00 Geestdrift te Berlijn.	38
18 december 1914	Duitsche dienstplichtigen.	38
18 december 1914	Het IJzeren Kruis voor den Rijkskanselier.	38
20 december 1914	De keizer weder naar het front.	38
21 december 1914	Een Duitsch antwoord op het Fransche Geelboek.	38
28 december 1914	Duitschland en Turkije.	40
28 december 1914	Een kerkgang van den Duitschen Keizer.	40
25 december 1914	Kerstviering in het Groote Hoofdkwartier.	41
20 oktober 1916	Om en bij den strijd.	42
8 augustus 1917	Een gift van den keizer.	45
25 oktober 1918	De Spaansche griep.	45
5 november 1918	Keizerlijke gasten.	46
10 november 1918	9.25 De afgetreden Keizer.	46
10 november 1918	's-Gravenhage, 10 Nov. De Nederlandsche Regeering.	46
10 november 1918	's-GRAVENHAGE, 10 Nov. (Officieel.) Nadat bericht.	47
10 november 1918	Keizer Wilhelm II.	47
11 november 1918	De koninklijke bibliotheek.	49
11 november 1918	De Keizer.	49
11 november 1918	De kroonprins doodgeschoten?	49
11 november 1918	Een onderhoud met den nieuwen kanselier.	49
11 november 1918	Engelsche persstemmen.	50
11 november 1918	De gastheeren van den Ex-Keizer.	50
11 november 1918	Ex-keizer Wilhelm in Nederland.	51
11 november 1918	Ex-Keizer Wilhelm.	52
11 november 1918	Hindenbrug ter beschikking van de nieuwe regeering.	52
10 november 1918	16.15 Ons bulletin van gisteravond.	52
11 november 1918	Lloyd George aan het woord.	52
11 november 1918	Volkswil.	53
12 november 1918	De afgetreden Keizer.	55
12 november 1918	De dood van den kroonprins?	57
12 november 1918	De keizerlijke familie in veiligheid.	58
12 november 1918	De reis van Generaal van Heutsz.	58
13 november 1918	0.00 De gewezen Duitsche Kroonprins.	58
13 november 1918	0.00 De gewezen Kroonprins.	58
13 november 1918	De afgetreden Keizer.	58
13 november 1918	De ex-Keizer.	59
13 november 1914	15.00 De gewezen Duitsche Kroonprins.	59
13 november 1914	Het Kasteel Amerongen.	60
13 november 1914	Het kasteel Amerongen.	60
13 november 1918	Prins Heinrich.	60
14 november 1918	En de burgerij?	60
14 november 1918	Een Hohenzollern plaatst zich onder de nieuwe regeering. ...	61
14 november 1918	De ex-keizer.	61
14 november 1918	De ex-Keizer.	62
15 november 1918	8.00 De gewezen Keizerin van het Duitsche Rijk.	62

24 juni 1914 KIEL, 24 Juni. (Reuter.)

- 5 De uitbreiding van het Kaiser Wilhelm-kanaal, waardoor de grootste stoomschepen door het kanaal kunnen varen, werd heden, nadat er zeven jaar aan gewerkt was, in tegenwoordigheid van den Keizer in gebruik genomen.

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

24 juni 1914 Zooals men weet, ligt er op het oogenblik

10 een Engelsch eskader te Kiel onder commando van vice-admiraal Sir George Warrender.
Eergisteren echter is de Duitsche keizer een uur lang bevelhebber van die vloot
geweest. Hij bracht nl. een bezoek aan de "George V" en was toen als eereadmiraal van
de Engelsche vloot tijdelijk de hoogste in rang. De Keizer werd bij zijn aankomst
15 begroet door den vice-admiraal en zijn zeven kapiteins, terwijl de muziek de
volksliederen speelde. De Keizer was buitengewoon goed gehumeurd. Hij had een
vroolijk woordje voor bijna iederen officier, die hem werd voorgesteld. Tot den
geestelijke zeide hij knipoogend: "Hier aan boord wordt zeker nooit gevloekt". "Neen,
20 Uwe Majesteit" was het antwoord. De Keizer inspecteerde de manschappen, die
aangetreden waren op het dek en gaf allen officieren een hand. Hij ging echter niet
naar beneden en bezag ook niet de geschutstorens en andere onderdeelen van het schip,
die gewoonlijk als geheim worden beschouwd. Nadat hij een uur lang vroolijk had
gebabbel met den vice-admiraal, verliet de Keizer het schip en was het commando
weder in Britsche handen.

25 28 juni 1914 KIEL, 28 Juni. (Reuter). Hoe keizer Wilhelm het bericht ontving.

Toen hier het bericht van den aanslag ontvangen werd, ging de chef van het
marinekabinet, admiraal von Müller, dadelijk met het jacht Hulda op zee, en riep het
bericht den keizer toe, die op de Meteor was. Hoewel dit jacht een voorsprong van 15
30 minuten had, liet de keizer de wedstrijden eindigen. De andere jachten volgden het
keizerlijk sein op. De keizer liet dadelijk Franz Josef telegrafisch zijn deelneming
betuigen.

29 juni 1914 BERLIJN, 29 Juni. (Reuter.) De Keizer zal zich

naar Weenen begeven ter bijwoning van de plechtigheid der bijzetting van aartshertog
35 Franz Ferdinand.

29 juni 1914 BERLIJN, 29 Juni. (Reuter.) De "Nordd. Allg. Ztg." schrijft

over den moord op den Oostenrijkschen troonsopvolger: Geheel Duitschland deelt met
innig medegevoel in de smart van het huis Habsburg en van de Oostenrijksche landen.
40 De persoonlijkheid van Franz Ferdinand heeft zich van jaar tot jaar duidelijker
ontplooid voor de oogen der volken, en zijn vaste wil om alle kracht in dienst te
stellen van zijn land, zoowel als zijn onvermoeide militaire ontwikkeling van het
rijk, gaven zijn leven kracht en inhoud. Hij had een strenge opvatting van zijn
beroepspligten. De overledene was met keizer Wilhelm in hartelijke wederzijdsche
45 vriendschap verbonden; hij was trouw aan het verbond met Duitschland. Zijn vrouw, de
hertogin van Hohenberg, verheugde zich bij het Berlijnsche hof in een levendige
sympathie. Ons keizerlijk huis is dus ook door dit gebeuren in diepen rouw gehuld en
gevoelt innig medelijden met de drie vorstenkinderen, die zoo vroeg en zoo jammerlijk
weezen geworden zijn. Onuitsprekelijk is de deelneming voor den grijzen Keizer der
50 monarchie, wien in deze wereld geen enkels wreede slag gespaard blijft. Wat de
moordenaars te Serajewo tot de droevige daad mag hebben geleid, de vaste bouw van het
Rijk wordt door zulk een misdaad niet geschokt. De volken van Oostenrijk zullen zich
te vaster scharen om hun Keizer en Koning."

55 29 juni 1914 De Duitsche keizer.

KIEL, 29 Juni. (Reuter.) De Duitsche keizer en de keizerin zijn per exprestrein naar
Wildpark (Potsdam) vertrokken.

30 juni 1914 NEUES PALAIS, 30 Juni. De keizer, is voornemens

60 zich 2 Juli naar Weenen te begeven, waar hij den volgenden dag aan de
rouwplechtigheid zal deelnemen. Den 4en Juli keert hij naar Wildpark terug.

2 juli 1914 BERLIJN, 2 Juli. Naar in hofkringen verluidt, is de ongesteldheid

van den keizer van geen beteekenis en boezemt zij niet de minste bezorgdheid in. Dat
65 de keizer van zijn reis naar Weenen heeft afgezien, is waarschijnlijk minder toe te
schrijven aan zijn ongesteldheid, dan aan den wensch keizer Frans Jozef de
vermoeienis van de plechtige ontvangst te besparen.

2 juli 1914 BERLIJN, 2 Juli. Prins Heinrich heeft, evenals de keizer,

70 afgezien van zijn reis naar Weenen: hij keert morgen naar Kiel terug.

2 juli 1914 Keizer Wilhelm niet naar Weenen.

BERLIJN, 2 Juli. (Reuter.) De keizer is verkouden, tengevolge van de buitengewone

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

75 hitte. Wijnl daardoor spit in den rug kan ontstaan, besloot hij de reis naar Weenen op te geven.

3 juli 1914 De Duitse Keizer.

80 BERLIJN, 3 Juli. Naar verluidt, vertrekt de keizer Maandag a.s. op zijn jaarlijksche reis naar Noorwegen.

3 juli 1914 Keizer Wilhelm op reis.

BERLIJN, 3 Juli (Reuter.) Naar verluidt, zal de Keizer Maandag a.s. zijn jaarlijksche reis naar het noorden aanvaarden.

85 7 juli 1914 De Duitse Keizer.

KIEL, 7 Juli. De Keizer is om zes uur hedenmorgen aan boord van de Hohenzollern naar het noorden vertrokken.

7 juli 1914 6.00 Keizer Wilhelm.

90 KIEL, 7 Juli. (Reuter.) Keizer Wilhelm arriveerde te 6 uur hedenochtend aan boord van zijn jacht, de "Hohenzollern", ten einde zijn reis naar het Noorden te ondernemen.

26 juli 1914 In Duitschland.

95 BERLIJN, 26 Juli. Keizer Wilhelm is thans reeds, eenige dagen vroeger dan oorspronkelijk vastgesteld was, op den terugweg van zijn reis naar Noorwegen. Hij komt waarschijnlijk morgen reeds te Berlijn terug.

27 juli 1914 7.33 POTSDAM, 27 Juli. De Keizerin is om 7 uur 33

uit Wilhelmshöhe aangekomen en heeft zich naar het Neue Palais begaven.

100 27 juli 1914 14.10 WILDPARK, 27 Juli. De Keizer is met den extra-trein te 2.10 hedenmiddag aangekomen.

27 juli 1914 De Duitse Keizer.

105 POTSDAM, 27 Juli. De Keizer werd bij aankomst aan het station Wildpark ontvangen door den rijkskanselier en de chefs van den generalen staf en van den marine-staf. Hij reed met de Keizerin naar het Nieuwe Paleis, door het publiek met hoera-geroep begroet. In het paleis ontving de Keizer den rijkskanselier in langdurig gehoor, daarna ontving hij den chef van den generalen staf en dien van den marinestaf. De Keizer zal enkele dagen in Potsdam blijven, dan gaat hij naar Wilhelmshöhe.

27 juli 1914 In Duitschland.

110 LONDEN, 27 Juli. Het bezoek van prins Heinrich van Pruisen, die deze week te Comes zou komen, gaat niet door, als gevolg van den ernstigen toestand in Europa. De Prins keert naar Berlijn terug.

28 juli 1914 BERLIJN, 28 Juli. De kroonprins komt Woensdag te Potsdam

115 en neemt zijn intrek in het marmeren paleis.

29 juli 1914 BERLIJN, 29 Juli. Het wordt bevestigd, dat de Tsaar een telegram

heeft gezonden aan den Keizer. Dit telegram kruiste zich met een van den Keizer aan den Tsaar.

120 29 juli 1914 De algemeene toestand.

125 BERLIJN, 29 Juli. De "Norddeutsche Allgemeine Zeitung" schrijft het volgende: Den 29en Juli kwam er een telegram van den Tsaar, waarin hij het innige verzoek deed, dat de Keizer hem in dit zoo ernstige oogenblik helpen mocht. Hij smeekte den Keizer, ten einde het ongeluk van een Europeeschen oorlog te voorkomen, al het mogelijke te doen, om zijn bondgenooten er van terug te houden te ver te gaan. Op denzelfden dag antwoordde Keizer Wilhelm in een uitvoerig telegram, dat hij de taak van bemiddelaar op het beroep van zijn vriendschap bereidwillig op zich genomen had. Vandaar, dat er terstond een diplomatieke actie in Weenen geopend was. Maar terwijl die aan den gang was, kwam het officieele bericht, dat Rusland tegenover Oostenrijk aan het mobiliseeren was. Dadelijk wees toen de Keizer den Tsaar in een nieuw telegram er op, dat die mobilisatie des Keizers bemiddelende werkzaamheid – die hij op verzoek des Tsaren op zich genomen had – bemoeilijkte, zoo niet onmogelijk maakte. Niettemin werd de in Weenen begonnen actie voortgezet, en daarbij werden de voorstellen van Engeland, die zich in dezelfde richting bewogen ijverig ondersteund. Omtrent die 135 bemiddelingsvoorstellen zou heden – dat is gisteren, Vrijdag – in Weenen de beslissing vallen, maar nog vóór zij viel bereikte de Duitse regeering het officieele bericht, dat het bevel tot mobilisatie van het heele Russische leger en de heele vloot was gegeven. Daarop richtte toen de Keizer een laatste telegram aan den Tsaar, waarin hij meldde, dat de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van het rijk

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

hem tot definitieve maatregelen noopte; hij heeft de vriendschap voor de Tsaar en voor het Russische volk steeds hoog gehouden en de vrede van Europa kan ook thans nog bewaard blijven als Rusland ophoudt met Oostenrijk en Duitschland te bedreigen. Terwijl aldus Duitschland op Rusland's verzoek bemiddelde, mobiliseerde Rusland zijn gansche strijdmacht en bedreigde daarmee de veiligheid des Duitschen rijks, dat tot op dat oogenblik nog geenerlei buitengewone militaire maatregelen had genomen. Zoo is het niet op Duitschland's wil, maar veeleer tegen den door de daad bewezen wil van Duitschland het oogenblik gekomen, waarop de Deutsche weermacht op het tooneel geroep[en] wordt.

29 juli 1914 BERLIJN, 30 Juli. Op de conferentie, gisteren te Potsdam gehouden, is niet tot mobilisatie besloten. De militaire conferenties duren echter voort. Hedenochtend waren bij den rijkskanselier in conferentie: de rijkskanselier; Moltke, chef van den generalen staf; von Falkenhayn, minister van oorlog; prins Hendrik van Pruisen, inspecteur-generaal van de vloot, en andere ministers en prinses. Officieren, die op verlof zijn, hebben bericht gekregen dat zij terug moeten keeren.

30 juli 1914 BERLIJN, 30 Juli. Het bericht, dat de Keizer mobilisatie van leger en vloot gelast zou hebben, is onjuist. De "Lokal Anzeiger" verspreidt het volgende bulletin: "Door "grober Unfug" zijn hedenmiddag bulletins van dit blad verspreid, met het bericht, dat Duitschland de mobilisatie van zijn leger en vloot heeft gelast. Wij constateeren, dat dit bericht onjuist is."

30 juli 1914 BERLIJN, 30 Juli. Het bericht in buitenlandsche bladen, dat Duitschland mobiliseert en dat prins Heinrich naar St.-Petersburg zal gaan, is, naar wij vernemen, ten eenenmale onjuist.

30 juli 1914 BERLIJN, 30 Juli. De "Vorwärts" schrijft in een hoofdartikel: "Hoe besliste tegenstanders van de monarchie wij ook steeds zijn geweest en zullen zijn, welk een verbitterden strijd wij dikwerf hebben moeten strijden tegen den temperamentvollen drager der kroon, onomwonden erkennen wij thans, en niet voor den eersten keer, dat Wilhelm II zich door zijn houding, speciaal in de laatste jaren, een oprecht vriend van den vrede onder de volken heeft betoond."

31 juli 1914 14.45 BERLIJN, 31 Juli. (Vertraagd). De Keizer en de Keizerin zijn om kwart vóór drie 's middags te Berlijn aangekomen, om hun intrek te nemen in het koninklijk paleis. Toen zij in een open automobiel langs de Linden reden, de Keizer in de uniform van de gardes-du-corps, gevolgd door den kroonprins, prins Heinrich en de andere prinses, werden zij stormachtig toegejuicht. 's Namiddags drie uur reed de rijkskanselier, eveneens door de bevolking hartelijk toegejuicht, naar het slot. Het bekend worden van den oorlogstoestand in Duitschland veroorzaakte op de beurs geestdriftige vaderlandslievende betoelingen.

31 juli 1914 BERLIJN, 31 Juli. (Vertraagd). In het koninklijk paleis zijn thans alle prinses en prinsessen bijeen. De kroonprinses en de kroonprinses, die met hun oudsten zoon naar het slot reden, werden zeer hartelijk toegejuicht. In den "Lustgarten" beweegt zich een reusachtige menigte, die vaderlandsche liederen zingt.

31 juli 1914 22.00 BERLIJN, 31 Juli. Hedennacht trok een ontzaglijke menigte van Unter den Linden de Wilhelmstrasse in, onder het zingen van vaderlandslievende liederen. Voor het paleis van den rijkskanselier hield de stoet stil. Toen de rijkskanselier voor het middelste raam van de congreszaal verscheen, werd hij stormachtig toegejuicht. Zoodra het stil geworden was, hield de rijkskanselier een korte rede, die met klankvolle stem uitgesproken, ver hoorbaar was. In deze ernstige ure - zoo zeide hij - zijt gij, om lucht te geven aan uw vaderlandslievende gevoelens, voor het huis van Bismarck bijeengekomen - Bismarck, die met Keizer Wilhelm de Groote en veldmaarschalk Moltke het Deutsche rijk gesmeed hebben. Wij zouden in dit Rijk, dat wij in een vredelievenden arbeid 44 jaren lang tot ontwikkeling gebracht hebben, ook verder in den vrede willen leven. Het geheele streven van onzen Keizer is op het behoud van den vrede gericht geweest. Tot in de laatste uren heeft hij voor den vrede van Europa geijverd, hij doet dat nog. Mochten al zijn bemoeiingen tevergeefs zijn, en wij gedwongen worden het zwaard ter hand te nemen, dan zullen wij uittrekken met een zuiver geweten, in het bewustzijn, dat niet wij den oorlog hebben gewild. Wij zullen dan in den strijd om ons volksbestaan en onze volkseer tot den laatsten druppel bloeds vechten. In deze ernstige ure herinner ik u aan het woord, dat eens prins Fredrik Karel den Brandenburgers toeriep: "Laat uw hart kloppen voor God, uw vuisten op den vijand". (Lasst eure Herzen schlagen zu

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

Gott, eure Fäuste auf den Feind"). Een "hoch" op den Keizer, met groote geestdrift uitgebracht, en onder het zingen van Die Wacht am Rhein, zette de stoet zijn weg door de Wilhelmstrasse voort.

210

31 juli 1914 De dreigende Europeesche oorlog.

Duitschland en Rusland. BERLIJN, 31 Juli. De Keizer heeft op grond van art. 68 der rijksgrondwet het gebied des rijks zonder Beieren in staat van oorlog verklaard. Voor Beieren zal een dergelijk bevel uitgevaardigd worden.

215

31 juli 1914 Duitschland en Rusland.

POTSDAM, 31 Juli. De kroonprins is aangewezen als bevelhebber van de eerste gardedivisie.

220

31 juli 1914 15.00 BERLIJN, 1 Aug. De Lustgarten was gisteren

dien ganschen middag door een schouder aan schouder staande menigte bezet. Zoowat om halfzes werd het publiek door een adjudant het besluit der mobilisatie medegedeeld. Daarop brak een onbeschrijfelijke storm van geestdrift los. Om zes uur werd in den Dom de liturgische godsdienstoefening gehouden. De Keizerlijke prediker dr. Dryander leidde de plechtigheid, waarin vele dames en heeren uit de omgeving des Keizers deelnamen.

225

31 juli 1914 17.30 1914 De stemming te Berlijn.

BERLIJN, 1 Augustus. In den Lustgarten is den geheelen middag een dichte menschenmenigte samengedrongen geweest. Ongeveer om half-zes werd het publiek door adjudanten en officieren van de mobilisatie op de hoogte gesteld, waarop een onbeschrijfelijke geestdrift alle aanwezigen beving. Om zes uur is in den Dom een godsdienstplechtigheid gehouden door den opperhofprediker Dryander. Ook dames en heeren uit de omgeving van den keizer en de keizerin hebben daaraan deelgenomen.

235

31 juli 1914 20.00 BERLIJN, 1 Aug. Het huwelijk tusschen prins Adalbert

van Pruisen en gravin Ina von Bassewitz is gisteravond burgerlijk en kerkelijk voltrokken. De keizerlijke familie en naaste verwanten woonden de plechtigheid bij. De bruid draagt in het vervolg den titel van gravin von Ruppin.

240

31 juli 1914 20.00 De Keizer was juist op het meest bewogen tijdstip,

naar de trouwplechtigheid van zijn zoon vertrokken in het slot Bellevue. Toen hij terugkeerde van de ernstige plechtigheid, brak het gevoel van het vertrouwen op kracht en van blijde en sidderende opwindung door, en het gejuich van de menigte wilde geen einde nemen. Steeds sterker zwol de massa aan en vaderlandslievende liederen werden aangeheven.

245

31 juli 1914 23.00 Tegen middernacht scheen de menigte

nog geenszins uiteen te gaan. Zoowat kwart over elf steeg een heer op het hek van het paleis en deelde – gelijk de "Vossische Zeitung" meldt – mee, dat de Keizer ter ruste wilde gaan en gaarne wilde slapen. Aan den achterkant van het paleis verscheen de Keizerin gedurende eenige minuten aan het venster, haar rechterarm om prins Adalbert's hals gelegd. Het gejuich dat uitbrak wilde geen einde nemen en de Keizerin dankte met haar zakdoek wuivend.

255

1 augustus 1914 Het Berliner Tageblatt schrijft: Uit de officieele

uiteenzetting blijkt zonneklaar, dat de Russische regeering tegenover den Duitschen keizer en de Deutsche regeering een onwaardige misleidingskomedie heeft gespeeld. Het is duidelijk dat Sasonof met opzet de zaken tot het uiterste heeft gebracht, terwijl hij in samenwerking met eenige grootvorsten en andere tegen Duitschland gekante elementen elk vergelijk wilde verijdelen. Hij heeft een verantwoordelijkheid op zich genomen, dat zelfs voor grootere figuren dan hij te machtig zou zijn geweest. De Vossische Ztg. schrijft: De vijand van het Duitsche volk vindt dat volk tegenover zich als een in waarheid eensgezind volk van broeders. Door bloed en ijzer werd onze eenheid veroverd; met bloed en ijzer zullen onze legers het eensgezinde, groote Deutsche rijk verdedigen. De Tägliche Rundschau schrijft: De Wereld zal verbaasd staan, wanneer zij hoort en leest tot een hoe hooge mate van leugenachtigheid de Russische politiek gegaan is. De Tsaar zelf zal voor de Wereld en de Geschiedenis de smet niet meer van zich kunnen afwasschen, dat hij zijn keizerlijken vriend op de snoodste wijze in persoon heeft misleid. En de Deutsche Tagesztg. vermaant: Thans moet alles zwijgen, dat een scheiding tusschen de verschillende klassen des volks zou kunnen veroorzaken. Thans moet enkel de herinnering over zijn aan den Grooten Tijd en

270

zijn erfenis.

275 **1 augustus 1914 15.00 BERLIJN, 1 Augustus. (Part.). Hedenmiddag kwam nog**
een vleugje hoop op, deelt nu het mobilisatiebevel is uitgevaardigd, heeft zich een
stemming van diepen ernst over de stad verbreid. De menigte die den geheelen dag om
het Paleis gestaan heeft, betoogde af en toe luidruchtig als de wacht werd afgelost,
280 maar bleef voor het overige in zeer ernstige stemming. Nadat het mobilisatiebesluit
was bekend geworden werden betoogingen gehouden voor het Paleis en voor dat van den
Kroonprins. De eene geestdriftige ovatie volgde op de andere. Een onafzienbare
menschzee gaf door hoedgezwaai lucht aan zijn gevoelens. Hedenavond was er dienst
in de Domkerk. De dienst droeg een buitengewoon indrukwekkend karakter. Er is geen
285 sprake van een buitengewoon zenuwachtige stemming, niettegenstaande den bijzonder
enerveerenden toestand en de zwaarzwoele, drukkende zomeravond-atmosfeer. Overal ziet
men mannen, die onder de wapenen komen, en die door familie, vrouw of verloofde
worden weggebracht. Bijna allen houden zich goed. Het wordt steeds drukker in de
stad; er komt meer rumoer, maar trots alle opwinding, blijft men zichzelf meester.

290 **1 augustus 1914 19.00 Prins en prinses Oskar van Pruisen.**
BERLIJN, 1 Augustus. Het burgerlijke huwelijk van prins Oskar van Pruisen met gravin
Ina Marie von Bassewitz is hedenavond om zeven uur in het Bellevuepaleis door den
minister van het Kon. Huis voltrokken. Daarop geschiedde de kerkelijke inzegening
door den superintendant-generaal Händler. De keizerlijke familie en de naaste
295 verwanten der bruid, die voortaan den titel van gravin von Ruppín zal voeren, woonden
de plechtigheid bij.

1 augustus 1914 20.00 BERLIJN, 1 Aug. 's Avonds sprak de Keizer
van een venster van het paleis uit de saamgestroomde menigte toe en zeide ongeveer:
300 "Dank voor de liefde en trouw, die gij mij bewijst. Als het in den strijd gaat, dan
houdt alle partijschap op en zijn wij niets anders dan Duitsche broeders. In
vredetijd heeft mij wel eens een of andere partij aangevallen, maar dat vergeef ik
thans van ganscher harte. Ik hoop en wensch, dat het goede Duitsche zwaard glansrijk
305 uit den strijd zal te voorschijn komen." De rede werd met een onbeschrijflijk gejubel
beantwoord en de menigte zong den "Wacht am Rhein". De rijkskanselier sprak van zijn
venster uit tot een indrukwekkenden optocht, die het "Heil dir im Siegerkranz" zong.
"Wij staan allen pal voor onzen Keizer, van welke partij of welk geloof wij ook mogen
zijn. Als ons thans de oorlog wacht, weet ik dat alle Duitsche jonge mannen bereid
310 zijn om hun bloed te vergieten, voor den roem van het groote Deutschland. Wij kunnen
slechts overwinnen in hst vaste vertrouwen op God, die ons tot dusver altijd de
overwinning geschonken heeft."

1 augustus 1914 BERLIJN, 1 Augustus. De Lokal-Anzeiger schrijft
over het dreigende oorlogsgevaar: Het oprechtelijk vredelievende Duitsche volk heeft
er zich mee verzoend – zij het ook niet zonder zorg, doch met de overtuiging dat het
315 zoo heeft moeten zijn. En dit "moeten" zal het met opofferingsgezindheid dragen.
Evenals wij in het afgelopen jaar zonder één trilling der oogleden het besluit namen
tot een ontzaglijke legeruitbreiding, evenzoo zenden wij thans zonder vrees dit
groote leger den vijand tegemoet. Het leger zal het vertrouwen van volk en keizer
niet beschamen. Het zal het zwaard zòò voeren, dat het dit weer met eere in de
320 scheede kan steken.

1 augustus 1914 BERLIJN, 1 Aug. Bij keizerlijk besluit is de rijksdag
tegen 4 Aug. bijeengeroepen.

325 **1 augustus 1914 BERLIJN, 1 Aug. Voor het geval van het uitbreken**
van den oorlog, wordt de rijksdag tegen Dinsdag 4 dezer vermoedelijk bijeengeroepen.
De opening zal dan plaats hebben in de Witte Zaal van het Koninklijk Paleis te
Berlijn. Het Keizerlijk besluit tot bijeenroeping is echter nog niet uitgevaardigd.

330 **1 augustus 1914 5.15 De oorlogsverklaring. Deutschland mobiliseert.**
BERLIJN, 1 Aug. De Keizer heeft om vijf uur vijftien minuten de mobilisatie van de
geheele Deutsche strijdmacht gelast.

335 **1 augustus 1914 8.00 BERLIJN, 1 Aug. Ziehier een en ander**
uit de Berlijnsche ochtendbladen: "Ernstig en vol vertrouwen", ziedaar, volgens het
"Berliner Tageblatt" het parool, waaronder gisteren honderdduizenden hun haardsteden
verlieten om Unter den Linden, in het hart van Berlijn een plechtig oogenblik te
doorleven.

340 **1 augustus 1914 18.00 Duitschland.**

BERLIJN, 1 Augustus. Vanavond heeft de keizer een voor het paleis samengestroomde reusachtige menigte toegesproken. Z. M. zeide ongeveer: "Ik dank u voor uw mij betoonde liefde en trouw. Als het tot een oorlog komt, houdt iedere partijverdeeldheid op, den zijn wij nog slechts Duitsche broeders. In vreedestijd heeft wel eens de een of andere partij mij aangevallen, doch dat vergeef ik van ganscher harte. Ik hoop en wensch dat het goede Duitsche zwaard zegevierend uit den strijd zal komen." Op 's keizers rede volgde geestdriftig gejuich. De menigte zong Die Wacht am Rhein. De rijkskanselier heeft een voor zijn paleis samengestroomde menigte, die "Heil dir im Siegerkranz" zong, toegesproken. Hij zeide o. m.: "Wij allen staan voor onzen keizer in, van welke gezindheid, van welk geloof wij ook mogen zijn. "Als thans de oorlog ons deel moet zijn, weet ik, dat alle jonge Duitsche mannen bereid zijn hun bloed te vergieten voor den roem en de grootheid van Duitschland. Wij kunnen slechts overwinnen, indien wij vast vertrouwen op God, die ons tot nog toe altijd de overwinning heeft geschonken."

355 **1 augustus 1914 Duitschland en Rusland.**

BERLIJN, 1 Aug. De "Lokal Anzeiger" schrijft bij het vooruitzicht van den dreigenden oorlog, dat het in waarheid vredelievende Duitsche volk tot den oorlog is bereid, niet uit lichtvaardigheid maar in het besef dat het moet gebeuren en dat men het offer dus gewillig zal brengen. Gelijk wij het vorige jaar zonder morren besloten tot een geweldige legeruitbreiding, zoo zenden wij nu onbevreesd dat groote leger tegen den vijand in het veld. Het leger zal de verwachting van het volk en den Keizer niet beschamen. Het zal het zwaard zóó voeren, dat het met eere weer in de schede kan gaan. Het "Berliner Tageblatt" schrijft: Uit de officieele mededeelingen blijkt duidelijk, dat de Russische regeering met den Duitschen Keizer en de regeering een dubbel spel heeft gedreven. Duidelijk, dat Sasonof alles opzettelijk doorzette, terwijl hij met eenige grootvorsten en andere anti-Duitsche elementen, elke overeenstemming wilde verijdelen. Hij heeft een verantwoordelijkheid op zich geladen, die zelfs voor grooteren te zwaar zou zijn. De "Vossische Zeitung" schrijft: De vijand van Duitschland ziet een volk tegenover zich, dat volmaakt eensgezind is, in waarheid een volk van broeders. Door bloed en ijzer werd onze eenheid verworven. Bloedig en van ijzer zullen onze legers het eensgezinde, groote Duitsche rijk verdedigen.

375 **1 augustus 1914 Duitschland, Rusland en Frankrijk.**

BERLIJN, 1 Augustus. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft: Naardien de op den wensch van den Tsaar zelve ondernomen bemiddelingspogingen door de Russische regeering met de afkondiging van de algemeene mobilisatie van het Russische leger en de marine gestoord zijn geworden, heeft Z. M. de Keizer te St. Petersburg laten weten, dat de Duitsche mobilisatie ophanden is, ingeval Rusland niet binnen 12 uur de oorlogstoebereidselen staakt en dienaangaande een stellige verklaring doet. Tegelijkertijd is aan de Fransche regeering een vraag gericht over haar houding in geval van een Duitsch-Russischen oorlog. [Reeds in een gedeelte van onze vorige oplaag opgenomen.)

385 **1 augustus 1914 Het Duitsche leger.**

Wij ontleenen de volgende bijzonderheden over het Duitsche leger aan de Frankfurter Zeitung: Chef van het leger is de Keizer, voordragende adjudant-generaal von Lyncker, dienstdoende generaal-adjudant generaal von Plessen. Chef van den staf is generaal von Moltke en de acht leger-inspecteurs zijn: de generaals von Prittwitz, von Heeringen, von Bülow, Prins Ruprecht van Beieren, Groothertog Frederik II van Baden, Hertog Albrecht van Wurtemberg, von Eichhorn en von Kluck. Het leger is ingedeeld in 25 legerkorpsen, omvattende 50 divisies infanterie en de gardecavalerie-divisie, en deze divisies bestaan uit 106 infanterie-, 55 cavalerie- en 50 veldartillerie-brigades, waarbij nog acht voetartillerie en twee spoorweg-brigades komen. Er zijn 207 infanterie-regimenten, 18 bataljons jagers, 27 machinegeweer-afdeelingen, 110 regimenten cavalerie, 100 regimenten veldartillerie met 3732 stukken, 497 munitiewagens en 844 inspectiewagens. De geheele vredessterkte van het Duitsche leger bedraagt volgens de laatste begroting 663,300 soldaten, 29,000 officieren, 107,000 onder-officieren, zoodat, de eenjarige vrijwilligers meegerekend, de geheele sterkte komt op 819,000 man. Over het leger op oorlogssterkte zijn geen officieele gegevens verstrekt, maar men mag aannemen, dat alleen reeds het staande leger, reserve en landweer samen meer dan vijf millioen opleveren. En deze troepenmacht bestaat uitsluitend uit volkomen krachtige manschappen, die tegen de militaire vermoeienissen

405 opgewassen zijn.

1 augustus 1914 Keizer en Tsaar.

BERLIJN, 1 Augustus. Van ambtelijke zijde wordt over de wisseling van telegrammen
410 tusschen keizer Wilhelm en den tsaar het volgende medegedeeld: De tsaar wendde zich
tot den keizer met een telegram, waarin hij den keizer verzocht de
bemiddelingspogingen over te nemen. De keizer kwam aan den wensch van den tsaar
tegemoet en zette zijn pogingen voort, hoewel er berichten inkwamen van de
gedeeltelijke mobilisatie van Rusland. Dankzij de bemoeiingen van den Engelschen
415 minister von buitenlandsche zaken had de door den keizer begonnen bemiddelingsactie
nog den laatsten nacht een formule gevonden, die het gewenschte doel scheen te
naderen en ondanks de opvallende houding van Rusland uitzicht op welslagen bood.
Onder deze omstandigheden moest de algemeene mobilisatie van het Russische leger en
de Russische vloot als een uitdaging in den scherpsten vorm worden opgevat. Hierbij
wordt opgemerkt, dat het onbegrijpelijk is, hoe, nadat de tsaar persoonlijk om 's
420 keizers hulp had gevraagd, de Russische regeering tweemaal de door den keizer
begonnen bemiddelingsactie is komen verstoren, in de eerste plaats door de
gedeeltelijke mobilisatie en de daarover te Berlijn en te Weenen afgelegde
verklaring, en vervolgens met de algemeene mobilisatie, indien Rusland niet op den
oorlog aanstuurde.

425

2 augustus 1914 5.15 De Oorlog.

Heden (Zondag) is de algemeene mobilisatie van het Fransche leger in de vroegste
morgenuren begonnen en gistermiddag om kwart over vijf heeft Keizer Wilhelm de
mobilisatie van de gezamenlijke Duitsche strijdkrachten bevolen. De vijanden staan
430 thans in volle wapenrusting tegenover elkaar. Of het nog een paar dagen dreigen zal
blijven? Te Parijs heerschte dezer dagen de meening, dat zelf, in het geval de legers
volkomen op voet van oorlog zijn gebracht, een schikking nog niet geheel onmogelijk
mag worden geacht. De hoop daarop zal echter ook den grootsten optimist thans wel in
de schoenen zinken. Tenzij... De verklaring in de Westminster Gazette, die men onder
435 de telegrammen vindt, authentiek is en Duitschland op de meest krasse wijze zijn
bondgenoot Oostenrijk zou hebben aangemaand, met Rusland over het conflict met
Servië in overleg te treden. Van de Fransche post heeft ons gisteravond slechts een
enkel blad bereikt, de ontbrekende zijn wellicht door de censuur opgehouden, want de
internationale treinen zijn nog vrij geregeld uit Parijs vertrokken. 's Middags om
440 half twee was de telefoonverbinding tusschen Frankrijk en ons land verbroken. [...]

2 augustus 1914 20.00 Duitschland en België.

BERLIJN, 8 Aug. Ter weerlegging van de in Londen en Parijs verbreide onwaarheden in
zake de Belgische quaestie wordt de woordelijke tekst gepubliceerd van de
445 telegraphische opdracht aan den Duitschen gezant te Brussel op 2 Augustus. Zij
luidde: De Keizerlijke regeering heeft vertrouwbare berichten over den door de
Fransche krijgsmacht aangenomen opmarsch aan de Maas tusschen Givet en Namen. Zij
laten geen twijfel over aan het plan van Frankrijk om over Belgisch gebied tegen
Duitschland op te trekken. De keizerlijke kan de bezorgdheid niet verhelen dat België
450 ondanks den besten wil, zonder hulp den Franschen opmarsch met zooveel kans op succes
zal kunnen afnemen, dat daarin voldoende zekerheid kan worden gezien tegen een
bedreiging van Duitschland. Het is een plicht van zelfbehoud van Duitschland die
vijandelijke aanval te voorkomen. Met groot leedwezen zou het daarom de Duitsche
regeering vervullen, wanneer België het zou beschouwen als een vijandelijke daad
455 tegen haar, indien de maatregelen van zijn tegenstander Duitschland zouden dwingen
ook van zijn kant Belgisch grondgebied te betreden. Om elke misvatting verklaart de
keizerlijke regeering (hier volgden dan de punten in het ultimatum aan België
gesteld) Uw hoogwelgeboren (d. i. de Duitsche gezant in Brussel) gelieve hiervan
hedenavond ten acht uur hiermede de Belgische regeering streng vertrouwelijk in
460 kennis stellen en haar te verzoeken om een ondubbelzinnig antwoord binnen 12 uur dus
uiterlijk morgenochtend 8 uur. Van de wijze waarop de mededeelingen ginds van den en
van het definitieve antwoord der Belgische regeering gelieve Uw Hoogwelgeboren mij
onmiddellijk telegraphisch in kennis te stellen. — Get. Von Jagow.

465 **2 augustus 1914 20.00 BERLIJN, 3 Aug. (part., vertraagd bericht).**

Prins Eitel Friedrich is tot commandant van het eerste garde-regiment benoemd. De
overname had gisteravond op het plein van de kazerne plaats.

3 augustus 1914 BEKANNTMACHUNG.

470 Seine Majesteit der Deutsche Kaiser hat Mobilmachung angeordnet. Alle in den Wieder-

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

landen sich aufhaltenden deutschen Wehrpflichtigen werden aufgefordert, unverzüglich nach Deutschland zurückzukehren und sich den Militärbehörden zu stellen. Amsterdam, den 2. August 1914. Das Kaiserlich Deutsche Generalkonsulat für die Niederlande. VERTALING. Bekendmaking. Z. M. de Duitsche Keizer heeft de mobilisatie bevolen. Alle in Nederland zich bevindende Duitsche militieplichtigen worden opgeroepen onverwijld naar Duitschland terug te keeren en zich bij de militaire autoriteiten aan te melden. Amsterdam, 2 Aug. De Duitsche Consul-Generaal.

3 augustus 1914 Oostenrijk en Servië.

480 WEENEN, 3 Aug. Tusschen den Keizer en den Deutschen Keizer, zijn telegrammen gewisseld over de berichten omtrent de beschieting van Belgrado door de Oostenrijksche artillerie, om er de aandacht op te vestigen, dat het hier niet de beschieting van een open stad gold. De loop van zaken is de volgende geweest: uit Belgrado werd op Oostenrijksche troepen en schepen op de Donau geschoten; het 485 Servische vuren werd beantwoord, ook op die huizen, waaruit geschoten werd. Het Oostenrijksch-Hongaarsche leger zal angstvallig de volkenrechtelijke bepalingen in acht nemen.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Aug. De Keizer heeft de buitengewone zitting

490 van den rijksdag geopend met een troonrede waarin hij zegt: »De wereld is er getuige van geweest, hoe onvermoeid wij in den nood en in de verwarring der laatste jaren getracht hebben de volkeren van Europa te behoeden voor een oorlog tusschen de mogendheden. De ernstigste gevaren, door de gebeurtenissen in den Balkan ontstaan, schenen overwonnen te zijn. Toen deed zich bij het vermoorden van mijn vriend 495 aartshertog Frans Ferdinand een afgrond open. Mijn hooge bondgenoot Keizer Frans Jozef was genoopt naar de wapenen te grijpen om de veiligheid van zijn rijk tegen een naburigen staat te verdedigen. Bij het opkomen voor zijn rechtvaardige belangen werd de monarchie gedwarsboomd door het Russische rijk. Niet alleen door onze plichten als bondgenoot worden wij aan de zijde van Oostenrijk-Hongarije geroepen. Wij hebben 500 tegelijkertijd de geweldige taak te vervullen om, nevens de oude cultuurgemeenschap van beide rijken, ook onze eigen stelling tegen den storm van vijanden te beschermen. Met een bezwaard hart heb ik mijn leger tegen een naburigen staat moeten mobiliseeren, tegen een leger waarmede gemeenschappelijk het onze op zoovele slagvelden gevochten heeft. Met oprecht leed heb ik een door Duitschland trouw 505 behoeve vriendschap zien verbreken. De keizerlijke Russische regeering is, toegevend aan een sterke nationalistische beweging, opgekomen voor de belangen van een staat, die door het begunstigen van misdadige aanslagen de ramp van dezen oorlog veroorzaakt heeft.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Augustus. De Keizer opende heden een buitengewone

510 zitting van den Rijksdag met een rede waarin hij o.a. zeide: Met oprecht leedwezen zag ik een door Duitschland steeds in waarde gehouden vriendschap (met Rusland) verbreken. Dat ook Frankrijk zich bij onze tegenstanders voegde, kon ons niet 515 verbazen: te vaak reeds zijn onze pogingen om met de Fransche republiek op beteren voet te komen, mislukt. Wij grijpen naar het zwaard uit noodweer, met zuiver geweten en zuivere hand.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Aug. Nadat de Keizer de troonrede

520 had voorgelezen, voegde hij er de volgende woorden aan toe: »Gij hebt gelezen de woorden, die ik van het balkon van het Slot tot mijn volk heb gericht. Ik herhaal, dat ik thans geen partijen meer ken; ik ken alleen maar Duitschland (stormachtig gejuich) en ten bewijze daarvan, dat gij vast besloten zijt, zonder onderscheid van partij, zonder onderscheid van stand of geloof te zamen vereenigd met mij door dik en 525 dun te gaan, elkander ter zijde te staan in nood en dood, noodig ik de leiders van de verschillende partijen uit, naar voren te treden en mij dit op handslag te beloven. Daarop drukte de Keizer hen één voor één de hand.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Aug. Ter opening van den Rijksdag

530 in de Witte Zaal verschenen de Keizerin, de Kroonprinses, de Prinsessen van het Keizerlijk huis, de Prinsen Eitel Friedrich, August Wilhelm, de Rijkskanselier, de staatssecretarissen, vele leden van het diplomatieke corps met den Oostenrijksch-Hongaarschen gezant. De Keizer las de troonrede voor met vaste, luide stem en drukte, nadat hij gesproken had, elk der partij-leiders krachtig de hand. Met geestdrift stemden allen in met een hoera, dat graaf Lerchenfeld aanhief en zongen daarna het 535 volkslied, dat de Keizer met ongedekten hoofde aanhoorde.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Aug. De Rijkskanselier zeide in zijn rede,
dat een schrikwekkend noodlot over Europa is losgekomen. Wij hebben gedurende 44 jaar
den vrede beschermd, wij wilden leven in vreedzamen arbeid. Van den Keizer tot den
540 jongsten soldaat bestond er een onuitgesproken gelofte, dat alleen ter verdediging
van een rechtvaardige zaak het zwaard uit de schede zou vliegen. (Levendige,
algemeene toejuicing). De dag waarop wij het zwaard moeten trekken is aangebroken
tegen ons ernstig pogen in. Rusland heeft den brandfakkel op het huis gelegd.
(Stormachtige instemming van alle kanten). De Rijkskanselier citeert eenige feiten
545 uit het Wetboek, waardoor Duitschland's houding werd gekenschetst. Hij gaat daarna
voort: zouden wij geduldig wachten de mogendheden tusschen wie wij zijn vastgeklemd
het oogenblik bepaalden om er op los te slaan? (Levendig geroep van: 'neen, neen!' En
stormachtige bijval). Duitschland blootstellen aan dit gevaar zou een misdaad zijn
geweest (algemeene geestdriftige toestemming). Onze troepen waren in de eerste plaats
550 tot verweer gereed. Dit is de waarheid. Maar wij zijn gedwongen en »Not kennt kein
Gebot« (storm van toejuicingen).
Onze troepen hebben Luxemburg bezet, misschien reeds België (toejuicing, beweging).
Dit strijdt met het volkenrecht, maar wij wisten dat Frankrijk gereed stond tot een
inval en een Fransche inval in onze flank aan den Beneden-Rijn zou rampspoedig kunnen
555 worden. Aldus waren wij gedwongen over de gerechtvaardigde protesten van Luxemburg en
België heen te stappen. Wij zullen dit onrecht weer goed maken zoodra wij ons
militair doel hebben bereikt. (Levendige toejuicing). Wie zoo bedreigd wordt als
wij, wie voor zijn hoogste goed strijdt, moet er maar op bedacht zijn hoe hij er zich
doorheen slaat. (Geweldige beweging. Stormachtig en langdurig applaus.) Engeland
560 hebben wij verklaard, dat, zoolang het neutraal blijft, onze vloot bij de Noordkust
van Frankrijk niet zal aanvallen en wij de territoriale integriteit en
onafhankelijkheid van België niet zullen aantasten. Ik voeg er bij dat zoolang
Engeland neutraal blijft, wij ook bereid zullen zijn in geval van wederkeerigheid
geen vijandelijke handelingen tegen Fransche koopvaardij-schepen te plegen. (Levendige
565 toestemming). Ik herhaal het woord des Keizers: 'Met een rein geweten trekt
Duitschland ten strijde' (Algemeene beweging, toestemming en applaus). Wij strijden
voor de vruchten van onzen vreedzamen arbeid, voor de erfenis van het groot verleden,
voor onze toekomst. Nu is het groote uur der beproeving geslagen, maar met helder
bewustzijn zien wij het tegemoet (stormachtig applaus). Ons leger staat te velde,
570 onze vloot is slagvaardig. Achter beide staat het Duitsche volk (stormachtige,
telkens weer oplaaierende bijval, handgeklap in de vergadering en op de tribunes). Het
geheele Duitsche volk is één van zin. Hij kent zijn plicht in zijn vollen omvang. De
wetsontwerpen hebben geen toelichting nodig. Ik verzoek om spoedige aanneming. De
rede van den, rijkskanselier werd ook aan het slot stormachtig toegejuicht en met
575 handgeklap begroet. Er heerschte algemeene ontroering.

4 augustus 1914 BERLIJN, 4 Aug. Na de rede van den Rijkskanselier
sprak de voorzitter. De storm van geestdrift in het land – zeide hij o.a. – bewijst,
dat het Duitsche volk bereid is goed en bloed voor zijne eer op te offeren. Nooit is
580 het volk eendrachtiger geweest. Ook zij die anders tegen den oorlog zijn, snellen
onder het vaandel. Hunne vertegenwoordigers geven den Rijksdag zonder beperking de
middelen voor de verdediging. (Levendigen bijval bij de niet-socialisten,
handgeklap). Zoo trekt het volk te wapen in het bewustzijn van zijne kracht in den
heiligen strijd, zeker van den zege. Na een verklaring van den sociaal-democraat
585 Haase heeft de Rijksdag in een nieuwe zitting het geheele ontwerp voor den oorlog
eenstemmig, zonder beraadslaging, aangenomen. (Stormachtig applaus.) Daarbij ook de
oorlogskredieten tot een totaal van vijf milliard. De Rijkskanselier bedankte namens
de rijksregeering. Terwijl allen, waarbij ook de socialisten, opstonden, bracht de
voorzitter het »Hoch!« op den Keizer uit, waarmede alle burgerlijke partijen vol
590 geestdrift instemden. De Rijksdag is verdaagd tot 24 November.

4 augustus 1914 Dagboek van den oorlog.
BERLIJN, 4 Augustus. IV. DOOR G. VAN LISSA. Vandaag moet de vertegenwoordiging van
het Duitsche volk, de Rijksdag, het woord nemen, nadat èn Keizer èn rijkskanselier
595 reeds in enkele geestdriftige zinnen gezegd hadden, dat zij rekenden op de grootste
plichtsbetrachting, op de meest opofferende daden. Anders toch zou het vaderland niet
met eere kunnen komen uit den zwaren strijd, die het wacht. Wij allen weten het, hoe
deze Rijksdag verdeeld is in partijen, hoe steeds partijbelangen er den doorslag
geven. Wij kennen de voortdurende botsing van de felle verschillen van meening,
600 botsing, die noodig is voor een politieken vooruitgang. Zal op dezen dag, nu aan de
volksvertegenwoordiging de meest nationale van alle nationale eischen gesteld wordt,
de partijtivist verstommen? Zal, nu het vaderland in gevaar is, de broedertwist

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

ophouden? Vooral den Duitscher kost het zooveel moeite de "Eigenbrödelei" op te
geven, zei Fürst Bülow indertijd. En hij kende zijn landgenooten. Deze Rijksdag,
605 zooveel gesmaad, heeft alles, alles gedaan wat de regeering van hem vroeg. En dit met
een geestdrift, een waardigheid en een ernst, dat zelfs een Engelsch collega, die
onder den indruk kwam van zoo'n fiere houding, tot me zei: "So was imponierendes hab'
ich noch nie erlebt". Zelfs de sociaal-democratie met haar radicale meerderheid wist
den goeden vorm te vinden en de zuivere takt om in dit moment zich aan te sluiten bij
610 de burgerlijke partijen. Er bestaat werkelijk, zoo lang de oorlog duren zal, geen
partij-politiek meer in Duitschland. En de jonge sociaal-democraten, het woord van
den ouden Bebel waar makend – die ronduit zei, dat hij vaderlander genoeg was om het
geweer op den schouder te nemen, zoodra Duitschland in nood verkeerde – zullen even
615 flink vechten voor hun volk en hun keizer als de conservatieve afgevaardigde Rogalla
von Bieberstein, die in deze Rijksdagzitting opviel door zijn kranige figuur als
Zieten-huzaar, of als de eerwaardige, ietwat corpulente afgevaardigde van Calcar,
hoogleeraar te Straatsburg, die de officiersuniform droeg van een Beiersch
infanterieregiment. Nu zijn de woorden waar geworden, die honderd jaar geleden niet
620 precies klopten: "Der König rief und alle, alle kamen". Deze "Mitglieder des
Reichtags", ze zullen zich allen gedragen als de flinke collega-landweerman uit de
romans van Walter Bloem over den oorlog van '70, als de Königsberger professor
Müllensiefen. De Vinnige Liebknecht, onthuller van legerschandalen bij uitnemendheid,
vooraan. En bestonden er nog marketentsters, dan zou stellig Rosa Luxemburg zich
625 aanmelden. Liebknecht en Luxemburg wachten op het groote oogenblik, dat het leger hen
zal roepen. En ze zijn dus niet dood geschoten in de straten van Berlijn bij een
poging om revolutie te maken, zooals er in het buitenland verteld wordt. Geen
sociaal-democraat, hoe radicaal ook, denkt op dit oogenblik aan revolutie. Hij denkt
alleen aan zijn vaderland, dat op stuk van zaken boven internationaliteit gaat.
630 's Avonds laat werd het bekend, dat Engeland Duitschland den oorlog verklaard had. Nu
gold het te vechten tegen drie machtige vijanden... Het Berlijnsche straatpubliek nam
het nieuws kalm op, omdat het niet anders verwacht had. Maar toch wekte het bulletin
meer verbittering dan het bericht, dat Duitschland en Frankrijk op voet van oorlog
verkeerden. In deze dagen had de Duitscher oprecht medelijden met Frankrijk, dat door
635 zijn politiek, door zijn milliarden, Rusland geleend, gedwongen was partij te trekken
voor den onverzadelijken Russischen beer. Men begreep de moeilijke situatie voor den
Franschman en men had eerbied voor zijn trouw jegens den bondgenoot, die niet onder
deed voor de "Nibelungentreue" van Duitschland tegenover Oostenrijk. Er was werkelijk
geen sprake van blijdschap, van voldoening zelfs, dat de Duitsche soldaten nu ten
640 strijde konden trekken tegen de roodbroeken aan den anderen kant van de Vogezen. Zoo
bitter de stemming was tegen Rusland en Engeland, zoo gelaten kalm was ze tegen de
Franschen, die toch doorgingen voor de "Erzfeinde". Voor het paleis van den
Russischen ambassadeur in Unter den Linden kwam het bij diens vertrek tot relletjes.
Een paar Russen in een auto, die demonstratief lachten, moesten deze uitdagende
645 houding bezuren met een stokslag. Enkele ruiten van de woning van den Engelschen
ambassadeur in de Wilhelmstrasse werden ingeslagen – een "speciale" berichtgever van
Reuter blies deze kleinigheid op tot een "Het geheele gebouw is vernield"! Maar voor
het keurige rococo-paleis van den Franschen gezant op den Pariser Platz had niet één
enkele betooging plaats. De agent, die er dag en nacht nu nog voor staat, kan gerust
650 een wandeling maken in den naburigen Tiergarten.

4 augustus 1914 BERLIJN, 5 Aug. Wolff's bureau meldt uit Weenen:

De 'Wiener Allg. Ztg.' noemt de zitting van den Duitschen Rijksdag van gisteren een
historische gebeurtenis. De diepe indruk, dien zij hier wekte, werd nog versterkt
655 door de opzienbarende publicatie van de briefwisseling tusschen Keizer Wilhelm en den
Tsaar. Algemeen is men er verontwaardigd over, dat de Tsaar den oorlog van Oostenrijk
–Hongarije tegen Servië schandelijk noemde.

5 augustus 1914 Verspreide berichten.

BERLIJN, 6 Aug. De Engelsche gezant en de Belgische gezant hebben vanmorgen vroeg
660 Berlijn verlaten. De Deutsche overheid had beiden diplomaten twee salonwagens met een
eetwagen ter beschikking gesteld. Een hooggeplaatst ambtenaar van het ministerie van
buitenlandsche zaken was aanwezig bij het vertrek. Keizer Wilhelm zond gisteren zijn
vleugeladjutant naar den Britschen gezant Goschen en liet zijn leedwezen te kennen
geven over de uitspattingen jegens het Engelsche gezantschap. Goschen bedankte bij
665 zijn vertrek voor de buitengewone zorgvuldigheid der Deutsche regeering.

5 augustus 1914 De oorlogstemming in Duitschland.

STRAATSBURG, 5 Augustus. (Van onzen Duitschen oorlogscorrespondent T., verzaagd.) Ik

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

wil niet probeeren in een reeks van oorlogsbrieven de allernieuwste gebeurtenissen met commentaren te illustreeren. Dat is in dezen tijd onmogelijk. Want een juist inzicht in datgene, wat op het onmetelijk oorlogsterrein gebeurt, kan eerst na weken en maanden gewonnen worden, als de lawine van leugenachtige berichten aan ons voorbij is gestroomd. Ik wil trachten in mijn brieven de blijvende indrukken weer te geven, die ik na lange dagen van opmerking en gadeslaan gewonnen heb. Door een gelukkig toeval ben ik waarschijnlijk in staat, de brieven zonder groote vertraging in Amsterdam te doen bezorgen. Van den allereersten dag af, den tweeden Augustus, heb ik de mobilisatie van het Duitsche leger medegemaakt. En ik sta van bewondering geslagen over wat ik heb gezien: het grandiose schouwspel van de haast tot wezen geworden orde en tucht. Door heel het westelijk gedeelte van Duitschland voerde mij mijn weg. En thans zit ik in het oude, stille Straatsburg, waar Erwin zijn Münster heeft gebouwd. Majestueus en gigantesk streeft de Münstertoren in het late licht op ten hemel. De massale gevel doemt in den vallenden donker als een wacht van onverbreekbare sterkte. En mijn gedachten gaan uit naar anno '70, toen de Pruisische, de Beiersche, de Duitsche soldaat voor deez' veste stond en de bruisende melodie zong: "Deutsch soll sie wieder werden, die alte deutsche Stadt!" O avond vol melancholie en diepen vrede. Gaan daar niet zwijgend en ingetogen mannen en vrouwen langs de eeuwenoude muren van dat monument der katholieke eenheid, om te bidden om vrede en zegepraal! Schijnen en glanzen niet door die mystieke vensters de edele gestalten van koningen en vorsten, die zoo dikwijls hun troepen gevoerd hebben ten strijde. Onbewegelijk rijzen op de hoeken van den toren de ruitersstandbeelden van hen, die dragers waren van Duitschlands roem! Hoort, daar komen langs het Kammerzellsche Haus met de oude paneeltjes, luidklinkende voetstappen door den avond en jonge stemmen zingen: "O Strassburg, o Strassburg, du wunderschöne stadt!" Bij het godshuis dempen zich hun stemmen en, als zij ombuigen achter het Münster, davert en schalt luid en luider uit hun kelen het lied van ijzeren trouw, "Die wacht am Rhein", het lied, dat u het Duitsche wezen zoo diep begrijpen doet. En uit het Münster komen orgelklanken vol vrede en vast vertrouwen. Dat is het beeld van den dag "Die Wacht am Rhein", het gebed en vertrouwen en... het stoere monument der eenheid. Geven wij het laatste den voorrang. Mag ik even zeggen, dat, in wat volgt, de stemming in Duitschland weergegeven wordt. Bismarck heeft met ijzeren handen de Duitsche eenheid op de slagvelden rondom Strassburg in bloed en lood gesmeed. Veertig jaren van onvergelykelijken bloei zijn gevolgd. Vijf en twintig lange jaren heeft de machtige figuur van Keizer Wilhelm den vrede van Europa bewaard. Tegen de aanstormende horden der Slaven heeft hij het goede Duitsche zwaard getrokken. Is het niet bloedige wereldkomedie, dat het "verlichte" het politiek-radikale Frankrijk aan het alles en alles onderdrukkende, het allen vooruitgang bespottende Tsarendom handlangerdiensten bewijst? Maar men lacht en begrijpt: het moet zijn millioenen en milliarden redden. Maar Engeland? Het moet de Duitsche industrie en handel vernietigen. Duitschland wordt te machtig. Maar, men heeft medelijden, wat moet dat Engeland zich in zijn binnenste schamen, dat het aan de zijde van Rusland staat! Het Germaansche Engeland tegen het Germaansche Duitschland! Pfui Deibel! Medelijden, deernis, geen haat! Ook tegen Frankrijk niet. Meer minachting. Haat is er tegen den Rus, vlamme haat tegen den Belg, die weerlooze Duitsche vrouwen en mannen mishandelde en doodde! Eerst hebben ze op de kwaadaardig: "Die Belgier sind alle Verbrecher!" En aan de "Bierbank" zeggen oude en wijze mannen gelaten, dat ze het altijd wel gedacht hadden die Belgen hebben de slechte manieren van de Franschen. En jonge luidjes zingen het liedje van de "Verbrecher" vol "Und die Franzosen kriegen für die Hosen!" En er wordt gelachen en er wordt verhit gepraat. Men vertelt van het overweldigende schouwspel der mobilisatie. In nog geen tien dagen zijn meer dan vier millioen soldaten onder de wapenen gekomen, gekleed en opgerukt. Met tintelende oogen spreekt men er van, dat 1.000.000 en 400.000 vrijwilligers zich aangemeld hebben, maar voorloopig teruggezonden zijn, omdat men ze nog niet gebruiken kan. Met geestdrift getuigt men zijn liefde voor Keizer en Rijk. En daar is niet een die maar een oogenblik twijfelt aan de volkomen zege der Duitsche armeën. Allen branden van verlangen, om te komen in het front. Sterven willen ze, om met hun bloed de eenheid van het Rijk te bezegelen, om de Germaansche cultuur te verdedigen tegen den aanstorm van het barbaarsche Slavendom, tegen de décadence der Galliërs, tegen de ijsskoude berekening van het de eeuwen door perfiede Albion. En ik ga stil en zwijgend over de Münsterplatz en schouw ontroerd naar het steenen, maar nooit versteende monument der eenheid van een groot volk. Hier heeft in '70 het kanon gedonderd, hier steken nog in een paar huizen, ter herinnering daargelaten, kogels van '70. Hier waart de historie. En stilstaande en opziende naar de sterren denk ik aan Bismarck: "Wir furchten nur Gott und sonst

735 nichts auf dieser Welt!" Dit woord is het eigendom van het Deutsche volk geworden.
Dit volk, ook het door de overbeschaving en luxe week geworden gedeelte heeft
vertrouwen, heeft nug idealen. En mijn blikken waren naar den kant van de Vogezen.
Daar over heen ligt Frankrijk. Minister-president Viviani, de Doover der Sterren aan
den hemel. Schreef daar niet voor kort een scribent: De Duitschers vreezen God en
740 anders niets op de wereld; wij vreezen ook God niet! En ik denk aan het na '70
verdubbelde getal der bewoners van Deutschland bijna 70 millioenen. Daartegenover
Frankrijk verminderd, achteruitgegaan, beladen met de vloek, met de matelooze ramp
van vrouwen, die weigeren moeder te worden... De verdediging der eenheid, het vaste
vertrouwen...
745 En thans de vrucht der eenheid, de vrucht van het vertrouwen op de eigen volkskracht:
de mobilisatie der legerkorpsen, het grijpen naar de wapenen van de "Wacht am Rhein".
Hier zijn geen woorden. Ik zwijg voor de geniale grootheid, die orde en tucht in het
leven riepen. Daar ontbreekt geen knoop. Al die millioenen soldaten werden te
750 beginnen met den 2den Aug. niet alleen gemobiliseerd en vervoerd, maar tevens werd
het heele millioenenleger omgedraaid, zoodat de regimenten uit den Elzas naar de
Russische grenzen en de Poolsche, Pommersche en Oost-Elbische regimenten naar het
Rijksland en naar de landen der vijanden werden vervoerd. Grootendeels volgde ik de
mobilisatie op de lijnen van Keulen en het industriegebied uit over Duren aan den
755 eenen kant en over München-Gladbach en Rheydt aan den anderen kant. Den tweeden
Augustus begon het. En nog hield het geen moment op. Elke vijf à tien minuten een
trein. Soldaten, kanonnen, fouragewagens, paarden. Telkens een regiment. Alle
soldaten in splinternieuwe grijze velduniform, met ransel, drinkflesch,
patronentasch, mantel, zak, geweer. Alles nieuw. De paarden, alle nieuw geelgetuigd.
En achter de regimenten de ambulances van het Roode Kruis. Dan de intendance.
760 Honderden en honderden zware automobielen met bijwagens. Dan de veldpost en
veldtelegraphie. Een leger, als nog nooit aanschouwd. En de stroom van millioenen
houdt aan. Houdt niet op, noch dag, noch nacht. Alle spoorwagens, alle kanonnen, alle
geweren zijn met bloemen en groen versierd. En uit millioenen van kelen klinkt dagen
nacht, aldoor dat ééne lied: "Die Wacht am Rhein." En aan alle stations, aan alle
765 overbruggen en viaducten en veldwegen staan de millioenen, die achterblijven en
juichen en zingen en weenen van ontroering. Daar vaart een durende golf van
enthousiasme door dit volk.
En onweerstaanbaar wordt men medegesleept. Men voelt het, dit volk kan niet twijfelen
aan de overwinning. Wat is 70.090.000 ontzettend veel! Want kijkt door alle steden
770 rond! Ik kwam er door vele en groote. En men staat verstomd. De steden hebben haar
zelfde uitzicht behouden: men mist er geen jongens en mannen. Het is er even druk.
Men ziet er evenals in vredestijd duizenden van mannen. Gezegend, driewerf gezegend
het land, dat in zijn kern geen kindervrees kent. Nu is het nacht geworden om het
Münster... Over den toren, door wiens kanten helm licht en vloeit het licht van de
775 maan, glijdt haast luidloos een Zeppelin, majestieus, zilverwit. Ik zie duidelijk het
kanon voor op de spits. Er overheen snorren een tweetal vliegmaschinen: een
panterschip met zijn torpedo's in de wateren der lucht. Op mijn kamer denk ik nog
lange na over dat rotsvaste vertrouwen der Duitschers, door welk vertrouwen alles in
stad en land hetzelfde bleef als in vrede. En vol ongekend heimwee denk ik aan mijn
780 vaderland, aan mijn blonde land aan de zee, waar, naar ik uit spaarzame berichten
hoorde, zich ook de eenheid zoo schitterend openbaart, waar de werkdadige
naastenliefde ellende verzacht en gewonden helpt. O, ik kan het mij zoo goed
voorstellen... want ook hier bloeit de liefde voor den naaste. Naast en achter het
leger der millioenen van strijders komt een legioen van broeders en zusters der
785 liefde. O, die roerende tooneelen op alle stations, op alle wegen. De soldaat krijgt
alles, wat hij begeert, laving, bloemen, sigaren. Millioenen brengen hun offers en
gaven aan. Dat is de blinkende kant van den oorlog: de liefde in verbond met den
moed! Dreunend galmen de klokslagen van het Münster. Luide, luide galmen van brons.
Er ligt veel dreigends in hun klank. Mogen ze spoedig ten vrede luiden!

790

5 augustus 1914 Het Deutsche leger,

waarover wij reeds eenige bijzonderheden hebben medegedeeld. Chef van het leger is de
Keizer, voordragende adjudant-generaal von Lyncker, dienstdoende generaal-adjudant
generaal von Plessen, chef van den staf is generaal von Moltke en de acht leger-
795 inspecteurs zijn: de generaals von Prittwitz, von Heeringen, von Bülow, Prins
Ruprecht van Beieren, Groothertog Frederik II van Baden, Hertog Albrecht van
Württemberg, von Eichhorn en von Kluck. Het leger is, naar gegevens die wij aan de
Frankfurter Zeitung ontleenen, ingedeeld in 25 legerkorpsen, omvattende 50 divisies
infanterie en de garde cavalerie-divisie, en deze divisies bestaan uit 106
800 infanterie-, 55 cavalerie- en 50 veldartillerie-brigades, waarbij nog 8

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

voetartillerie- en 2 spoorweg-brigades komen. Er zijn 207 infanterie-regimenten, 18 bataljons jagers, 27 machinegeweer-afdeelingen, 110 regimenten cavalerie, 100 regimenten veldartillerie met 3732 stukken, 497 munitiewagens en 844 inspectie wagens. De geheele vredessterkte van het Duitsche leger bedraagt volgens de laatste begroting 663,300 soldaten, 29,000 officieren, 107,000 onder-officieren, zoodat, de eenjarige vrijwilligers meegerekend, de geheele sterkte komt op 819,000 man. Over het leger op oorlogssterkte zijn geen officieele gegevens verstrekt, maar men mag aannemen, dat alleen reeds het staande leger, reserve en landweer samen meer dan vijf millioen opleveren. De Duitsche vloot bestaat uit 35 linieschepen van te zamen 55700 ton; 8 pantserschepen van 32900 ton (te zamen); 13 gepantserde kruisers, 43 beschermde kruisers. In het geheel 112 oorlogsbodems. Dit is de vlootstaat van 1913.

5 augustus 1914 Verspreide berichten.

BERLIJN, 5 Aug. Heden heeft de Keizer een besluit onderteekend waarbij de Orde van het IJzeren Kruis voor den tegenwoordigen veldtocht wederom wordt ingesteld.

5 augustus 1914 De eerste krijgsverrichtingen in België.

Het woord is nu aan het geschut. Immers, het zwaard (dat den Duitschen Keizer "in de hand gedrukt" is), speelt in de huidige oorlogen een ondergeschikte rol. Bij de eerste krijgsverrichtingen in den geweldigen oorlog, die nu is aangevangen, konden de kanonnen echter niet het voorloopige succes der Duitsche troepen verhinderen: deze hebben heden den overtocht van de Maas geforceerd. Dit was te verwachten, maar de tegenstand der Belgen was hardnekkig, en van Duitsche zijde moet het een kranig stuk werk geweest zijn. Een telegram van een onzer correspondenten te Maastricht sprak reeds van het oprukken eener nieuwe Duitsche macht ten noorden van Visé, bij Moulant, een plaatsje vlak tegen de Nederlandsche grens bij Eysden aan. Inderdaad heeft, gelijk een andere berichtgever ons in den loop van den avond telefoneerde, de overtocht van den Maas zoowel daar als te Visé plaats gehad. Men vindt bijzonderheden daarover onder het oorlogsnieuws. Hardnekkig is er bij Visé gevochten, en het feit dat de Duitsche troepen hier een dag lang opgehouden zijn, bewijst niet enkel dat de Belgen vastbesloten zijn, het niet bij schijngevechten te laten, maar de inbreuk op hun recht zoo duur mogelijk te laten betalen; het heeft daarenboven deze beteekenis, dat de Belgische Maaslinie den inval wellicht lang genoeg zal kunnen tegenhouden om den Franschen gelegenheid te geven, van Givet en andere punten uit de Belgen – hun bondgenooten nu – te hulp te snellen. Elk uur oponthoud kan voor de Duitsche legers gevaarlijk zijn. En om Visé, die voorpost van Luik, is dan ook met vermetelheid en doodsverachting gestreden.

6 augustus 1914 Manifest van den Duitschen Keizer.

BERLIJN, 6 Aug. Een extra-nummer van den 'Reichsanzeiger' bevat de volgende oproeping van den Keizer aan het Duitsche volk: Sedert de grondvesting van het Duitsche Rijk is door mij en mijne voorvaderen ernstig er naar gestreefd den wereldvrede te bewaren en in den vrede onze krachtige ontwikkeling te bevorderen. Maar tegenstanders benijden ons de resultaten van onzen arbeid. Alle openlijke en bedekte vijandschap van Oost en West, van over de zee hebben wij tot dusver verdragen in het bewustzijn van onze verantwoordelijkheid.

8 augustus 1914 BERLIJN, 8 Aug. De Kroonprinses heeft een schoon voorbeeld

gegeven van naastenliefde. Zij heeft het gemeentebestuur van Zoppot doen mededeelen, gaarne te zien dat de villa, die de Kroonprins en zij te Zoppot hadden bewoond, als hospitaal zou worden ingericht. Dit zal nu ook gebeuren.

8 augustus 1914 BERLIJN, 8 Aug. Met ongelooflijke snelheid

heeft zich het bericht van de bestorming van Luik door Berlijn verspreid. De eersten hoorden het van generaal von Plessen in den Lustgarten. De menigte voor het paleis vernam het van den vleugel-adjutant des Keizers, die hem met het bericht naar buiten gezonden had. Agenten te paard verspreidden de blijde boodschap Onder de Linden en toen wist plotseling de geheele wereld het. De rijkskanselier reed juist op dien tijd naar het paleis en hij werd stormachtig begroet. De spanning, waarmee men op het eerste overwinningsbericht rekende was ontzaglijk, de vreugde hoogoplaaiend. Hedenmorgen vernam men, dat er in het buitenland nog altijd leugens de ronde doen over een Duitsche nederlaag bij Luik. Maar voor de feiten zullen deze dwaze pogingen tot misleiding wel spoedig tot zwijgen komen. De "Lok. Anz." schrijft: "Alle harten boven bij dit ernstige wapenfeit van ons dapper leger; het bevestigt ons vertrouwen, dat wij rustig de komende gebeurtenissen tegemoet kunnen zien. Het is de inleiding tot daden, waarvan men nog spreken zal, zoolang er menschen op onze aarde leven.

870 Daarvan zijn wij op dit heerlijk oogenblik allen zeker, en onze vijanden zullen nu
wel reeds begrijpen, dat zij allen bij elkaar niet sterk genoeg zijn, om ons te
verpletteren, gelijk het hun bedoeling is. Het begin is gemaakt; dat is de
875 hoofdzak!" Een ander blad – zeker geen al te best bekend staand, anders zou de
censuur den naam wel doorgelaten hebben – schrijft het volgende: "Als onze soldaten
in het veld hooren van den val van Luik, dan zullen zij niet slechts over het succes
onzer wapenen jubelen, maar ook weten, hoe zeer door dit succes de marsch onzer
troepen naar Noord-Frankrijk verzekerd wordt, en onze vijanden zullen daaruit zien,
875 dat de oude krijgsmansdeugden der Duitschers nog niet gestorven zijn: de snelheid der
operaties, het koen en kloek besluit, de heldhaftige stervensmoed en de onvermoeide
lust tot den aanval."

8 augustus 1914 De stemming te Berlijn.

880 BERLIJN, 8 Aug. (Reuter). Met ongelooflijke snelheid verspreidde zich gisteren door
Berlijn het bericht van de bestorming van Luik. De eersten hoorden het van generaal
Von Plessen in den "Lustgarten". De bij het paleis verzamelde menigte vernam het van
den vleugeladjutant des keizers. Politie-agenten op het rijwiel verspreidden het
885 blijde nieuws "Unter den Linden", en toen wist weldra iedereen het. De rijkskanselier
reed juist om dezen tijd naar het paleis en werd stormachtig toegejuicht. De
spanning, waarmede men op het eerste overwinningsbericht rekende, was buitengewoon;
de vreugde groot. Hedenochtend vernam men dat in het buitenland nog altijd leugens
worden verspreid over een Duitsche nederlaag bij Luik. Deze dwaze pogingen van
misleiding zullen door de feiten wel spoedig verijdeld worden. De "Lokal-Anzeiger"
890 schrijft: "Alle harten leven onder het wapenfeit van ons dapper leger. Het bevestigt
onze verwachting, dat wij met gerustheid de gebeurtenissen kunnen afwachten. Het is
het begin van een daad, waarvan men spreken zal zoolang er nog menschen op onze aarde
leven. Daarvan zijn wij zeker en bij onze vijanden zal zich van af heden zeker de
overtuiging vestigen, dat zij met hun allen niet sterk genoeg zijn om ons van de wijs
895 te brengen, wat zij wel gedacht hadden te kunnen doen. Een begin is er gemaakt en dat
is de hoofdzak". Een ander blad schrijft: "Wanneer onze soldaten in het veld van den
val van Luik hooren, zullen zij niet alleen over het succes van onze wapenen jubelen,
maar ook zullen zij weten hoe onze opmarsch naar het noorden van Frankrijk hierdoor
is verzekerd en onze vijanden zullen daaruit zien, dat noch de oude krijgsmansdeugden der
900 Duitschers zijn uitgestorven, noch de snelheid der operatie, noch het wakkere besluit
om met heldhaftigen moed tot in den dood en onvermoeide geestkracht aan te vallen."

13 augustus 1914 Het verpand eerewoord.

905 Het is dat van Keizer Wilhelm jegens de Belgen. Het Handelsblad van Antwerpen plaatst
het als opschrift boven het volgende artikeltje: "Op 8 October 1911 was Keizer
Wilhelm te Aken om er een ruitersstandbeeld van zijn vader in te huldigen. De Koning
der Belgen had eene zending naar Luik gestuurd, om den Keizer te begroeten en aan het
hoofd van die zending stonden luitenant-generaal Heimburger, toenmalig militair
gouverneur van Luik, en M. Delvaux de Fente, gouverneur der provincie. Na het
910 wisselen der gewone beleefdheidsgroeten zegde de Keizer aan den heer Delvaux de
Fente: "Gij zijt de gouverneur eener provincie, waarmee wij altijd in goede
nabuurship leven. Ik geloof dat gij in de laatste tijden beangst zijt geweest;
geloof mij vrij, die angst was overbodig". En aan luitenant-generaal Heimburger zegde
de Keizer: "België heeft zich in de laatste tijden sterk gewapend." "Ja, sire,"
915 luidde het antwoord; "maar wij hadden toch betrouwen". Waarop de Keizer antwoordde:
"Gij hebt goed gedaan betrouwen in ons te stellen!" Wij die betrouwen hadden in den
machtigen vorst, dien wij niet in slaat achtten tekort te komen aan den eerbied voor
plechtig gesloten tractaten, wij werden op de snoodste wijze misleid en bedrogen.
Betrouwt ons! zegde de Keizer, en intusschen was ons land bedekt met spionnen en
920 werden allerwegen wapenvoorraden opgeslagen! Betrouwt ons! zegde de Keizer, en tot in
allerhoogste kringen werd toen reeds gewerkt aan den ondergang der Belgische
onafhankelijkheid! Betrouwt ons! en drie jaar later pleegt het Duitsche rijk
tegenover België een daad, waarvan de rijkskanselier in vollen rijksdag verplicht was
te erkennen, dat zij in strijd was met het volkenrecht. Wat blijft er over van de
925 geruststellende verklaringen van den Keizer? Eene verwoeste provincie, een deel van
den Belgischen bodem veranderd in een ontzaglijk kerkhof. Ziedaar hoe wij betrouwen
mochten stellen in Deutschland".

16 augustus 1914 Vertrouwen op het goed recht en in de overwinning

930 is een schoone zaak. Keizer Wilhelm op 16 Augustus naar het leger vertrekkende – in
de richting van Mainz – heeft in zijn antwoord op een afscheidstoespraak van den
Berlijnschen opperburgemeester zijn dank uitgesproken over de geestdriftig-

patriotische houding van de bevolking der Duitsche hoofdstad en zijn vertrouwen in de zegepraal van Duitschland's rechtvaardige zaak. Datzelfde vertrouwen koestert –
935 evenals keizer Frans Jozef, de Tsaar en president Poincaré – ook koning George van Engeland. In een proclamatie, gericht tot het leger, spreekt de koning tegenover zijn leger de bede uit, "dat God u zegene, u behoede, als een overwinnend leger naar het vaderland terugvoere". De soldaten zelve zijn vol goeden moed. Wij meldden reeds dat de aankomst van generaal French te Parijs geleet op die van een vorst; dat hij,
940 geestdriftig toegejuicht en in zijn rijtuig onder bloemen bedolven, de Engelsche ambassade bereikte. Reuter noemt de landing van een expeditie-macht na een voorbereiding van slechts twee weken "een merkwaardig feit, dat van de bekwaamheid en de uitnemende organisatie van het departement van oorlog getuigenis aflegt." De Britsche troepen met hun gebronsd uiterlijk, lachende en zingende door Boulogne
945 marcheerend, maakten, zegt dit telegraafagentschap, diepen indruk; evenals de officieren die kalm glimlachend hun Fransche kameraden salueerden. De flinke houding en het uitnemend fysiek der Engelsche troepen worden door de Franschen een gelukkig voortteeken geacht voor het succes. Als zij zich nu maar zorgvuldig houden aan de vermaningen, die hun toeklinken uit een [...]

950

17 augustus 1914 Keizer Wilhelm naar het oorlogstoneel.

BERLIJN, 17 Aug. (Reuter.) Het vertrek van den keizer naar het leger geeft aan de bladen van alle partijen aanleiding tot patriotische uitingen, waarin volledige toewijding wordt uitgesproken jegens keizer en rijk en de bereidvaardigheid wordt
955 uitgestrekt, om, zonder te letten op de offers en het lijden, welke de oorlog noodzakelijk maakt, alle wisselvalligheden te trotseeren en met onbuigzame vastberadenheid door te zetten tot de eindzegepraal. Uit de telegrammen van den keizer aan koning Ludwig van Beieren, den groothertog van Baden en den koning van Saksen blijkt, dat aan de tot dusverre geleverde gevechten de Zuid-Duitsche en
960 Saksische troepen op zeer bijzondere wijze deelnamen.

18 augustus 1914 DE ALGEMEENE TOESTAND.

Het feit dat keizer Wilhelm naar het oorlogsterrein vertrokken is - of op het punt staat erheen te gaan - wettigt de veronderstelling dat de Duitsche legermacht in haar
965 ontzettend ver zich uitstrekkenden halven-cirkelboog gereed is tot den aanval op de legers der verbondenen. Vóórdat de groote slag begint, heeft de regeering te Berlijn tot die te Brussel een tweede verzoek gericht hetwelk men hieronder kan lezen, een verzoek waarop het antwoord der Belgen thans -- in deze voor hen zóóver gevorderde phase van den strijd - niet anders kon luiden dan het dit thans doet. Kort en bondig
970 wijzen zij Duitschland's voorstel af en verklaren zich solidair met de Franschen en Engelschen; óók de Belgen beschouwen en haten de Duitschers thans als hun doodsvijanden. Zij zullen in den grooten volkerenslag, op het begin waarvan de wereld elken dag met angstige spanning wacht, ongetwijfeld medevechten als leeuwen. Over de positie en de sterkte der Fransche en Britsche troepen, die in België den vijand
975 afwachten, wordt het diepste geheim bewaard. Wij moeten ons voorloopig tevreden stellen met berichten over successen der Franschen in den Elzas. En wie zich vermeien wil in het nauwkeurig nagaan van de lange reeksen berichten die den eenen dag als de zuiverste waarheid verspreid en den volgenden dag als de brutaalste verzinsels tegengesproken worden, kan zich onder dit opzicht te goed doen. Elke partij beziet
980 hare daden en successen door een vergrootglas en verkleint die harer tegenstanders; elke partij, heeft het recht aan hare zijde en ziet het onrecht aan die harer tegenstanders. Wij zullen door het vermelden van dergelijke tegenspraken - tenzij het feiten van beteekenis betreft - en uitingen van nationalisme het geduld der lezers niet dagelijks op de proef stellen, te meer nu wij onder verschillende rubrieken het
985 hoor en wederhoor in voldoende mate hebben toegepast. Twee dingen vallen na den afloop der voorbereidende oorlogsperiode te constateeren: het bewonderenswaardige, alverwinnende doorzettingsvermogen van de Duitsche strijdmacht, die binnen zoo korten tijd een machtige vesting als Luik wist te doen vallen, en - betreurenswaardige buitensporigheden, het gevolg van vertwijfeling, nu eens buiten beschouwing gelaten -
990 de buitengewone heldenmoed, het gloeiende patriotisme en de verrassende strijdvaardigheid van het Belgische leger, waaraan zelfs in de tweede Duitsche nota hulde wordt gebracht. Wat de Franschen - na ruim 40 jaren rust - en de Engelschen op het slagveld vermogen - de wereld ziet het met spanning tegemoet.

995 18 augustus 1914 De Duitsche kroonprins gewond?

LONDEN, 18 Aug. Het gerucht loopt te Parijs, dat de Duitsche kroonprins, die de eerste divisie ruitelij aanvoerde, gewond is en verpleegd wordt te Aken.

18 augustus 1914 Het "geheim van Luik".

1000 Het "geheim van Luik", zoo noemt de Duitsche "General-Quartiermeister" de geheele
actie der Duitsche troepen bij Luik en hetgeen tot deze actie de aanleiding was, kan
thans worden onthuld. Wij hadden, zegt hij in een rapport, bericht ontvangen dat
Fransche officieren en misschien ook manschappen vóór het uitbreken van den oorlog
1005 vestingdienst. Vóór den aanvang der vijandelijkheid was daar niets tegen in te
brengen. Met het begin van den oorlog werd het echter een schending der neutraliteit
door Frankrijk en België. Wij moesten toen snel optreden. (Het oprukken eener
Fransche legermacht door België en het schenden van België's neutraliteit door
aviateurs – deze beide aanvankelijk aangevoerde beweegredenen worden dus losgelaten.
1010 Red.) "Niet-gemobiliseerde regimenten werden naar de grens gezonden en naar Luik
gedirigeerd. Zes zwakke vredes-brigades met eenige cavalerie en artillerie namen Luik
in. Daarna werden zij daar mobiel en kregen als eerste versterking hun eigen
aanvullingstroepen. Twee regimenten konden nog nagezonden worden. De mobilisatie is
thans geëindigd. "Onze vijanden meenden, dat 20,000 Duitschers bij Luik den opmarsch
1015 niet konden beginnen wegens moeilijkheden bij de verzorging. De onderbreking had een
andere reden. Tegenstanders zullen zich kunnen overtuigen dat de Duitsche legers goed
uitgerust en goed verzorgd den hun opmarsch aanvaardden. "De Keizer heeft zich aan
zijn woord gehouden dat hij aan de inneming van Luik geen droppel Duitsch bloed meer
zou wagen. De vijand kende onze krachtige aanvalsmiddelen niet en waande zich
1020 derhalve veilig in de forten. De zwakste stukken echter reeds van onze zware
artillerie noodzaakten elk der daarmee beschoten forten reeds na een korte
beschieting tot overgave. De nog overgebleven gedeelten van de bezettingen der forten
redden daarop deze forten nog. De versterkingen echter, waarop onze zware kanonnen
vuurden, werden binnen korten tijd veranderd in puinhoopen, waaronder de bezetting
1025 werd bedolven. Thans worden de forten ter verdediging ingericht. "De vesting Luik zal
niet meer dienen ter uitvoering van de door onze tegenstanders gemaakte plannen, doch
een steunpunt vormen voor het Duitsche leger." Over de verschrikkelijke door de
Duitsche strijdmacht geleden verliezen, zwijgt het rapport. Het "geheim van Luik" is
dus nog pas ten halve onthuld.

1030 18 augustus 1914 Het "geheim van Luik".
blijft, ondanks de verklaring van den Duitschen "General-Quartiermeister", nog altijd
onopgelost! "De forten zijn gevallen – zij zijn alle in handen der Duitschers". Men
ontvangt dit of een dergelijk telegram bijv. om elf uur des morgens. "Van de forten
1035 bevindt zich de kleinste helft in de macht der Duitschers" – meldt een bericht om
twaalf uur. "Nog geen enkel fort is gevallen", verzekert een telegram om twee uur.
"Het is niet waarschijnlijk dat zich reeds eenige der forten in de handen der
Duitschers bevinden", luidt een ander bericht om vier uur. En zoo gaat dat den
geheelen dag en elken dag voort! Voor heden – we schrijven deze regelen in den loop
1040 van den ochtend – spreekt de regeering te Brussel beslist tegen dat verschillende
forten van Luik in handen der Duitschers zouden zijn. Integendeel, de toestand der
forten is goed. Des te beter! Maar Luik bevindt zich in de macht des vijands. De
bedoeling van den aanval op die vesting – waartoe het bevel uitging van den Duitschen
keizer zelve – is, naar Wolff's bureau verneemt, geweest aan den troepen bij den
1045 opmarsch in het vijandelijke gebied het nemen van rust mogelijk te maken en voor dien
opmarsch een vast steunpunt te verzekeren. Daarom is ook de opmarsch naar Namen niet
dadelijk voortgezet, daar immers het voorloopige doel was bereikt. De verdiensten van
den dapperen generaal Von Emmich zijn daarom niet geringer, merkt het Berlijnsche
bureau op; hij heeft zijn opdracht met een bewonderenswaardig élan uitgevoerd en
1050 heeft daarvoor een hooge orde gekregen. Daar zijn altijd wantrouwende menschen! Zelfs
in Duitschland, nog na de verklaring van den "Quartiermeister", dat Luik genomen is
"door zes zwakke brigades op vredessterkte". Is deze verklaring dan niet in strijd
met den tekst van het jongste ultimatum aan België, waarin gezegd wordt, dat het
Belgische leger zijn wapeneer in heldhaftigen tegenstand tegen een groote overnacht
1055 heeft hooggehouden?

Deze schijnbare tegenspraak heeft opzien gebaard, en, naar gebleken is, onrust
gewekt. Doch het domme publiek kan niet lezen, Want, verzekert Wolff's bureau (wij
zullen ons, zoolang de oorlog duurt, telkens voor deze nieuwsbron geplaatst zien, om
uit te putten), de zaak zit aldus in elkaar: "In het ultimatum wilde men natuurlijk
1060 de tegen wil en dank tot vijanden gemaakte Belgen tegemoet komen door een
waardeerende beoordeeling van het Belgische leger. De afwijzing van het ultimatum
geeft aan Duitschland echter weder de vrije hand, daar de verzekeringen van den
Rijkskanselier omtrent de territoriale integriteit golden, zoo België den vrede
bewaarde." Ziedaar het "geheim van Luik" alweer ietwat meer ontsluit. Men heeft te

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1065 Berlijn den Belgen, eenvoudig teneinde hun welgezindheid te winnen – "ad captandam benevolentiam" – een complimentje gemaakt. De verdediging van Luik had heusch niet veel te beteekenen, de vertraging van den opmarsch der Duitschers en de door hen geleden verliezen nog minder. Maar de lijst der slachtoffers – der dooden en gewonden? Zij komt later...

1070 **19 augustus 1914 BERLIJN, 20 Aug. (Wolffbureau). Te München werd het bericht** van de overwinning, door onze troepen gisteren behaald onder aanvoering Rupprecht, door de bevolking met groot enthousiasme begroet. Een groote menigte trok naar het Wittelsbachsche paleis, om den koning een ovatie te brengen. De koning verscheen om te bedanken voor de hem gebrachte hulde. "Ik ben er trotsch op," zei hij, dat mijn zoon aan het hoofd van zijn dappere troepen zoo schoone overwinningen bevocht. Dit is echter nog slechts het begin. Wij hebben nog een zwaren strijd voor ons. Ik vertrouw op de deugdelijkheid van het Duitsche leger, dat ook in dezen strijd overwinnen zal, al zijn de vijanden nog zoo talrijk." De menigte antwoordde met een donderend "hoch" op het koninklijk paar, den Kroonprins, den Keizer van Deutschland en van Oostenrijk.

1085 **21 augustus 1914 Belangrijke documenten.** Door de "Nordd. Allgem. Zeit." wordt thans de gedachtenwisseling tusschen Deutschland en Engeland openbaar gemaakt, welke kort voor het uitbreken van den oorlog is gevoerd. De stukken zijn authentiek en, men moge nu het onrecht, van Deutschland – dat de rijkskanselier zelf trouwens op den 4den Augustus j.l. erkend heeft – streng veroordeelen, uit de volgende stukken, blijkt toch wel, dat keizer Wilhelm den vrede wilde en alles deed om den Europeeschen oorlog te verhinderen. Vooral het eerste telegram, dat prins Heinrich van Pruisen aan den koning van Engeland zond, is van belang. Het luidt:

1090 30 Juli 1914. "Keizer Wilhelm, die zeer bezorgd is, doet al het mogelijke om te voldoen aan het verzoek van Tsaar Nicolaas om te werken voor het behoud van den vrede; hij is in doorlopend telegrafisch verkeer met den Tsaar, die heden het bericht heeft bevestigd, dat hij militairen maatregelen heeft gelast, die gelijkstaan met mobilisatie en dat deze maatregelen reeds vijf dagen geleden zijn genomen. Bovendien ontvangen wij berichten, dat Frankrijk militaire voorbereidselen treft, terwijl wij nog geen maatregelen hebben genomen. Wij kunnen echter elk oogenblik daartoe gedwongen zijn, wanneer onze bureu er mede voortgaan. Dat zou dan een Europeeschen oorlog beteekenen. Als gij werkelijk en oprecht wenscht dit vreeselijke ongeluk te verhinderen, mag ik u dan voorstellen door uwen invloed op Frankrijk en Rusland te zorgen, dat zij neutraal blijven? Dat zou, volgens mijn meening, van het grootste nut zijn. Ik houd het voor de misschien eenige mogelijkheid om den vrede te handhaven en voeg daaraan toe, dat Deutschland en Engeland elkander thans meer dan ooit behoorden te steunen om het vreeselijk onheil te verhinderen, dat anders onafwendbaar schijnt. Geloof mij, de pogingen van den Keizer ten gunste van handhaving van den vrede zijn zoo oprecht mogelijk gemeend; de militaire voorbereidselen van zijn bureu kunnen hem echter ten slotte noodzaken om ter wille van de veiligheid van zijn eigen land, dat anders weerloos zou blijven, hun voorbeeld te volgen".

1110 Hierop antwoordde de koning van Engeland nog denzelfden dag: 30 Juli. "Het verheugt mij zeer te hooren van de pogingen van den Keizer om met den Tsaar ten bate van het behoud van den vrede tot overeenstemming te geraken. Het is mijn innige wensch dat zulk een groot ongeluk als een Europeesche oorlog, een ongeluk, dat niet weer goed te maken zoude zijn, worde verhinderd. Mijn regeering doet al het mogelijke om Rusland en Frankrijk over te halen verdere militaire voorbereidselen op te schorten, als Oostenrijk zich met de bezetting van Belgrado en het nabijgelegen Servisch gebied als onderpand voor een bevredigende regeling van zijn eischen tevreden zou willen stellen, terwijl tegelijkertijd de andere landen hunne oorlogstoebereidselen staken. Ik reken er op, dat de keizer zijn grooten invloed zal aanwenden om Oostenrijk tot aanneming van dit voorstel te bewegen. Daardoor zou hij bewijzen, dat Deutschland en Engeland samenwerken om datgene te verhinderen, wat een internationale ramp zou worden." Intusschen was Rusland, dat in dezen geheelen oorlog een al te doorzichtig spel heeft gespeeld, reeds bezig zich voor te bereiden.

1125 Den volgenden dag seinde de keizer zelf aan den koning van Engeland: 31 Juli. "Ik heb zoeven van den Rijkskanselier bericht ontvangen, dat hem is medegedeeld, dat de Tsaar hedennacht de mobilisatie van zijn geheele leger en zijn geheele vloot heeft gelast. Hij heeft zelfs de resultaten van de bemiddeling, waaraan ik werkte, niet afgewacht en mij totaal geen bericht gezonden. Ik ga naar Berlijn om maatregelen te nemen voor de beveiliging van mijn oostelijke grenzen, waar reeds talrijke Russische troepen zijn opgesteld." get.: Wilhelm. Intusschen waren de pogingen van minister

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

Grey reeds begonnen; hoewel het desbetreffende telegram van Engeland te laat aankwam, werd toch door den keizer last gegeven, dat zijn troepen de Fransche grens niet zouden overschrijden.

1135 Dd. 1 Augustus seinde hij aan den koning van Engeland: 1 Augustus. "Ik ontving de mededeeling van uw regeering, waarbij zij de neutraliteit van Frankrijk onder
1140 waarborg van Groot-Brittannië aanbiedt. Dit aanbod ging vergezeld met de vraag, of Duitschland onder deze voorwaarden zou afzien van een aanval op Frankrijk. Om technische redenen moet de reeds hedenmiddag gelaste mobiliseering van mijn leger in overeenstemming met de reeds getroffen voorbereidselen worden voortgezet, wijl uw telegram helaas te laat kwam. Wanneer Frankrijk mij echter neutraliteit aanbiedt, die
1145 natuurlijk gewaarborgd moet worden door het Engelsche leger en de Engelsche vloot, zal ik afzien van een aanval op Frankrijk. Ik hoop, dat Frankrijk niet zenuwachtig zal worden. De troepen aan mijn grenzen worden juist telegrafisch en telefonisch
1150 gewaarschuwd tegen overschrijding van de grens".

1145 Denzelfden dag antwoordde koning George als volgt: 1 Augustus. "Ik geloof, dat er misverstand heerscht ten aanzien van een voorstel dat in een vriendschappelijk onderhoud tusschen Lichnowsky (den Duitschen ambassadeur te Londen) en minister Grey is gedaan, toen zij bespraken op welke wijze een werkelijke strijd tusschen het
1150 Deutsche en het Fransche leger vermeden zou kunnen worden, zoolang nog de mogelijkheid bestaat, dat overeenstemming tusschen Oostenrijk en Rusland wordt bereikt." Ten slotte wordt nog het laatste telegram meegedeeld, dat Lichnowsky aan von Bethman Hollweg zond: "De voorstellen van Grey, die berusten op den wensch een
1155 blijvende neutraliteit van Engeland in het leven te roepen, zijn zonder dat tevoren afspraken zijn gemaakt met Frankrijk en zonder dat men nog wist van de mobilisatie, gedaan en intusschen opgegeven, daar zij geen kans meer hadden op aanneming." get. LICHNOWSKY.

1160 Uit deze stukken blijkt duidelijk, dat Duitschland den oorlog met Frankrijk niet heeft gezocht. En steeds meer wordt het duidelijk, dat weer de diplomatie, die inde laatste jaren keer op keer zich vergiste - men denke aan Albanië! - ook ditmaal de juiste middelen niet heeft aangewend, en deze vreeselijke wereldoorlog is uitgebarsten door... een diplomatiek misverstand. De vraag is gewettigd of na dezen oorlog niet aan de orde moet gesteld worden een grondige herziening van de wijze, waarop het internationaal verkeer tusschen de regeeringen wordt gevoerd.

1165 **21 augustus 1914 Een telegram van den Keizer.**

BRUNSWIJK, 21 Aug. (Wolffbureau). De "Braunschweigische Landeszeitung" meldt: "De Keizer heeft aan zijn dochter, de hertogin van Brunswijk, het volgende telegram gezonden: "God, de Heer, heeft onze brave troepen gezegend en hun den zege verleend. Allen in het vaderland behooren geknielend hunne dankbeden tot hem op te zenden. Moge
1170 hij ook verder zijn met ons en ons geheele Deutsche volk."

23 augustus 1914 NIEUWE OVERWINNINGEN DER DUITSCHERS.

BERLIJN, 23 Aug. (Wolff-bureau). De groote generale staf deelt mede, dat ten noorden van Metz de Deutsche kroonprins met zijn leger aan beide zijden van Longwy
1175 voortrukkende, den tegenover staanden vijand gisteren overwinnend heeft teruggeslagen. In Lotharingen zette het overwinnende leger onder leiding van den Kroonprins van Beieren in de richting Lunéville-Blamont de vervolging op den teruggeslagen vijand voort.

1180 **24 augustus 1914 DUITSCHE LEZING OVER DE ZEGEPRAAL BIJ METZ.**

BERLIJN, 24 Augustus. (Wolff's bureau) Over de beteekenis van de jongste groote Deutsche overwinningen op het werkelijk oorlogstooneel melden de dagblad-
1185 correspondenten in het groote hoofdkwartier het volgende: Ook tegenover de troepen van den Duitschen kroonprins stonden meerdere Fransche legerkorpsen ten Noorden en ten Westen van Longwy. De opmarsch en de aanval der Duitschers waren zóó onstuimig, dat de terugtocht der Franschen op sommige plaatsen, zooals in het gevecht ten zuiden van Metz, ontaardde in een toomeloze vlucht. De vèr-vooruit-gezonden
1190 cavaleriesdivisie vond den terugtochtweg bezaaid met weggeworpen geweren en andere wapenen, munitie en ransels. De overwinning der Beiersche en Deutsche kroonprinsen en de aanvallende beweging der Deutsche troepen hebben het Fransche leger uiteengeslagen. Men moet in aanmerking nemen, dat het optreden der Deutsche infanterie deels in boschrijke streken niet kon worden voorbereid door
1195 "Vossische Zeitung" merkt daarbij op: "Wat ligt er al niet in deze woorden! Welk een bescheidenheid en welk een plichtsgevoel! Juist alsof een bevel werd uitgevoerd op

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1200 het manoeuvre-terrein. De Duitse kroonprins telegrafeerde omtrent zijn overwinning aan de kroonprinses: Het leger heeft een schitterende overwinning behaald, de Franschen trekken gedeeltelijk vluchtende terug". De koning van Wurtemberg ontving het volgende telegram: Volledige zegepraal. Het 13e legerkorps heeft op bewonderenswaardige wijze gestreden. Ik ben er trotsch op zulke troepen onder mijn bevel te hebben. Wilhelm, kroonprins".

24 augustus 1914 Een tevredenheidsbetuiging van den keizer.

1205 Keizer Wilhelm heeft, naar Wolff's bureau meldt, de volgende kabinetsorder uitgevaardigd: "De mobilisatie en de samentrekking van het leger aan de grenzen zijn voltooid. Met voorbeeldige zekerheid en nauwkeurigheid hebben de Duitse spoorwegen de geweldige transportbewegingen uitgevoerd. Dankbaar gedenk ik in de allereerste plaats degenen, die sinds den oorlog van '70-71 in stillen arbeid de organisatie hebben tot stand gebracht, welke thans haar ernstige proef heeft doorstaan. "Voorts breng ik allen, die, gevolg gevende aan mijn oproep, hebben medegewerkt, om het "Deutsche volk in Waffen" langs de ijzeren wegen den vijanden tegemoet te zenden, in het bijzonder den liniecommandanten en stationscommandanten, evenals den spoorwegbesturen, van den eersten ambtenaar af tot den laatsten werkmans toe, mijn Keizerlijken dank voor hun trouwe, opofferende plichtsvervulling. Hetgeen tot nu toe tot stand werd gebracht, geeft mij den zekersten waarborg, dat de spoorwegen ook in het verder verloop van den grooten strijd om de toekomst van het Duitse volk te allen tijde opgewassen zullen zijn tegen de hoogste eischen van het legertransport. Groot Hoofdkwartier, 22 Aug. 1914. WILHELM I. R."

1220

26 augustus 1914 12.00 BERLIJN, 30 Aug. (Part.). De keizer en de keizerin

1225 zijn in den middag van den 26en te Bad Nassau aangekomen en hebben eenigen tijd vertoefd in het slot van Freiherr von Stein. Zij hebben verscheidene uren in afzondering doorgebracht. Daarna hebben zij de talrijke gewonden soldaten in Bad Nassau bezocht. De keizerin bezocht bij haar terugkeer naar Homburg het Kurhaus en het hospitaal.

27 augustus 1914 De toestand in Oost-Pruisen.

1230 Keizer Wilhelm, den benardden toestand waarin Oost-Pruisen zich tengevolge der Russische invasie bevindt, kennende, heeft ter bemoediging der bevolking aldaar, dato 27 Augustus uit het groote hoofdkwartier door middel van het Pruisische staatsministerie het volgende telegram laten publiceeren: "De beproeving van mijn trouwe provincie Oost-Pruisen door het binnendringen van vijandelijke troepen vervult mij met hartelijke deelneming. Ik ken den in nog moeilijker tijd betoonden onwankelbaren moed mijner Oost-Pruisen te goed om niet te weten, dat zij steeds bereid zijn op het altaar van het vaderland goed en bloed te offeren en de verschrikkingen van den oorlog manhaftig te dragen. Het vertrouwen in de onweerstaanbare macht van ons heldhaftig leger en het onwankelbare geloof aan de hulp van den levenden God, die het Duitse volk in zijn rechtvaardige zaak en noodweer tot dusver zulk een wonderbaarlijken bijstand heeft verleend, zullen niemand doen wankelen in het vertrouwen oopen spoedige bevrijding van het vaderland van de vijanden eromheen. Ik wensch echter, dat alles wat tot leniging van den huidige nood in Oost-Pruisen, zoowel die van de van hun erf verdrevenen als ook die der in hun bezit en beroep gestoorde bevolking geschieden kan, als een daad van dankbaarheid van het vaderland dadelijk ter hand worde genomen. "Ik draag aan het staatsministerie op om in vereeniging met de autoriteiten, de provinciale en stedelijke vereenigingen en de hulpvereenigingen op verschillend gebied ingrijpende maatregelen te nemen en mij rapport uit te brengen over hetgeen geschiedt."

1250 Volgens mededeelingen van de Russische legatie te 's Gravenhage wordt het Russische offensief in Oost-Pruisen met succes voortgezet. "Heden - 26 Aug. -" zoo luidt het uit Sint Petersburg ontvangen bericht, "hebben wij de steden Tilsit, Nordenburg, Bisschofsburg, Sensburg en het station van Rothflis bezet. In Oost-Galicië hebben wij de Oostenrijksche achterhoede teruggedreven naar den overkant van de rivier Zolotaya Lipa." Intusschen beijvert zich het persbureau Björnson te Berlijn om tegenover de Russische lezing een andere ingang te doen vinden (men kan dan zelf uitzoeken aan welke lezing men de voorkeur belijft te geven). "De in Berlijn aangekomen vluchtelingen uit Oost-Pruisen, die huis en hof verlaten hebben om de ruwheden der Russische oorlogsvoering te ontgaan, hebben door verspreiding van niet te controleeren geruchten zekere onrust onder de bevolking gewekt, die misschien ook in het buitenland is doorgedrongen. Verder heeft een vertegenwoordiger van den generalen staf de pers opnieuw de verzekering gegeven, dat de militaire toestand in

1260

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1265 het Westen en ook in het Oosten reden geeft tot tevredenheid, en daar men zich intusschen in binnen- en buitenland overtuigen kan, dat een verklaring van de Duitse militaire overheden zich steeds door feiten dekt, zal men deze verzekering kunnen vertrouwen. "Vermoedelijk zullen op het oostelijk oorlogsterrein gebeurtenissen van beslissende beteekenis nog vóór het eind van deze maand plaats vinden."

1270 Van Oostenrijksche zijde wordt ambtelijk gemeld dat "de barbaarsche wijze van oorlogvoeren der Russen niet alleen op vreemd, doch ook op eigen grondgebied wordt toegepast, zoodat de bedreigde bevolking de Oostenrijksche overwinnaars als bevrijders begroet. Volgens betrouwbare berichten woeden in gedeelten van Odessa onlusten. De Mahomedanen in den Kaukasus weigeren krijgsmatrosen. Matrosen komen in opstand tegen het uitloopen der oorlogsschepen". Ook over den slag bij Krasnik –
1275 waaromtrent de Russen het stilzwijgen bewaren – weten de oorlogscorrespondenten der Weensche bladen grootsche en schoone bijzonderheden te verhalen. Zij verzekeren dat het Russische legerkorps door de betere leiding en den scherpen aanval der Oostenrijksche troepen, op één front geworpen is, hetgeen de verzameling der strijdkrachten zeer moeilijk maakt. En zij verklaren eenstemmig, dat de houding der
1280 Oostenrijksche troepen boven allen lof verheven is en dat hunne prestaties te meer lof verdienen, daar vóór dezen beslissenden driedaagschen slag moeilijk terrein ingenomen diende te worden."

29 augustus 1914 Duitsland en Oostenrijk.

1285 BERLIJN, 29 Augustus. (Wolff.) Keizer Wilhelm heeft aan graaf van Szögeny-Marich naar aanleiding van zijn aftreden als gezant te Berlijn, het volgende telegram gezonden: Nu gij uit Berlijn vertrekt, beste graaf, wensch ik te herhalen, dat ik uwe trouwe werkzaamheid, gericht op het leggen van steeds nauwer vriendschapsbanden tusschen
1290 Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, steeds dankbaar in herinnering zal houden. God zij met u en de uwen. WILHELM S. R.

29 augustus 1914 Amnestie.

1295 Een officieel Duitsch communiqué zegt: Door een Amnestiebesluit des Keizers van 29 Augustus is aan personen, die zich tot dusver hebben schuldig gemaakt aan verzuim van hun dienstplicht of aan vertrek naar het buitenland zonder verlof, kwijtschelding van geldboeten, vrijheidsstraffen en kosten, en voorts aan alle nog niet teruggekeerde onderofficieren en gewone soldaten van leger, vloot en koloniale troepen, die zich
1300 schuldig hebben gemaakt aan ongeoorloofde verwijdering of eerste desertie in tijd van vrede, amnestie ter zake vrijheids- en eere-straffen, met uitzondering van degradatie, in uitzicht gesteld, in dien zij zich gedurende den tegenwoordigen oorlog onverwijld, doch op z'n laatst vóór 29 November in het Duitsche Rijk, Duitsch koloniaal gebied of op schepen van de keizerlijke zeemacht in dienst aanmelden en op geloofwaardige wijze kunnen aantoonen, dat zij zich tijdens hunne afwezigheid goed
1305 gedragen hebben. De amnestie voor teruggekeerde onderofficieren en manschappen zal zich ook over met niet al te zware desertie of ongeoorloofde verwijdering samenhangende strafbare feiten uitstrekken. Van beide amnesties blijven uitgesloten zij die hun 45e levensjaar hebben volbracht of hun saamhoorigheid tot het Rijk verloren hebben en onderhoorigen van buitenlandsche staten zijn en ongeschikt voor den dienst werden bevonden, in zoover zij wegens hun lichamelijken toestand aannemen
1310 konden dat zij ten huidigen dage niet geschikt voor den dienst zijn.

29 augustus 1914 Turkije en de Europeesche oorlog.

1315 BERLIJN, 29 Augustus. (Correspondenz Norden.) De bekende Jong-Turk Hakki bei heeft voor de Correspondenz Norden een artikel geschreven over Turkije en den wereldoorlog. Daarin wordt o. a. gezegd: De politieke waarde van de Turksche vriendschap is nu voor iedereen duidelijk geworden en men vraagt zich af of de tegenwoordige Turksche regeering, den toestand van de wereldpolitiek juist inziende, de duidelijkste en ondubbelzinnigste houding zal aannemen die door de toekomst van Turkije volstrekt
1320 geboden wordt. Er is een tijd geweest dat de Chalief alleen daardoor reeds belangrijk in beteekenis was, dat de Duitse Keizer hem openlijk zijn vriend noemde. De houding van Rusland, Engeland, en Frankrijk dwong evenwel Duitsland, dat zijn vloot nog uitbreiden moest, tot een voorloopigen terugtocht, en deze terugtocht alleen was voor Turkije rampspoedig door hun uitwerking. Nauwelijks hadden wij door een onverwachten
1325 aanval van een aan Rusland verknochte coalitie een groot deel van ons Europeesch landgebied verloren, waardoor o. a. de hoogmoedswaanzin van Servië tot in het onmetelijke was gestegen, of men begon te spreken over de Klein-Aziatische quaestie, waarbij bleek dat Rusland vooruit zijn Klein-Aziatische provincie reserveerde en Engeland de Perzische Golf met het achterland daarvan, terwijl Frankrijk zich Syrië

1330 voorbehield. Duitschland stelde er zich mede tevreden de belangen der groote Duitsche
1335 ondernemingen te beveiligen door internationale overeenkomsten en concessies.
Daarmee ging hand aan hand een defensieve houding van Turkije, die neerkwam op
afhankelijkheid, daar het niet beschikte over krachtige machtsmiddelen. Duitschland's
tot het uiterste gaande vredelievendheid had de aanmatiging van de Drievoudige
1340 entente met den dag doen toenemen en het verzet tegen de zending der Duitsche
1345 militaire missie was een daad van zoo ergerlijke vijandschap, dat men later slechts
met moeite den geest zal kunnen begrijpen die dit mogelijk maakte. Nu wij eindelijk
Duitschland het zwaard zien trekken ademen wij verlicht op en hoe zwaar en hoe vol
verantwoordelijkheid ook de taak moge zijn, toch gevoelen wij, dat wij ons als
1350 resultaat van dezen oorlog een waardig nationaal bestaan moeten scheppen. Een nieuw
geslacht, gevormd naar de moderat Duitschers, die zich van hun plicht bewust zijn,
zal nu van-zelf-sprekende Duitsche overwinningen viëren. Dit geslacht zal eenmaal
geheel Europa en geheel de beschaafde wereld regeeren. De roem der moderne beschaving
te hebben verdedigd tegen het barbarisme, zal dat hoogste goed zijn, dat de geheele
1355 menschheid aan dit nieuwe Duitsche geslacht zal te danken hebben.
Het verloop der wereldgebeurtenissen dwingt ons stelling te kiezen. Wij weten, dat
wij nog nooit zoo sterk waren, als wij nu kunnen zijn. Populaire mannen van
beteekenis en goede vaderlanders als Talaat bei en Enver pasja zullen in dezen
grooten tijd ook met bescheiden middelen groote dingen kunnen volbrengen. De geheele
1360 Duitsche militaire missie en nog een en ander meer staan Turkije ten dienst, even als
waren ze zelf Turken, en zij zullen goed en bloed voor de Porte veil hebben.
Maarschalk Liman von Sanders pasja opperbevelhebber van de strijdkrachten in Europa
en aan den Bosporus en ongeveer 75 Duitsche officieren dienen op de hoogste posten
van het Turksche leger. De Turksche vloot is nu, door Duitschland's tegemoetkoming,
1365 sterker dan de Russische Zwarte Zee-vloot en geeft aan Konstantinopel de waarde van
een operatiebasis van beteekenis. Als wij neutraal bleven en niet hielpen Rusland zoo
klein en zwak mogelijk te maken, dan moeten wij wel weten dat we reeds door onze
houding van nu ons Rusland's vijandschap en den hals hebben gehaald. Zooals de dingen
thans in Turkije staan is het evenwel onmogelijk dat met een openbare meening, die
wil dat men stelling zal kiezen voor Duitschland, geen rekening wordt gehouden.

1360 **30 augustus 1914 Een keizerlijke dankbetuiging.**

BERLIJN, 1 Sept. (W. B.) De Keizer heeft den zegevierenden veldheer van het Oostelijk
leger, generaal von Hindenburg, tot General Oberst benoemd, en verleende hem het
1365 IJzeren Kruis eerste klasse. De Keizer zond hem 30 Aug. het volgende telegram uit het
grootte hoofdkwartier: "Door de volledige zege na een driedaagschen slag op de
Russische overmacht verwierf het leger zich voor immer den dank van het vaderland.
Met heel Duitschland ben ik trotsch op de verrichting van de armee onder uwe leiding.
Breng den dapperen mijn warme Keizerlijke dankbaarheid over. Wilhelm, I. R."

1370 **31 augustus 1914 De slag bij St. Quentin.**

BERLIJN, 3 Sept. [W. B.) Over de beteekenis van den slag bij St. Quentin, waarin
generaal von Bülow op 31 Augustus de overwinning behaalde, zeggen de
oorlogscorrespondenten in het groote hoofdkwartier, dat bij St. Quentin vier Fransche
1375 legerkorpsen en drie Fransche reservedivisies tegenover de Duitschers stonden; de
Fransche troepen werden geheel verslagen en worden thans krachtig vervolgd. Het
gevecht was hevig en duurde twee dagen. De concentrische opmarsch van de Duitsche
Westelijke legers wordt onafgebroken voortgezet. Iedere dag brengt nieuwe
overwinningen, die echter slechts worden gemeld, wanneer zij van beslissende
beteekenis zijn voor de geheele operaties op het westelijk oorlogstooneel.
1380 Over de aanwezigheid van den keizer op de Fransche slagvelden schrijft de "Lokal
Anzeiger": Voor ieder, die niet opzettelijk de waarheid wil miskennen, moet de
toestand duidelijk worden door het feit, dat de Duitsche keizer, de opperbevelhebber
aller Duitsche troepen, zich op Franschen bodem bevindt. Dit feit is duidelijk, en
toont dat wij er van overtuigd kunnen zijn, dat wij het tot dusver behaalde voordeel
1385 niet weer zullen verliezen, ook als tegenslagen komen. Nooit zou de keizer naar
Frankrijk zijn gegaan, als de verantwoordelijke personen rekening moesten houden met
de mogelijkheid, dat de Duitsche troepen over de grenzen konden worden teruggeslagen.
Dat dus de keizer naar het vijandelijk land ging, moet indruk maken in binnen- en
buitenland.

1390 **1 september 1914 (zondag ervoor) De Keizer uit Koblenz vertrokken.**

De Duitsche keizer en het geheele hoofdkwartier zijn Zondag j.l. uit Koblenz
vertrokken. Voor zijn vertrek heeft de Keizer aan de burgerij dank gebracht voor haar
vaderlandslievende houding en zijn vreugde uitgesproken, dat hij de ernstige dagen

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1395 van den jongsten belangrijken tijd heeft kunnen doorbrengen te Koblenz, een stad, waarmede hij reeds sedert lang in nauwe betrekking staat.

1 september 1914 Gratie aan overtreders der dienstplichtbepalingen.

1400 BERLIJN, 1 Sept. (W. B.) De Keizer heeft een besluit geteekend betreffende de gratie aan wegens overtredingen tegen den dienstplicht enz. veroordeelden, waarin wordt aangekondigd: Wij, Wilhelm, bij de gratie Gods, Koning van Pruisen enz. willen aan allen, die tot den dag van heden zich schuldig maakten aan schending van den dienstplicht of ongeoorloofde landverhuizing, voor zoover ons het recht van gratie toekomt, kwijtschelding verlenen van de hun toekomende boeten, vrijheidsstraffen en kosten, indien zij tijdens den tegenwoordigen oorlog onmiddellijk, uiterlijk binnen 1405 drie maanden van heden af, in het Duitsche rijk, in de Duitsche koloniën, of op schepen der keizerlijke marine zich voor den dienst aanmelden en geloofwaardig hun goed gedrag tijdens hun afwezigheid kunnen aantoonen. Uitgesloten van deze bepalingen blijven zij, die 1e. hun 45ste levensjaar hebben beëindigd, 2e. hun Duitsche 1410 nationaliteit hebben verloren en burgers van een vreemden staat zijn, 3e. die voor den dienst ongeschikt worden bevonden, in zooverre zij wegens hun lichamelijke gesteldheid hun vroegere ongeschiktheid voor den dienst niet aannemelijk kunnen maken.

1415 2 september 1914 Duitsche berichten.

BERLIJN, 2 Sept. (Eigen bericht.) De Keizer heeft de waardigheid van Engelsch veldmaarschalk neergelegd, en de hertog van Coburg-Gotha zijn Engelsche militaire waardigheid, daar hij als Duitsch bondsvorst geen chef van een Engelsch regiment kan 1420 blijven. De eerste termijn van de oorlogsschatting der stad Brussel is reeds betaald. In het "Berl. Tageblatt" komt geheimraad Eugen op voor de bevrijding van Finland van de Russische heerschappij. De "Corriere della Sera" meldt, dat Duitsche krijgsgevangenen in Lyon in hun eigen 1425 onderhoud moeten voorzien, waarvan groote ellende het gevolg is.

2 september 1914 Een Duitsche overwinning.

BERLIJN, 2 Sept. (W. B.) De Groote Generale Staf bericht: "De middelste Fransche legergroep, ongeveer tien legercorpsen, werd gisteren tusschen Reims en Verdun door onze troepen teruggeslagen. De vervolging wordt heden voortgezet. Uitvallen van de 1430 Franschen uit Verdun werden afgeslagen. De Keizer bevond zich gedurende het gevecht bij het leger van den kroonprins en bleef gedurende den nacht te midden der troepen. General-Quartiermeister von Stein.

2 september 1914 (zondag) Engelsche berichten.

1435 LONDEN, 2 Sept. (Eigen bericht.) De "Daily Mail" meldt: De Duitsche Keizer kwam Zaterdag te Charleroi, bezocht het slagveld, reed daarna in een auto naar Mons, en bracht den nacht door in Brussel, in het Hotel Bellevue. Het koninklijk paleis te Brussel is in gebruik bij den Duitschen generalen staf. De "Times" verneemt uit Dieppe: Er zijn geen Duitschers te Abbeville. Een Amerikaan, die vergunning had 1440 gekregen door Duitsche linies te gaan, verhaalde aan den "Times"-correspondent te Ostende, dat de Duitschers het stadhuis te Namen in de lucht hadden doen vliegen. De reden waarom is onbekend.

2 september 1914 Sedandag te Berlijn.

1445 BERLIJN, 2 Sept. (Eigen Bericht.) De verjaardag der overgave van Sedan werd heden te Berlijn gevierd met vacantie voor de schooljeugd en vaderlandslievende betoogingen. In den voormiddag waren groote menschenmenigten bijeen Unter den Linden, waar de veroverde kanonnen werden vertoond, elf Russische, twee Fransche en vijf Belgische, met Russische paarden bespannen. Voorop werd een veroverd Russisch vaandel gedragen. 1450 Voor het keizerlijk paleis en dat van den Kroonprins werden geweldige ovaties gebracht.

2 september 1914 Veroverde kanonnen.

1455 BERLIJN, 2 Sept. (W. B.) Onder buitengewone geestdrift der bevolking werden hedenmiddag de veroverde kanonnen, n.l. 11 Russische, 5 Belgische en 2 Fransche benevens 3 Russische mitrailleurs, hier aangebracht. Zij werden voor het koninklijk paleis, het paleis van den kroonprins en de Kommandantur opgesteld. De kroonprinses en de kleinkinderen des keizers waren bij de plechtigheid aanwezig. Zij werden luide 1460 toegejuicht.

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2 september 1914 Een proclamatie van generaal v. d. Goltz.

1465 Verleden week Vrijdag heeft generaal v. d. Goltz de volgende proclamatie in drie
1470 talen te Brussel laten aanplakken: Z. M. de keizer van Duitschland heeft, na
1475 bezetting van het grootste gedeelte van het Belgisch gebied, mij wel tot algemeen
1480 gouverneur van België willen benoemen. Ik heb den zetel der algemeene regeering te
1485 Brussel gevestigd, in het ministerie van wetenschappen en kunsten, Wetstraat. Op
1490 bevel van Z. M. is een burgerlijk bestuur ingesteld bij den algemeenen gouverneur,
(ministerie van oorlog (Leuvensche straat). Zijne Exc. von Sandt is belast met de
leiding van dit bestuur. De Duitsche legers rukken zegepralend vooruit in Frankrijk,
Mijne taak zal zijn de rust en de orde op Belgisch gebied te verzekeren. Elke
vijandelijke daad der inwoners tegen de Duitsche militairen, elke poging om hunne
verbinding met Duitschland te verstoren, de diensten van den spoorweg, telegraaf of
telefoon te hinderen of af te snijden, zullen zeer streng gestraft worden. Elke
weerstand of opstand tegen het Duitsch bestuur, zal zonder genade onderdrukt worden.
't Is de harde noodzakelijkheid van den oorlog, dat de straffen voor vijandelijke
daden behalve de schuldigen ook onschuldigen treffen. Het is dus zooveel te meer de
plicht van alle verstandige burgers, invloed uit te oefenen op de woelige elementen,
ten einde ze te weerhouden van elke daad tegen de openbare orde. De Belgische
burgers, die verlangen vreedzaam aan hun werk te gaan, hebben niets te vreezen van de
Duitsche troepen of overheden. Zooveel mogelijk zal de handel moeten hervat worden,
de fabrieken zullen weer moeten geopend worden, de oogst moet binnengehaald worden.
Belgische burgers, Ik vraag aan niemand zijne vaderlandslievende gevoelens te
verloochenen, maar ik verwacht van u een wijze van onderwerping en eene volstreckte
gehoorzaamheid aan de bevelen van den algemeenen gouverneur. Ik noodig u uit hem
vertrouwen te betoonen en hem uwe hulp te verleen. Ik doe die uitnoodiging in het
bijzonder aan de ambtenaren van den staat en de gemeenten, die op hunnen post
gebleven zijn. Hoe meer gevolg zult geven aan dezen oproep hoe meer gij uw land zult
kunnen dienen.

Gedaan te Brussel den 2 September 1914.

1490 De algemeene gouverneur, Baron von der Goltz, veldmaarschalk.

6 september 1914 De Keizerin naar Dantzig.

BERLIJN, 6 Sept. (Reuter.) De Keizerin vertrok hedenmorgen naar Dantzig.

1495 5 september 1914 Duitsch legerbericht.

BERLIJN, 6 Sept. (W. B.) De Groote Generale Staf deelt mede: "De Keizer woonde
gisteren den aanval bij op de versterkingen bij Nancy. Van Maubeuge zijn twee forten
en de daar tusschen gelegen stelling gevallen. Het geschutvuur kon op de stad worden
gericht. Deze staat op verschillende plaatsen in brand. Uit papieren, die in onze
1500 handen zijn gevallen, blijkt, dat de vijand door de actie van de legers van Kluck en
Bülow ten noorden van de Belgische Maas volkomen verrast werd. Op 17 Augustus
veronderstelde de vijand, dat hij slechts weinig Duitsche cavalerie voor zich had.
Onder bevel van generaal v. d. Marwitz heeft deze cavalerie dus de beweging der
legers uitstekend weten bedekt te houden."

1505 8 september 1914 Een telegram van keizer Wilhelm aan president Wilson.

BERLIJN, 8 Sept. (W. B.) De "Nordd. Allgem. Zeit." publiceert het volgende telegram,
dat de keizer aan president Wilson gezonden heeft: "Ik beschouw het als mijn plicht
u, mijnheer de president, als een der eerste vertegenwoordigers van de beginselen der
1510 menschlievendheid, mede te deelen, dat mijn troepen, na inneming van de vesting
Longwy, daar duizenden dum-dum-kogels hebben gevonden, die in een speciale
regeeringswerkplaats waren vervaardigd. Soortgelijke kogels werden gevonden op
gesneuvelde en gewonde soldaten en gevangenen, ook van het Engelsche leger. Het is u
bekend, welke verschrikkelijke wonden deze kogels veroorzaken en dat het gebruik
1515 ervan door de algemeen aangenomen grondbeginselen van het internationaal recht
veroordeeld zijn. Ik richt derhalve tot u een plechtig protest tegen deze wijze van
het voeren van een oorlog, die ten gevolge van de methodes van onze tegenstanders één
der meest barbaarsche is geworden, die de geschiedenis kent. Maar niet alleen, dat
onze vijanden deze wreede wapens tegen ons gebruiken, de Belgische regeering heeft
1520 bovendien de burgerlijk bevolking openlijk aangemoedigd tot deelneming aan den
strijd, en deze deelneming sedert geruimen tijd zorgvuldig voorbereid. De zelfs door
vrouwen en geestelijken in dezen guerilla-oorlog gepleegde wreedheden, ook op gewonde
soldaten, geneeskundig personeel en verpleegsters (geneesheeren weren gedood,
hospitaal beschoten) waren van dien aard, dat mijn generaals ten slotte tot
1525 genoodzaakt waren de strengste maatregelen tot bestraffing der schuldigen te nemen,
ten einde de bloeddorstige bevolking af te schrikken van de voortzetting van haar

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1530 schandelijke daden. Eenige dorpen en zelfs het schoone Leuven, met uitzondering van het schoone stadhuis, moesten ter zelfverdediging en ter bescherming van mijn troepen verwoest worden. Mijn hart bloedt, als ik zie, dat dergelijke maatregelen onvermijdelijk zijn geworden en wanneer ik denk aan de tallooze onschuldigen, die have en goed hebben verloren ten gevolge van het barbaarsche optreden van die misdadigers."

9 september 1914 Onderscheiding.

1535 BERLIJN, 9 Sept. (W. B.) De Keizer heeft aan generaal Hindenburg de orde pour le mérite verleend.

10 september 1914 Een Pruisisch prins gewond.

1540 BERLIJN, 10 Sept. (W. B.) (Officieel.) Prins Joachim, de jongste zoon van den Keizer, is door een schot gewond. De kogel ging door de rechter-bovendij zonder het been te kwetsen. De prins was als ordonnans-officier op het slagveld in functie geweest. Hij is overgebracht naar het meest nabij gelegen garnizoenshospitaal.

10 september 1914 In de buurt van Verdun.

1545 BERLIJN, 10 Sept. (W. B.) (Officieel.) Generalquartiermeister Von Stein bericht uit het hoofdkwartier: De Duitsche kroonprins heeft heden met zijn leger de versterkte vijandelijke positie ten zuidwesten van Verdun genomen. Afdeelingen van het leger doen aanvallen op de ten zuiden van Verdun gelegen sperforten, die sedert gisteren door zwaar geschut worden beschoten.

1550 **10 september 1914 Prins Ernst van Saksen-Meiningen gesneuveld.**

1555 MEININGEN, 10 Sept. (W. B.) De Keizer heeft den hertog van Saksen-Meiningen telegrafisch meegedeeld, dat prins Ernst von Saksen-Meiningen – zoon van den voor Namen gesneuvelden prins Fredrik van Saksen-Meiningen en broeder van de groot hertogin van Saksen-Weimar – gesneuveld is. Hij werd te Maubeuge met militaire eer ter aarde besteld.

14 september 1914 In Oost-Pruisen.

1560 BERLIJN, 14 Sept. (W. B.) De generale staf bericht uit het hoofdkwartier: Generaal von Hindenburg seinde den Keizer, dat het Wilna-leger, het 2de, 3de, 4de en 20ste legerkorps en de 3de en 4de reserve-divisies benevens vijf cavalerie-divisies in de op den slag aan de Masurische meren volgende vervolging geheel en al werden verslagen. Het reserve-leger van Grodno, het 22ste legerkorps, de rest van het 6e legerkorps, en gedeelten van het Siberische legerkorps hebben vooral in het gevecht bij Lyck zware verliezen geleden aan doden en gewonden. Het aantal gevangenen neemt steeds toe en er is buitengewoon veel oorlogsbuit gemaakt. Bij een frontbreedte van meer dan 100 K.M. en marschen van somtijds 150 K.M. in vier dagen met voortdurende gevechten langs het geheele front, kan omtrent de hoeveelheid nog geen juiste opgave worden gedaan. Enkele der Duitsche afdeelingen hebben het zwaar te verantwoorden gehad, de verliezen waren echter slechts gering. Het leger heeft over de geheele linie gezegevierd tegen den hardnekkig strijdenden, maar ten slotte op de vlucht geslagen vijand. Het leger is er trotsch op, dat een keizerlijke prins in zijn midden heeft gestreden en zijn bloed vergoten.

1575 **15 september 1914 De dum-dums.**

1580 BERLIJN, 15 Sept. (W. B.) De Norddeutsche Allgemeine Zeitung zegt: President Poincaré moet in een telegram aan President Wilson gewaagd hebben te beweren, dat het Duitschland was dat van 't begin van den oorlog af dum-dum-kogels heeft gebruikt. Zulke lastertaal zou hetgeen de Keizer in zijn telegram aan Wilson vaststelde, niet krachteloos kunnen maken. Poincaré zou het bewijs voor zijn beschuldiging niet kunnen leveren. Duitschland stelt zijn bewijsmateriaal, in den vorm van bij Fransche soldaten gevonden en in de Fransche vestingen in beslag genomen verboden kogels ter beschikking van de pers en van de regeeringen der onzijdige staten. Daartegen kan geen loochenen helpen.

1585 **17 september 1914 In de Berlijnsche ziekenhuizen.**

1590 BERLIJN, 17 Sept. (W. B.) De Keizerin bezocht hedenmiddag een hospitaal, en trad aan de legersteden van verschillende gewonde Duitsche officieren en manschappen; vroeg naar hun toestand, sprak hen vertroostend toe en deelde hun de laatste berichten van het oorlogstooneel mede. De hooge bezoeker deelde bloemen uit en liet de zieken ansichtkaarten schrijven aan hun verwanten. De genezing van de schotwond, welke prins Joachim, die op het slot Bellevue wordt verpleegd, kreeg, heeft het normale verloop.

Tot nog toe trad geen complicatie in. Nochtans zal het nog ettelijke weken duren vóór de gewonde geheel hersteld zal zijn.

1595

17 september 1914 Prins Friedrich Karl van Hessen gewond.

BERLIJN, 17 Sept. (W. B.) De "Berliner Ztg. Am Mittag" verneemt, dat prins Friedrich Karl van Hessen, een zwager des Keizers, in een gevecht door een schot in het dijbeen ernstig gewond werd.

1600

21 september 1914 De oorlog langs straat.

BERLIJN, 21 Sept. (Van onzen Berlijnschen correspondent.) Men zegt, dat een der oorzaken van den enormen bloei, dien de Deutsche handel en industrie sedert 1870 namen, gezocht moet worden in het aanpassingsvermogen van den Duitscher, die als producent rekening houdt met de wenschen, hoe groot of hoe onbelangrijk ook, van den consument. Van conservatisme in zaken wil hij, in tegenstelling met den Engelschman, niets weten. Van dit aanpassingsvermogen, dit zich richten naar de behoefte, de stemming van het oogenblik, levert de Deutsche handelaar en industrieel dezer dagen weer treffende staaltjes. De winkelramen in Berlijn leggen thans een interessante en veelzeggende getuigenis af van de vindingrijkheid en de voortvarendheid van den Duitschen handelsgeest. De étalage-vensters van de groote winkels – in alle wereldsteden – geven een weerspiegeling van de gewoonten en behoeften, van de cultureele eigenaardigheden der bevolking. De étalages in Berlijn, in deze weken, toonen welke algeheele verandering de oorlog gebracht heeft in het doen, in het denken, in het wezen van den Borlijner. De Berlijner heeft in deze dagen tijd noch lust voor luxe. En de heerlijkheden, die anders voor dames het nieuwe herfstseizoen aankondigen, zijn thans ver te zoeken. Geen nieuwe hoed-modellen, zelfs niet uit Weenen (De Parijsche zouden niet ten toon gesteld kunnen worden, zonder eenig gevaar voor de winkelruit, en gaat het naar den zin van de volbloed-Duitschers dan zal ook na den vrede de mode in Deutschland onafhankelijk worden van de Fransche. Het welslagen van dit plan zal echter op den duur afhangen niet van den nationaliteitenhaat, doch van de goede smaak in Deutschland ontwikkeld, vooral daar de dames te beslissen hebben).

1610

1615

1620

1625

1630

1635

1640

1645

1650

1655

Geen nieuwe hoed-modellen, geen kostbare bonten mantels en jassen, geen geraffineerde tafel-decoraties als nieuwste snuffjes voor de aanstaande feestgelagen van het normale winter-seizoen. Geen dure binocles, geen face-a-main, in goud gevat. Wie denkt er nu aan den schouwburg? Zoo langzaam aan hebben de verschillende theater-directies de deuren tot het heiligdom heropend. Niet zoozeer, omdat zij den stroom van het publiek verwachten, doch om het personeel – het artistieke en technische – dat toch al tegen zeer verminderd honorarium moet werken nog in dienst te houden. De directies van ernstige ondernemingen – Deutsches Theater, Lessing Theater, Schiller-Theater – probeeren het met vaderlandslievende stukken van Deutsche klassieken, von Kleist, Schiller, Goethe, Lessing. Waar het meer lichte genre thuis is, hebben de lijdichters, één, twee, drie, patriotische revues in elkaar geflanst met veel gezang van vaderlandsche liederen, met historische straattaafereelen, met heldhaftige slot-apotheoses. De oorlog geeft de cultuur zoo'n ruk achterwaarts, dat het publiek in Shakespeare alleen nog maar den Engelschen ziet, in Racine nog maar den Franschman, in Tolstoi nog maar den Rus. En het verbaast me, dat in de musea de werken van Millet nog niet verwijderd zijn. Een begin in die richting is reeds gemaakt, zooals men mij verzekerd heeft. In het prenten-kabinet zijn de Daumiers tijdelijk onzichtbaar opgeborgen... Over dergelijke uitingen van chauvinisme – die men echter, de eerlijkheid gebiedt het te zeggen, in alle oorlogvoerende landen vindt – zal ik later misschien meer meedeelen, in verband met de beweging thans gaande onder Deutsche geleerden en kunstenaars van naam om hun Engelsche wetenschappelijke en artistieke onderscheidingen terug te zenden.

De winkels, waarvoor men zich anders in dezen tijd verdrong om met begeerige blikken te staren naar de heerlijkheden van brokaat en fluweel, zijde en Liberty, schijnen nu niets anders te willen verkoopen dan gebreid ondergoed, duurzame linnen weefsels, strengen grijs wol. Vooral uit de étalages van de groote warenhuizen is al het luxueus, alle praal, al het kostbare verdwenen. Men ziet er alleen ziekenkamers, volkomen ingericht naar de nieuwste voorschriften. En de wassen poppen, die anders met het elegante spiegeltje in de kokette hand, de duurste en meest opvallende Parijsche toiletten dragen, zijn nu gekleed als pleegzusters. En ze staan heel eenvoudig, te midden van verband-materiaal en allerlei hygiënische en medische requisieten, aan ziekenbedden en draagbaren van de nieuwste constructie. Weg is alle koketterie, weg alle speelscheid, weg het weëig zoet lachje uit een dunnen mond met geverfde roode lipjes. De kleeren maken niet alleen de vrouw, doch ook de pop. De wolafdeelingen in de warenhuizen worden bestormd. Iedere dame breidt thans voor de

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1660 arme kerels in het veld kousen en polsmofjes, borstwarmers en ondervesten. Op de
afternoon-tea's tikkelen de breipennen met niet te vermoeien energie. De kroonprins
vroeg voor zijn armee-corps aan een bekende uitgever-firma te Berlijn, die drie veel
gelezen kranten exploiteert, warme onderkleeding voor zijn soldaten. En twaalf uur na
1665 ontvangst van dit telegram kon de eerste wagonlading gebreid ondergoed reeds
verzonden worden. Aan een andere uitgever-firma vroeg de kroonprins sigaren,
sigaretten en tabak voor zijn mannen. Binnen drie dagen waren er drie miljoen stuks
1670 sigaren onderweg. Nu is de veldpostdienst zoo ver in orde, dat er pakketten
aangenomen worden voor de soldaten. En onmiddellijk schrijven dames in de krant en
welke wijze men dergelijke pakketten het best vult, met thee en koffie, met sigaren
en tabak, met vaseline voor de doorgelopen voeten, met worst, met beschuit, met
zakdoeken en kousen, met chocolade.

1675 De boekwinkels hebben thans souvereine minachting voor kostbare banden en nieuwe
uitgaven. Zij stallen alleen oorlog-skaarten en oorlogsliteratuur, gepgrafische en
strategische werken uit. En patriotische schrifturen uit de oorlogen van 1513 en
1870. De sigarenwinkelier op den hoek – sigarenwinkels vindt men in Berlijn alleen in
1680 hoekhuizen – scheidt er geen behagen meer in te toonen wat een smaakvol geheel men
maken kan uit het opéénstapelen van dunne en dikke sigaren met en zonder buikbandjes,
van sigaretten met en zonder mondstuk. Hij is er alleen op uit te bewijzen hoeveel
van zijn diverse soorten men pakken kan in een portovrijen veldpostbrief. Overal
worden bestellingen aangenomen op het regelmatig verzenden – met bepaalde
1685 tusschenpoozen van dergelijke in rook vervliegende brieven. Deze veldpostbrieven
vormen een zeer veelzijdig middel om den soldaten te voorzien van nuttige en
aangename zaken. En natuurlijk bewijst een warenhuis onmiddellijk wat een mensch al
in een dergelijken brief verzenden kan. Een groote etalagekast is propvol gestapeld
met de bruine kartonnen dozen, waarvan de prijs, naar gelang van den inhoud,
1690 varieert van vijf en twintig penningen tot tien mark. Voor het kleinste bedrag kan
men een soldaat verrassen met naaigerei, of met zeep, handdoek en spons. Voor een
halve Mark wordt al een kam en borstel en spiegel geleverd. Voor drie mark torst de
veldbrief reeds een zakmes, armbandhorloge en plakken chocolade, bonbons en
1695 pastilles. Electriche zaklantaarns, scheerapparaten, gebreide broeken en vesten
vinden in een brief onderkomen.

De prentkaarten-industrie tiert dezer dagen natuurlijk heel weelderig. Alle
satirische weekbladen "Jugend" en "Lustige Blatter", "Simplizissimus" en "Ulk",
verschijnen als oorlog-nummers. En uit deze nummers worden de meest pakkende platen
in den vorm van prentkaarten verkocht. Er zijn Ansichten, die alle fasen vertoonen
1700 van de mobilisatie, wegtrekkende troepen, straatdemonstraties, keuren van paarden en
automobielen. Alles wat maar gekiekt kan worden. Met krachtigere effecten werken de
zuiver patriotische kaarten. De keizer in alle situaties, in werkelijke en verzonnen.
Nu eens stuurt hij als kapitein het rijksschip, dan smeedt hij als Siegfried het
rijkszwaard, vervolgens verandert hij met een robust potlood de kaart van Europa. Van
1705 nog meer fantasie getuigen de kaarten, die waarschijnlijk bestemd zijn voor de
soldaten in het veld. De Deutsche muskatier, die eens flink blaast uit zijn bolle
roode wangen om alle vijanden, Russen en Engelschen en Franschen en Belgen en
Serviërs en Montenegrijnen en Japaneezen een horlepiep te laten dansen in de lucht.
Of hij slaat met de kolf van zijn geweer tegen een gepantserde vesting en Luik ligt
1710 in puin. Maar den meesten aftrek vinden de Ansichten, die nu reeds verkondigen hoe
Europa er uit zal zien na den vrede. Eerst volgens de verwachtingen van den
Duitscher: Oostenrijk-Hongarije tot Petersburg – pardon Petrograd. Servië weg,
Frankrijk weg, dat natuurlijk met België Duitsch geworden is. Engeland een wingewest
van Deutschland met een onafhankelijk koninkrijk Schotland en Ierland. En nu de hoop
1715 van den vijand: Frankrijk, vergroot met het rijk-land, met de Rijnprovincie en den
rest, tot Berlijn noordelijk en München zuidelijk. De westgrens van Rusland loopt van
Berlijn tot München. En te midden van dit groote Russische rijk ligt – ongeveer op de
plaats van de tegenwoordige Thüringer staatjes en niet veel grooter... het keizerrijk
Deutschland. In deze droevige tijden houdt een tikje humor er den mensch boven op. En
1720 het zal den Nederlander wellicht goed doen te vernemen, dat op geen der beide kaarten
zijn grondgebied aangetast wordt.

22 september 1914 Zorg voor het leger.

1720 BERLIJN, 22 September. (W. B.) De keizerin ontvangt dagelijks verschillende
persoonlijkheden uit de organisatie der vrijwillige ziekenverpleging om met hen te
beraadslagen op welke wijze de verpleging der gewonden steeds doelmatiger kan worden
ingericht, het transport worden vergemakkelijkt, verpleegkrachten steeds naar
plaatsen gebracht waar hun diensten worden gevorderd. Daarbij wordt ook zorgvuldig
nagegaan, hoe aan het leger en de veldlazaretten de bij het intreden van het koelere

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1725 weder steeds noodzakelijker verwarmingsmiddelen en andere gebruiksvoorwerpen kunnen worden gezonden.

25 september 1914 De beschieting van de kathedraal te Reims.

1730 KEULEN, 25 Sept. (W. B.) Aan de "Köln. Zeitung" wordt uit Berlijn geseind: Het bericht uit Fransche bron, dat de Paus bij keizer Wilhelm of de Duitsche regeering geprotesteerd zou hebben tegen de beschadiging van de kathedraal te Reims is niet juist. Waar is, dat de Paus door den Pruisischen gezant bij den pauselijken stoel over de werkelijke toedracht is ingelicht en dat hij zich over de gegeven verklaring bevredigd heeft verklaard.

1735 25 september 1914 6.20 Een dagorder van generaal v. Hindenburg.

1740 BERLIJN, 25 Sept. 6 u. 20 v. m. (W. B.) De opperbevelhebber van het oosterleger, generaal von Hindenburg, heeft de volgende dagorder uitgegeven. Gij hebt nieuwe lauweren om uw vaandels gewonden in den slag van twee dagen bij de Masurische meren; bij de dagenlange vervolging door Littauen tot ver over de Russische grenzen hebt gij ook het laatste vijandelijke leger verslagen en vernietigd, dat in Oost-Pruisen was doorgedrongen. Dit Wilnaleger bestond uit het tweede, derde, vierde, twintigste, twee en twintigste armee-corps; het derde Siberische legerkorps; de eerste en vijfde fuseliersbrigade; de 53e, 54e, 56e, 57, 72e en 78e reserve-divisie; en de eerste en 1745 tweede garde-cavaleriedivisie. Tot nu toe zijn verschillende vaandels in onze handen gevallen, benevens ongeveer 30.000 ongekwetste gevangenen, minstens 150 kanonnen, vele mitrailleurs, munitiekolonne, talloze treinvuurtuigen, terwijl nog immer meer krijgsbuit op het uitgestrekte slagveld gevonden wordt. Uw strijdlust, uw bewonderenswaardige marschprestaties en uw heldenmoed is dit alles te danken. Geeft 1750 God de eer. Hij zal ook verder met ons zijn. Leve Z. M. de Keizer en Koning.

26 september 1914 Prins Oscar van Pruisen.

1755 BERLIJN, 26 Sept. (W. B.) Prins Oscar van Pruisen moest, volgens hier ontvangen berichten, zijn regiment verlaten en te Metz zich onder geneeskundige verzorging plaatsen. Door te groote inspanning in het gevecht heeft de prins zich een acute hartverzwakking op den hals gehaald, die rust en verzorging noodig maakt.

28 september 1914 Een motie.

1760 BERLIJN, 28 Sept. (W. B.) In de heden gehouden gemeenschappelijke vergadering van den Duitschen Handelsdag, den Duitschen Landbouwwaad, het oorlogscomit  uit de Deutsche Industrie, en den Duitschen handwerks- en ambachtskamerdag werd een motie aangenomen, waarin dank wordt gebracht aan leger en vloot, en verklaard, dat Duitschland tot alle 1765 offers bereid is en besloten vol te houden, totdat een resultaat zal verkregen zijn, dat met de ongehoorde offers van den strijd in overeenstemming is en een herhaling er van onmogelijk maakt. Dan worden vaste grondslagen verkregen voor den nieuwen bloei, de nieuwe macht en de nieuwe welvaart van het Deutsche Rijk. Een telegram werd opgesteld en verzonden aan den Keizer, waarin deze motie ter kennis van Z. M. werd gebracht.

1770 29 september 1914 Een betooging van handel en nijverheid.

1775 BERLIJN, 29 Sept. (W. B.) Heden werd een groote betooging gehouden der Deutsche economische organisaties, onder leiding van den president van den Rijksdag, dr. Kampf. In zijn openingsrede herinnerde dr. Kampf aan het woord des Keizers, dat er geen partijen meer zijn, doch slechts Duitschers. In de gedenkwaardige zitting van den Rijksdag hadden die woorden de instemming gevonden van het geheele volk. Wie 1780 meent, dat door de bedreiging van den oorlog te rekken, het Deutsche volk en het Deutsche economische leven kunnen worden gebroken, die heeft zich vergist (bravo's). Een driemaal herhaald hoera! voor Keizer en rijk sloot zich bij die woorden aan. Als eerste spreker trad op de handelsraad dr. Neven du Mont, uit Keulen, die het economische leven van Duitschland besprak, en daarbij in het bijzonder de 1785 industriele werkzaamheid van Duitschland schetste. Hij wees onder den daverenden bijval der vergadering op de daden van Zeppelin en Krupp. Hij zette uiteen dat Engeland's hoop ons te kunnen uithongeren niet zal worden vervuld, wat de uitslag der inschrijving voor de oorlogssleening bewijst. Graaf Schwerin-L witz, met gejuich begroet, legde namens de landbouw-corporaties in Duitschland, in zijn qualiteit als president van den Duitschen landbouwwaad, een verklaring af, waarin hij zeide, dat de Deutsche landbouw, niet minder hard dan de overige takken van nijverheid, door den oorlog wordt getroffen; toch is hij zich bewust van den grooten vaderlandschen plicht het leger en het volk, ook tijdens den geheelen duur van den oorlog, voldoende te 1790 verzorgen en het volk voor iedere onbehoorlijke verhooging der prijzen van

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

levensmiddelen te bewaren.

1795 De voorzitter van den centralen bond van Deutsche industrieelen, Rötger, wees er op, dat in de overtuiging, dat Deutschland moet winnen, het koste wat het wil, ook door de industrie wordt gedeeld. De industrie kan slechts in het zegevierende Deutsche
1800 rijk blijven voortbestaan. De handelsraad Friedrichs, voorzitter van den Bond van industrieelen, zegt, dat de export-industrie, die wellicht het meeste geleden heeft, bereid is alle offers op zich te nemen, om het Deutsche volk een duurzamen vrede te verzekeren. De heer Plate uit Hannover, lid van het Heerenhuis, sprak namens den Deutschen handwerks- en arbeidsdag, en zeide, dat, de aaneensluiting van alle standen gevoelend, ook de Deutsche werklieden hun plaats zullen weten in te nemen. Dr. Von Müller-München gaf een geestdriftig ontvangen schets van de stemming in Beieren; het Beiersche volk, waarbij het standverschil nooit heel groot geweest is, gedraagt zich thans als een enkel groot gezin. De directeur der Dresdensche bank, v. Muller, wees op de groote verdiensten van den president der Rijksbank, Havenstein, aan wiens organiseerend talent het schitterend succes van de oorlogsleening is te danken. Dr. Kopp uit Koningsbergen schetste, als laatste spreker, het ernstige lijden van het thans weer bevrijde Oost-Pruisen. Dr. Kampf, de algemeene voorzitter, herinnerde in zijn sluitingsrede aan Duitschlands eenigen trouwen bondgenoot Oostenrijk-Hongarije, dat naast Deutschland den strijd voornemens is uit te vechten voor het bestaan der
1810 beide groote mogendheden. De voorgestelde motie werd geestdriftig aangenomen, eveneens het denkbeeld een telegram van hulde aan den Keizer te zenden.

29 september 1914 Pour le mérite.

1815 BERLIJN, 29 Sept. (W. B.) De Keizer heeft den 22-jarigen garde-luitenant von der Linde de orde "Pour le mérite" verleend, de hoogste Pruisische militaire onderscheiding, sinds 1866 niet meer aan een subaltern officier geschonken. Von der Linde verdiende de onderscheiding door zijn drieste overrompeling van het fort Malonne, behorende tot den vestinggordel van Namen, op 24 Augustus. In een brief aan zijn ouders geeft hij daarvan de volgende beschrijving. Ik moest met 500 man over het
1820 vrije veld op het fort lostrekken. Van alle kanten staarden mij de schietgleuven aan, waaruit het ieder moment losknallen kon en was dat niet het geval, dan kon ik nog licht op een van de vele mijnen, die rondom verspreid lagen trappen. Onder alle officieren die zich als vrijwilligers aangemeld hadden, werd ik gekozen. Van mijn compagnie nam ik maar vier man mee en op zijn Indiaansch naderden wij het fort. Erin kon ik echter toch niet, omdat de groote brug over de gracht opgehaald was. Toen nu de commandant ons in het oog kreeg, maakte ik hem wijs dat een geheel regiment met artillerie vlak bij in het bosch stond en dat het vuur onmiddellijk zou geopend worden, indien nog een minuut met de overgave getreuzeld werd. De commandant liet de brug neer, en wij betraden het zwaar versterkte fort. Ik liet ieder op zijn beurt
1830 aantreden, wij onderzochten ze, de wapens moesten ze in het fort achterlaten. Mijn vier mannetjes hadden het geweer in den aanslag. De commandant van fort Malonne reikte me zijn sabel. Daarna liet ik de Belgen zich in een hoek opstellen, opdat ze zouden kunnen zien, wie er binnenkwamen, en ik nam met den commandant nog 5 officieren en 20 man gevangen (400 waren al van te voren gevlucht). Toen pas liet ik
1835 mijn compagnie oprukken! De gezichten van de officieren hadt ge moeten zien, toen ze achteraf ons geringe aantal bemerkten! De Belgische vlag haalden we neer. Mijn makkers flikten als de drommel van een Belgische broek, een hemd en een roode Fransche buikband een Deutsche vlag aan elkaar, die wij heschen. Totdat de aflossing kwam moest ik het fort, dat absoluut onbeschoten was, bezet houden. Ik maakte 4
1840 stukken van kaliber 21 centimeter buit, zoomede een aantal andere van kleiner kaliber, meer dan 100 geweren en pistolen, 500 granaten en vele duizenden geweerpatronen. Eerst den volgenden morgen werd ik afgelost.

30 september 1914 In antwoord op een motie.

1845 BERLIJN, 30 Sept. (W. B.'s spec. dienst.) In antwoord op het huldigingstelegram, gezonden aan den Keizer door de Maandag gehouden gemeenschappelijke vergadering van den Deutschen Handelsdag, den Deutschen Landbouwwaad, het oorlogscomit  uit de Deutsche industrie en den Deutschen handwerks- en ambachtskamerdag en bevattende een in die vergadering aangenomen motie, is door den Deutschen Handelsdag het volgende
1850 telegram ontvangen: Het eenstemmige besluit van de vertegenwoordigers van de Deutsche industrie en de krachtige verklaring om den aan Deutschland opgedrongen strijd op leven en dood ook op industrieel gebied door te voeren, hebben mij buitengewoon verheugd. Mijn hartelijken dank daarvoor. Mijn warmste wenschen begeleiden dezen ernstigen en vaderlandslieven den arbeid. Moge God dit werk zegenen en onze zware
1855 offers ten goede keeren voor een gelukkige toekomst van het Deutsche volk en vaderland. Wilhelm I. R.

26 oktober 1914 Een toespraak van den Keizer.

1860 BERLIJN, 2 Nov. (W. B.) De "Berl. Lokalanzeiger" verneemt uit een veldpostbrief van
26 October, dat op dien dag, in een plaats onmiddellijk achter de frontlinie van het
leger in Frankrijk, een parade gehouden werd voor den Keizer. Hierbij hield de keizer
een toespraak, waarin hij zeide: "Ik verheug mij in 's vijands land, achter de
1865 strijdende linie, een mijner beste Markische regimenten te kunnen begroeten. Frederik
de Groote plaatste in verschillende gevechten op beslissende punten, steeds zijn
Markers. Ook gij hebt hier om uwe vaandels, nieuwe lauweren gevlochten in dezen
veldtocht. "Als Koning van Pruisen en Markgraaf van Brandenburg spreek ik het
regiment grenadiers, Prinz Carl von Pruisen, No. 12, als vertegenwoordiger van het
1870 derde legerkorps mijn volle waardeering en tevredenheid uit. Ik ben overtuigd, dat
gij, zoo deze strijd het eischt, de geschiedenis van uw regiment met nieuwe roemrijke
bladzijden zult vullen. Zoo de oorlog geëindigd is, zullen wij elkaar wederzien. De
vijand wordt onder alle omstandigheden verslagen!" Na deze toespraak liet de keizer
parademarsch houden. Op den namiddag van denzelfden dag werd veldgodsdienstoefening
gehouden. En na de preek hield de commandeerende generaal een toespraak, die allen
geestdrift wekte.

1875

31 oktober 1914 De Keizerin naar Koningsbergen.

BERLIJN, 1 Nov. (W. B.) De Keizerin vertrok gisteren naar Koningsbergen.

1 november 1914 De keizer ridder van het IJzeren Kruis.

1880 MÜNCHEN, 1 Nov. (W. B.) Koning Lodewijk van Beieren heeft, in de vaste overtuiging de
meening uit te spreken van alle Duitsche bondsvorsten, den Keizer verzocht het
IJzeren Kruis, 2e en 1e kl. als opperste bondsbevelhebber te willen dragen ter eere
van het roemrijke Duitsche leger. De Keizer bracht in een telegram uit het
1885 hoofdkwartier zijn dank aan den Koning en de bondsvorsten en verklaarde, dat hij het
kruis van ijzer zou dragen als aandenken aan de vastberadenheid en dapperheid, die
alle Duitsche stammen in den strijd voor Duitschlands eer aan den dag leggen.

2 november 1914 BERLIJN, 2 Nov. (Corr. E.) Het Fransche ertsgebied

1890 Longwy-Briey is, op last des keizers, in Duitsche exploitatie genomen, om de mijnen
voor onderloopen en andere beschadigingen te behoeden; aan de hiermede belaste
autoriteiten is een bijzitter toegevoegd uit de Duitsche metaalindustrie.

24 november 1914 Prins Joachims ontsnapping in een vliegtuig.

1895 Met een enkel woord is reeds gemeld, dat bij de gevechten in Polen het den zoon van
den Duitschen Keizer, Joachim, alleen mogelijk was geweest aan gevangenschap te
ontkomen, door de vlucht in een aeroplane. De correspondent van de "Times" te
Petersburg vertelt hieromtrent het volgende in een telegram van 7 December: Luitenant
Bolikudi, die te Petersburg gewond terugkeerde, vertelt in de "Kurier", dat prins
1900 Joachim van Pruisen op 24 November in een aeroplane ontsnapte toen de Russen een
plaats bezetten, die met B. (waarschijnlijk Brezin) wordt aangeduid. Bij het
binnenkomen van het dorp vernam de luitenant van Russische officieren, die tijdelijk
krijgsgevangen waren geweest, dat prins Joachim daar het bevel voerde. Toen het
gevecht een voor de Duitschers ongunstigen keer nam, besteede de prins zijn paard en
galoppeerde naar de achterhoede. Op dat oogenblik kwamen drie Duitsche aeroplanes,
1905 die boven B. vlogen neer en trachtten den prins op te nemen, maar de Russische
artillerie schoot ze stuk. Een aanzienlijk deel van de vijandelijke strijdmacht was
nauw door de Russen ingesloten en de prins werd bedreigd met gevangenneming, toen
plotseling een ander vliegtuig daalde, hem opnam en weder opstijgend, snel verdween.

1910 **30 november 1914 Tegenspraak.**

BERLIJN, 30 Nov. (W. B.) De "Figaro" en andere buitenlandsche bladen hebben berichten
verspreid betreffende een briefwisseling tusschen den Keizer en den Mikado, kort voor
den val van Kiautsjou. Het behoeft geen betoog dat deze briefwisseling, niet al de
1915 daaromtrent vermelde bijzonderheden, louter verzinsel is.

30 november 1914 De Duitsche keizer.

BERLIJN, 1 December. (W. B.) (Officieel bericht uit het hoofdkwartier van ?) De
Keizer bezocht gisteren bij ?binnen en Darkehmen onze troepen en ? stellingen.

1920 **30 november 1914 De keizer op het oostelijk oorlogsterrein.**

De Duitsche keizer bracht een bezoek aan het Oostelijk gevechtsterrein. Gisteren kwam
hij te Insterburg aan, en na een korte begroeting zette hij de reis per auto voort

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

naar het front der strijdende troepen.

1925 1 december 1914 Een bezoek bij den Kroonprins.

1925 Een Amerikaansch journalist, Karl von Wiegand, van de United Press Association, die onlangs in het hoofdkwartier van den Duitschen Kroonprins in het Argonnenwoud een bezoek bracht, heeft daarover een mededeeling gepubliceerd, waaraan door de "N. Ct." een en ander wordt ontleend. De journalist werd ontvangen door den adjudant van den
1930 Kroonprins, en tijdens het gesprek met dezen, kwam de prins binnen; eenvoudig gekleed in de velduniform, met geen ander versiersel dan het lint van het IJzeren Kruis, was de Kroonprins zoo natuurlijk en eenvoudig, zegt Wiegand, dat men spoedig vergat met een toekomstigen Keizer te spreken. "Wij begonnen onmiddellijk den oorlog te bespreken, die noodeloos offers vergt in een strijd, waarvoor zoo weinig reden scheen te bestaan, en ik kreeg daardoor onmiddellijk den indruk, dat dit niet de man is, om
1935 te bestaan, en ik kreeg daardoor onmiddellijk den indruk, dat dit niet de man is, om genoeg te vinden in dezen oorlog, noch de vuurvreter als hoedanig men hem dikwijls afgeschilderd heeft. Hij zei, dat hij blij was, dat ik het gevecht in de Argonnen kwam zien, dat zijn werk was en misschien de ongewoonste oorlog, eenig in zijn soort, "Ik ben soldaat en kan daardoor niet over politiek met U spreken, maar deze oorlog
1940 schijnt me zoo onzinnig, zoo weinig noodzakelijk, zoo ongewenscht; maar Duitschland was geen keus gelaten in deze zaak. Van laag tot hoog weten wij, dat we vechten voor ons bestaan; anderen mogen hetzelfde zeggen, maar dat verandert niets aan het feit, dat wij een Duitsch volk zijn, een groote eenheid, vervuld van een waarlijk prachtigen geest van zelfopoffering; u zou nooit in staat zijn het Duitsche volk te overtuigen dat deze oorlog niet enkel en alleen is op touw, gezet om Duitschland te vernietigen."

De correspondent kreeg den indruk dat de Kroonprins evenals 99% der Duitschers Engeland verantwoordelijk acht, maar hij legde geenhatelijke bitterheid aan den dag, zooals in zoo menigen kring, hoog of laag, gehoord wordt, integendeel, er was een
1950 soort van droefheid in hetgeen hij zei. De Kroonprins vroeg met diepe belangstelling naar de gevoelens die in de Vereenigde Staten bestonden ten aanzien van den oorlog en bleek niet in staat de houding van Amerika te begrijpen; hij meende dat de Amerikanen fair genoeg zouden zijn aandacht te wijden aan de Duitsche zijde van de zaak. "Wij weten", zeide hij, "dat het niets geeft onze oogen te sluiten voor het feit, dat een groot deel van de wereld tegen ons is." Hij schreef dit toe aan het feit dat Engeland zich meester gemaakt heeft van de communicatiemiddelen der wereldpers, dat
1955 Duitschland nooit voldoende beteekenis heeft gehecht tot nu toe aan de belangrijke rol door de pers in de wereldpolitiek gespeeld, en aan eenige andere redenen. Maar, voegde hij eraan toe: "Het was een verrassing voor mij en voor vele anderen, dat Amerika, waarmede wij door meer handen van vriendschap en bloed zijn verbonden, meer dan met eenigen anderen neutralen Staat, waarheen millioenen Duitschers zijn
1960 getrokken, zoo totaal onbekwaam zou zijn, zich in onze plaats te stellen en niet in te zien op de wijs zooals het Duitsche volk dat zag, dat de Duitschers waren omringd door vijanden. Ik verbaas mij, dat men bij U het Duitsche volk niet beter begrijpt, dat op de voorbeeldelooze wijze offers brengt in dezen reuzenstrijd, om zijn land te
1965 redden, maar ik heb vertrouwen in den rechtvaardigheidszin van het Amerikaansche volk, als het maar eenmaal in staat zal zijn, den geheelen toestand te begrijpen. Ik had vele vrienden in Amerika, en ik geloof dat ik er daar nog wel enkele heb. Ik heb vele vrienden in Engeland, of liever die had ik!" Toen voegde hij er langzaam aan toe. "U moet mij eens vertellen, wat men in Amerika van mij denkt." Toen hij zag dat ik even aarzelde, zeide hij: "Ik hoor graag de waarheid." "Uwe Hoogheid wordt meestal voorgesteld als Kriegshetzer, het hoofd van de oorlogspartij, het symbool van het
1970 militarisme." "Ja, ? 't ik, de Engelsche pers gaat nog verder en beweert dat ik steel." Het hoofd schuddend zei hij daarop: "Gelooven de menschen werkelijk dergelijke dingen van mij; acht men mij in staat tot diefstal of gelooft men, dat ik
1975 verlof zou geven Fransche huizen te plunderen. Het is eenvoudig krankzinnig wat de Engelsche couranten vertellen van mij en van de Duitschers. Hoe vaak heb ik nu al volgens die couranten zelfmoord gepleegd? Hoe vaak ben ik al gewond? Nog onlangs heeft men verteld, dat ik een nederlaag had geleden aan het Russische front. Het zou
1980 belachelijk zijn en amusant, als ik uitat wist, dat de publieke opinie daardoor misleid werd. Wat aangaat de bewering, dat ik tot dezen oorlog zou hebben aangezet, ik kan alleen maar betreuren, dat men mij niet beter kent. Er is geen oorlogspartij in Duitschland, en die is er nooit geweest. Ik geloof, dat de wereld begint te
1985 begrijpen dat in zooverre Duitschland hierbij betrokken is, dit geen oorlog is van een of andere mytische militaire partij, maar van geheel het volk; de schitterende eenheid en solidariteit van Duitschland moet dat toch bewijzen.

Het gepraat over militarisme is een in Engeland uitgevonden frase, waarmee men poogt de geheele wereld tegen ons in het harnas te jagen." De Kroonprins lachte hartelijk,

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

1990 toen de correspondent hem vertelde van dra Russische berichten, als zou de Keizer onlangs bijna gevangen genomen zijn bij Warschau. "Dat moest ik vader vertellen, daar zal hij plezier in hebben." De Kroonprins sprak met de grootste waardeering van den moed der Fransche soldaten en de wijze, waarop zij worden aangevoerd: "De Fransche soldaat wordt door niemand overtroffen wat moed, in het gevecht betreft. Hij gaat op schitterend individueele wijze te werk, en doet in intelligentie niet onder voor onze

1995 eigen soldaten, bovendien is hij in sommige opzichten wat bewegelijker en vlugger dan de Duitschers. Alleen als defensief vechter overtreft de Duitser hem in volharding en hardnekkigheid. Wat de aanvoering betreft, wij hebben groote bewondering voor den Franschen leider." Dit gesprek had een half uur geduurd; toen moest de Kroonprins zich voegen bij zijn staf, die buiten wachtte, maar voor hij wegreed, inviteerde Onj

2000 den correspondent ten eten, opdat het gesprek kon worden voortgezet. De correspondent weerspreekt de meening dat de Kroonprins alleen zou lezen, wat voor hem werd uitgeknipt. Hij zag op zijn tafel voorname Engelsche, Amerikaansche, Fransche en Italiaansche couranten, en met bijzonder genoegen wees de Kroonprins hen op enkele caricaturen in "Puck" en "Life". Het gesprek liep voorts over Amerikaansche

2005 literatuur. De Kroonprins bleek een groot bewonderaar van Jack London. De correspondent bleef eenige dagen in het hoofdkwartier van den Kroonprins, en zijn indrukken waren bijna het tegendeel van die door de meeste van 's Kroonprinsen beschrijvers opgedaan. Het is een nuchtere, ernstige jongeman, sterk onder den indruk van zijn verantwoordelijkheid en van den ernst dezer tijden. Hij ziet er wel heel

2010 jong uit, men zou hem zijn 32 jaar niet aanzien, maar hij is door de gebeurtenissen gerijpt. Hij heeft, zegt de correspondent, een zekere natuurlijke, rustige waardigheid zonder pose, heeft een afkeer van het ceremonieele en vreest daarvan belemmering van den vooruitgang. Hij heeft een zekere neiging te zeggen wat hij denkt en dat veroorzaakt nogal eens moeilijkheden. "Van mijn gesprekken," aldus het

2015 telegram van Von Wiegand, "met den Kroonprins, heb ik den indruk gekregen, dat de bureaucratie allerm minst een goed hart toedraagt. Hij is vriendelijk van aard en naar sommige van zijn officieren mij vertelden, is het feitelijk onmogelijk, hem het doodvonnis te doen teekenen van veroordeelde spionnen of franc tireurs. Onlangs hadden de Franschen een stormaanval gedaan op een van zijn loopgraven in het Argonnenwoud en

2020 waren met zware verliezen teruggeslagen. De Kroonprins had hun een wapenstilstand aangeboden om hun gewonden te halen. Toen ik hem daarnaar vroeg, zeide hij: "Ja, er lagen verscheidene honderden dooden en gewonden voor onze loongraven, en ik kon eenvoudig de gedachte niet verdragen, dat die brave kerels zwaargewond moesten blijven liggen op enkele meters afstand soms van de loopgraven. Sommige probeerden

2025 c.M. tot c.M. vooruit te komen naar de Duitse of naar de Fransche loopgraaf. Ik had er bijna ruzie om met den chef van mijn staf die zich verzette, zeggend dat de Franschen zouden beweren, dat wij den wapenstilstand hadden gevraagd, omdat we geslagen waren, maar ik hield aan. Een man met de witte vlag werd naar de Fransche loopgraaf gestuurd met het aanbod dat wij hun gelegenheid zouden geven hun gewonden

2030 in de loopgraaf te halen en ook bereid waren ze zelf naar onze loopgraven toe te halen. De Franschen weigerden. Die gewonden kwamen allerellendigst om, sommige hebben nog drie of vier dagen geleefd. Dat scheen een zoo onzinnige wreedheid, die door niets geboden werd, dat het niet was aan te zien." De chef van 's Kroonprinsen staf had gelijk. De Franschen meldden dat de Duitschers om een wapenstilstand hadden

2035 gesmeekt. De staf van den Kroonprins bestaat bijna uitsluitend uit jongere officieren. Verschillende hunner verhaalden mij, dat hij een bijzondere gave bezit strategische problemen op te lossen. Ik geloof niet te veel te zeggen," aldus besluit Von Wiegand, "als ik beweer, dat de Kroonprins na dezen oorlog niet slechts een beroemd generaal maar ook een zeer populair man zal zijn."

2040

1 december 1914 De Duitse keizer aan het front.

BERLIJN, 3 Dec. (W. B.) Officieel bericht uit het groote hoofdkwartier d.d. 1 Dec.: De Keizer bezocht heden afdeelingen van de in de streek om Tsjenstochof strijdende Oostenrijksch-Hongaarsche en Duitse troepen.

2045

2 december 1914 Een samenkomst te Breslau.

BERLIJN, 3 December. (W. B.) Officieel wordt uit het groote hoofdkwartier gemeld: De keizer had gisteren te Breslau een bespreking met den opperbevelhebber van het Oostenrijksch-Hongaarsche leger, aartshertog Friedrich, die vergezeld was door den aartshertog-troonsopvolger Karl Franz Jozef en den chef van den generalen staf, baron Conrad von Hötendorf. Daarna bezocht de keizer de gewonden in de lazaretten te Breslau,

2050

3 december 1914 Keizerlijke jeugd.

2055 – In Duitschland is nu letterlijk niets goed wat uit Engeland komt; en daartegenover
is er in Engeland ook letterlijk niets goeds wat uit Duitschland komt. Zelfs wordt in
een der Engelsche bladen een herinnering opgerakeld uit de prilste jeugd van Keizer
2060 Wilhelm, om aan te toonen, dat deze – ... Men oordeele zelf over de strekking van
deze keizerlijke anecdote, die de "Daily Chronicle" opdischt naar aanleiding van den
zeventigsten verjaardag van de Engelsche Koningin-Weduwe Alexandra. Het huwelijk
dezer vorstin leverde voor den toen pas vijf jaar ouden toekomstigen keizer van
Duitschland de eerste gelegenheid om in het publiek en in het buitenland een
officieele feestelijkheid bij te wonen. Met het oog op zijn leeftijd was het kleine
2065 prinsje in den kerkelijken huwelijkskring geplaatst tusschen de hertogen van
Connaught en Edinburgh, die beiden een oogje op hem zouden houden. En nu vertelt het
Londensche blad deze historische herinnering, dat prins Wilhelm wat ongedurig werd,
daarover een zachten wenk van zijn buurlieden ontving, wat hem, plotseling, in woede
ontstoken, bewoog op den grond te gaan liggen en naar de kuiten van zijn twee ooms te
2070 bijten. – "Zie je wel", beweert nu de "Daily Chronicle"-historicus, "zoo gedroeg zich
de toekomstige Deutsche "War Lord" dus reeds in zijn jeugd!"

3 december 1914 20.00 De Keizer te Berlijn.

2075 BERLIJN, 4 Dec. (W. B.) Het groote hoofdkwartier meldt: De keizer kwam gisteravond te
Berlijn aan, voor een kort verblijf.

4 december 1914 v. Bülow naar Rome.

2080 BERLIJN, 4 Dec. (W. B.) Aangezien de ambassadeur te Rome, v. Flotow, wegens
gezondheidsredenen met langdurig verlof gaat, droeg de Keizer Fürst v. Bülow de
waarneming van diens ambt op.

5 december 1914 De Duitsche verliezen door den vijand geschat.

2085 LONDEN, 5 Dec. (Reuter.) De "Morning Post" verneemt uit Petersburg, dat volgens
deskundigen de Duitschers tweederde van het leger in Polen hebben verloren. De
prinsen Oscar en Joachim (de jongste zonen van den keizer) ontkwamen door de vlucht
in een aeroplane.

6 december 1914 Een rapport over den toestand.

2090 BERLIJN, 6 Dec. (W. B.) De chef van den Generalen Staf van het veldleger heeft aan
den Keizer rapport uitgebracht over den toestand van den oorlog.

6 december 1914 Fürst von Bülow, Duitsch ambassadeur te Rome.

2095 Daar de Duitsche ambassadeur te Rome Von Flotow met het oog op den toestand zijner
gezondheid genoodzaakt is een langdurig verlof te nemen, heeft de Keizer aan Fürst
von Bülow de leiding van de zaken der ambassade te Rome opgedragen. Daarmede treedt
dus de oud-rijkskanselier, die de politieke arena voorgoed scheen vaarwel te hebben
gezegd, om zijn verdere levens-dagen in Italië te slijten, opnieuw in het
diplomatieke kamp. Hij aanvaardt een op het oogenblik zeer moeilijk ambt. Von Flotow,
2100 die in 1913, toen von Jagow, na het overlijden van Kiderlen-Wächter geroepen werd tot
het Duitsche ministerschap van buitenlandsche zaken, als ambassadeur te Rome is
opgetreden, was reeds geruimen tijd sukkelende en bewoog zich derhalve weinig in de
kringen, waar men, vooral te Rome, de ambassadeurs gaarne ziet verschijnen en kon
zich derhalve, behalve officieel, slechts weinig doen gelden. Hij wist echter met
takt alles te vermijden wat bij de eenigszins gedwongen verhouding tusschen Italië en
2105 de bondgenooten, den toestand nog moeilijker kon maken en had zich het vertrouwen en
de vriendschap van den onlangs overleden minister van buitenlandsche zaken, markies
di San Giuliano weten te verwerven. Maar de vijandelijke stemming, die zich sedert
het begin van den oorlog in de pers uitte, heeft hij niet weten te verminderen.
Nu zal Bülow zijn plaats innemen. Voor het opengevallen ambt scheen hij de aangewezen
persoon. Hij is sedert lang in Italië thuis, staat door familiekringen in betrekking
2110 tot de hoogste Italiaansche kringen en heeft zich steeds een bekwaam en voorzichtig
diplomaat betoond. "Toch", zoo zegt Theodor Wolff via het "Berl. Tagebl." zal Fürst
Bülow zeker zelf niet wenschen, dat van zijn missie resultaten worden verwacht, die
het bereikbare te boven gaan. Ook hij kan met al zijn groote bekwaamheden, met al
zijn verstand en diplomatieke handigheid, niet plotseling een toestand wijzigen, die
2115 hst gevolg is van een langdurige ontwikkeling. Hij moet rekening houden met den
tegenstand en de stelselmatige tegenwerking van de kringen, die niet tevreden zijn
met de neutraliteit en gaarne zouden zien, dat Italië zich zou scharen aan de zijde
der geallieerden. En hij weet zeer goed, dat de Italiaansche regeering genoodzaakt,
is rekening te houden met de strooming onder het publiek. Maar hij weet tevens, dat

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2120 de koning, de regeering en de kringen, die niet anti-Duitsch zijn, een sterk
nationale politiek en geen avontuurlijke willen, dat zij de positie van Italië willen
handhaven, zonder zich in den oorlog te mengen. Daartegen is principieel niets in te
2125 brengen en van dit punt zal Bülow bij zijn diplomatiek streven vermoedelijk uitgaan.
Wat voor resultaten de missie van Bülow zal opleveren, hangt slechts ten deele af van
hem zelf, ten andere doek van de stemmingen en stroomingen in Italië af, maar ook van
de gebeurtenissen op het oorlogtooneel. Maar in ieder geval bewijst Fürst Bülow op
het oogenblik een dienst aan zijn vaderland, voor welken men hem dankbaar moet zijn."

9 december 1914 Het Duitse opperbevel.

2130 BERLIJN, 9 December. (W. B.) Generaal von Moltke heeft zijn kuur te Homburg geëindigd
en is hier aangekomen. Zijn gezondheidstoestand is belangrijk verbeterd, doch nog zoo
dat hij zich voorloopig niet weder in het veld begeven kan. Overwogen wordt welk
ander gebruik van zijne diensten kan worden gemaakt, zoodra zijn gezondheidstoestand
2135 het veroorlooft. Het bevel van den generalen staf van het veldleger, gedurende von
Moltke's afwezigheid door den minister van oorlog von Falkenhayn waargenomen, is
dezen thans definitief overgedragen, met behoud van zijn portefeuille. De keizer kon
ook heden het bed nog niet verlaten, doch heeft het rapport ontvangen van den
generalen staf over den oorlogstoestand.

2140 10 december 1914 De Duitse keizer.

BERLIJN, 10 Dec. (W. B.) (Officieel.) De toestand van den keizer is aanmerkelijk
verbeterd. De katarrh neemt af en de temperatuur is normaal.

10 december 1914 De nieuwe generalissimus.

2145 BERLIJN, 10 Dec. (*Van onzen Berlijnschen correspondent.*) Het was half October, toen
er in Duitschland officieel meegedeeld werd, dat de chef van den generalen staf,
Generaloberst von Moltke, zoo geplaagd werd door een ziekte dat hij zijn functies
tijdelijk diende neer te leggen en over te dragen aan den Pruisischen minister van
oorlog von Falkenhayn die sedert het begin van den oorlog vertoefde in het groote
2150 hoofdkwartier. Natuurlijk dachten velen, dat deze ziekte identiek was met de bekende
kwaal, die zoovelen hooggeplaatsten ambtenaren, civielen en militairen, overvalt,
wanneer de genadezon, waarin zij zich eerst lekker gewarmd hebben, plotseling
verscholen gaat achter dichte wolken. Toch twijfelde men er aan, of generaal von
Moltke ook behoorde tot de menschen, die ziek werden, omdat zij ziek moesten worden.
2155 Het was toch algemeen bekend, dat hij werkelijk lijdende was aan een nierziekte,
waarvoor hij jaren lang reeds betering zocht in Karlsbad. Ook in de dagen vóór den
oorlog, toen het ging spannen, werd hij van zijn kuur in Karlsbad naar Berlijn terug
geroepen. En menschen, die hem in deze drukke dagen van veel en zenuwachtig werken
spraken, vertelden me, dat von Moltke er uitzag als een geest. Het zou dus werkelijk
2160 niet onmogelijk zijn, dat de voortdurende inspanning na een in haast onderbroken kuur
zich gewroken had. Het feit, dat de keizer hem een vleugel is het paleis te Homburg
aanbood, om op krachten te komen, deed vermoeden, dat von Moltke toch niet in
ongenade gevallen was. Toch vroegen velen zich af, die zelfs in dit geval niet
gelooven wilden aan een werkelijke indispositie, wat er dan gebeurd kon zijn, dat von
2165 Moltke genoodzaakt werd in zulke ernstige tijdsomstandigheden zijn enorm
verantwoordelijke betrekking er aan te geven. Tot begin October was het toch voor de
Duitschers niet zoo slecht gegaan. Alleen had er plaats gevonden de ernstige
tegenslag aan de Marne. En menschen, die het weten konden, vertelden toch, dat de
schuld hiervan niet gezocht moest worden bij den generalissimus.
2170 Hoe de stand van zaken precies was, wist natuurlijk niemand, die niet behoorde tot de
enkele heel ingewijden. Maar algemeen zei men, dat de keizer, die zelf strategische
talenten moet bezitten, zijn wil niet opdrong en zich schikte naar het oordeel van
zijn verantwoordelijke raadgevers en dat hij het grootste vertrouwen had in zijn chef
van den generalen staf, wiens benoeming, jaren geleden, wel eenige verbazing wekte en
2175 vooral in militaire kringen niet begrepen werd. Nu echter, na het officieele bericht
van gisteravond, mag men er niet meer aan twijfelen, dat generaal von Moltke afgedaan
heeft. Al is de mededeeling in voor hem nog zoo aangename woorden gekleed – de
toestand is gelukkig beter, maar laat nog niet toe, dat hij in het veld trekt, en dus
zal hij in een andere functie geroepen worden – twijfel dat von Moltke den hoogsten
2180 post thans er aan geven moest, is niet meer mogelijk. Zijn tijdelijke plaatsvervanger
is benoemd tot zijn definitieven opvolger. De minister van oorlog von Falkenhayn, die
eerst drie en vijftig jaar oud is, zal tevens zich belasten met de functie van chef
van den generalen staf. De promotie is grandioos. Van bekwaam officier, die
herhaaldelijk geroepen werd in den staf van een legercorps en ook in den grooten
2185 generalen staf, van generaal-majoor verleden jaar werd hij luitenant-generaal en

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

minister van oorlog en nu, na een jaar deze functie bekleed te hebben, ook chef van den staf in een tijd, dat er van den staf het allermeeleste geëischt wordt, de verantwoordelijkheid grooter is dan ooit te voren een generalissimus te dragen had. In deze tijden, dat critiek in de Duitsche bladen verboden is, moesten de kranten zich vanmorgen alleen tevreden stellen met een kort levensbericht van den nieuwen chef. Alleen het "Berliner Tageblatt" kon de verleiding niet weerstaan in een paar regels, waartegen de censor niets in te brengen kan hebben, zijn oordeel uit te spreken over deze benoeming, een oordeel, dat niet heel mak is. Men leze: Luitenant-generaal von Falkenhayn werd den 25en October belast met de vervanging van den zieken chef van den generalen staf. Hij heeft dus ongeveer sedert de dagen, die volgden op het innemen van Antwerpen, de operaties geleid op het westelijke oorlogstooneel als chef van den generalen staf. In dezen tijd hadden plaats de gevechten aan de Yser, bij Dixmuiden en Atrecht. In ernstigen tijd is de heer von Falkenhayn zoowel chef van den generalen staf als minister van oorlog en in zijn hand zijn dus vereenigd de functies, die in den oorlog van 1870 verdeeld waren tusschen Moltke en Roon." De herinnering eerst aan de gevechten in West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk, daarna aan de groote mannen van '70, is ietwat giftig... En ik zou het oordeel van het Tageblatt wel eens hebben willen lezen, wanneer geen censor waakte over den Godsvrede... Nu ongeveer een jaar geleden werd er ook veel over den heer von Falkenhayn gesproken. Naar aanleiding van de Zaberndebatten in den Rijksdag. Voor het Duitsche leger is het te hopen, dat de heer von Falkenhayn even zeker, even "schneidig" in zijn hoedanigheid van chef van den generalen staf optreedt als hij toen deed in zijn functie van minister van oorlog. Al was in die dagen de critiek niet onverdeeld gunstig, iedereen zal toen den indruk gekregen hebben, dat de heer von Falkenhayn weet wat hij wil.

12 december 1914 De dood van den prins van Battenberg.

BERLIJN, 12 Dec. (W. B.) Officieel. Het in Duitsche bladen uit de Spaansche pers overgenomen bericht, dat de Keizer naar aanleiding van den heldendood van prins Leopold van Battenberg een telegram van deelneming zond aan de koningin van Spanje, zuster van den prins, wordt bevestigd. Aan den koning van Engeland werd natuurlijk, in strijd met de bewering in buitenlandsche bladen, door keizer Wilhelm geen telegram gezonden.

12 december 1914 Het aftreden van Von Moltke.

Van bijzondere zijde wordt ons gemeld, dat Von Moltke's aftreden als chef van den generalen staf samenhangt met een verschil van meening tusschen den Keizer en Von Moltke. Laatstgenoemde wilde dat het veldtochtsplan zich tegen Verdun zou concentreeren, dat men daar zou doorbreken en door een noordwaartsche beweging de Engelschen tot den terugtocht dwingen. De Keizer daarentegen was voor het plan om noordelijk bij Calais door te breken, en zijn gunsteling, Von Falkenhayn, de waarnemende chef van den staf, werkte dit plan uit, met het bekende resultaat van Dixmuiden, Ieperen en de Yser. Er is op dit oogenblik slechts één veldheer, die machtig genoeg is, om niet door de omgeving des Keizers aangetast te worden, en dat is Von Hindenburg.

14 december 1914 De sigaar van den Keizer.

De "Times" meldt, dat een sigaar, die de Duitsche keizer eens aan Lord Lonsdale presenteerde, en die door dezen aan iemand te Hambledon werd cadeau gedaan, te Henley in publieke veiling werd verkocht ten voordeele van het Roode Kruis-hospitaal. De sigaar bracht op £ 14 10 . - dus f174.

14 december 1914 Een proclamatie van von der Goltz.

BERLIJN, 14 Dec. (Bureau Norden.) Naar de "Berl. Lok.-Anzeiger" verneemt, heeft veldmaarschalk Von der Goltz bij zijn vertrek uit België met de volgende proclamatie afscheid genomen: "Bij mijn aftreden als gouverneur-generaal van België, roep ik al degenen, die tot dusverre onder mij gediend hebben, een hartelijk vaarwel toe. Ik breng hun dank voor de krachtige wijze, waarop zij mij steeds hebben gesteund. Het is hun verdienste, dat het is mogen gelukken in het vreemde, door ons bezette, land, zelfs in de dagen van de grootste opwinding, rust en orde zonder bloedvergieten te bewaren. Op roemvolle wijze heeft een aanmerkelijk deel van de naar België gezonden troepen aan de zijde der kameraden van het veldleger voor Antwerpen, aan Schelde en Yser gestreden en getoond, dat de geest der vaderen in hen leeft, de geest, die tot de zege moet leiden. Degenen, die moedig den vaak zwaren en gevaarvollen dienst in het achter het leger liggend gebied hebben verricht, hebben zich daarmede echter even verdienstelijk jegens het onder zwaren druk liggende vaderland gemaakt als dat leger

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2255 zelf. De groote tijd, dien ik op Belgischen bodem doorbracht, zal ik nimmer vergeten. Mijn hart blijft in trouwe herinnering bij mijn oude medewerkers en wapenbroeders. Moge hun verder oorlogsgeluk en succes beschoren zijn tot heil van Duitschland en tot roem van zijn Keizer."

17 december 1914 9.00 Geestdrift te Berlijn.

2260 BERLIJN, 17 Dec. (W. B.) Het bericht van de groote Duitsche overwinning in Polen werd met ontzaglijke geestdrift hier begroet. Reeds des morgens ging het gerucht dat de Keizer door de parkwachters van het kasteel Bellevue het bericht had laten mededeelen. Nauwelijks was in de eerste middaguren het bericht van het groote hoofdkwartier openbaar gemaakt, of de tijding verspreidde zich als een loopend vuur door de stad. Dadelijk werden in de wijk waar de groote couranten gezeteld zijn de vlaggen uitgestoken en dat voorbeeld werd weldra in de geheele stad gevolgd. Naast de 2265 Duitsche zag men vaak de Oostenrijksche kleuren. Ondanks het slechte weer waren er duizenden op de been. Men scheurde elkaar de bulletins uit de hand. In alle kerken werden de klokken geluid. De naam van Hindenburg is op aller lippen. Het eenige uren later ontvangen bericht van Oostenrijksche zijde, dat het Duitsche overwinningsbericht aanvulde, deed de vreugde nog toenemen. Morgen zullen de scholen 2270 gesloten zijn.

18 december 1914 Duitsche dienstplichtigen.

2275 De Keizerlijk Duitsche legatie te 's-Gravenhage deelt ons mede: Door de besluiten van Zijne Majesteit den Duitschen Keizer van 29 Augustus is aan personen, die zich tot op dat oogenblik aan hun dienstplicht hebben onttrokken, of die zich aan onwettige emigratie hebben schuldig gemaakt, gratie verleend ten aanzien van geldstraffen, vrijheidsstraffen en kosten, - voorts aan alle nog niet teruggekeerde onderofficieren en minderen van het leger, van de marine en van de koloniale troepen, die zich hebben schuldig gemaakt aan een onwettig vertrek of aan desertie in vreedstijd, voor den 2280 eersten keer gepleegd - gratie ten aanzien van vrijheids- en eerestraffen, uitgezonderd in gevallen van degradatie, indien zij zich gedurende den tegenwoordigen oorlog onverwijld, doch in ieder geval voor den 29sten November in het Duitsche rijk, in de Duitsche protectoraten of op schepen van de keizerlijke marine aanmelden en een bewijs overleggen van goed gedrag gedurende hun afwezigheid. De gratie voor 2285 teruggekeerde onderofficieren en manschappen geldt ook voor niet al te zware gevallen van desertie of onwettig vertrek en daarmee in verband staande handelingen. Deze beide besluiten gelden niet voor hen, die ouder zijn dan 45 jaar of die geen onderdanen van het rijk meer zijn en onderdanen zijn van buitenlandsche staten, of die voor den dienst worden afgekeurd, voor zoover zij met het oog op hun 2290 lichaamsgesteldheid konden veronderstellen, dat zij op het oogenblik niet geschikt zijn om te dienen. In vervolg hierop wordt bekend gemaakt: Het overschrijden van den termijn (dus van 29 November l.l.) die in het gratiebesluit van 29 Augustus van Zijne Majesteit den Duitschen keizer werd voorgeschreven, zal ten gevolge van een nieuw besluit van Zijne Majesteit den Duitschen keizer geen beletsel zijn om alsnog 2295 bedoelde gratie deelachtig te worden, indien de onderwerpelijke personen buiten hun schuld zich niet te rechter tijd hebben kunnen aanmelden.

18 december 1914 Het IJzeren Kruis voor den Rijkskanselier.

2300 Van Duitsche zijde wordt ons gemeld, dat de Keizer aan den rijkskanselier, Von Bethmann Hollweg, het IJzeren Kruis eerste klasse heeft verleend.

20 december 1914 De keizer weder naar het front.

2305 BERLIJN, 20 Dec. (W. B.) De Keizer, die volkomen hersteld is, heeft zich weder naar het front begeven.

21 december 1914 Een Duitsch antwoord op het Fransche Geelboek.

2310 BERLIJN, 21 Dec. (W. B.) (Officieel.) De "Nordd. Allg. Zeitung" schrijft: Door het Fransche Geelboek en trouwens door alle officieele publicaties van de Triple Entente gaat als roode draad de opvatting, dat Duitschland den oorlog had kunnen verhinderen, indien het van zijn invloed op Oostenrijk Hongarije had gebruik gemaakt om te verkrijgen dat dit zijn eischen tegen Servië verminderde. De mogendheden van de Triple Entente gaan daarbij uit van het eenzijdige standpunt, dat Rusland het recht had zich als beschermer van Servië te gedragen, terwijl aan den anderen kant aan Oostenrijk-Hongarije het recht wordt ontzegd tegenover de jarenlange uittarting van 2315 den kleinen buurman stappen te doen die het ter handhaving van zijn veiligheid en van zijn positie als groote mogendheid noodig achtte. Duitschland zou volgens de meening van Rusland en zijn vrienden Oostenrijk-Hongarije hebben moeten weerhouden en zich

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2320 hebben moeten schikken naar de door Rusland verdedigde opvatting, dat de mogendheden er over te beslissen zouden hebben in hoeverre het Oostenrijk-Hongarije vergund zou zijn voldoening te eischen voor de provocaties van Servië. Duitschland deed te Weenen alle stappen, die met de waardigheid van den bondgenoot waren overeen te brengen, het weigerde echter de door Rusland en zijn vrienden verlangde pressie op Oostenrijk-Hongarije te oefenen. De "Nordd. Allg. Ztg." wijst er dan op, dat in het Geelboek in

2325 de vraag van den gezant von Schoen dat de Fransche regeering te Petersburg tot gematigdheid zou raden, niets anders wordt gezien dan een plumpe poging van Duitschland om tusschen Rusland en Frankrijk wantrouwen te zaaien, terwijl van Duitschland werd verlangd dat het zijn bondgenoot niet alleen goeden raad zou geven, maar zelfs pressie op hem zou oefenen. Tegenover de verwijzing in het geelboek naar den zoogenaamden verzoeningsgezinden, vredelievenden geest dien de Russische

2330 regeering van het begin van de crisis zou hebben getoond, herinnert de "Nordd. Allg. Ztg." er aan, dat Sasonof reeds bij het eerste onderhoud met de Fransche en Engelsche ambassadeurs opmerkte, dat Rusland genoodzaakt zou zijn te mobiliseeren. Het blijkt uit het Engelsche Blauwboek, nummer zes, dat tot de Russische mobilisatie reeds op 25 Juli was besloten en sedert dien tijd in het geheele Russische rijk werd uitgevoerd.

2335 Het blad merkt op, dat de berichten van den Engelschen ambassadeur te Petersburg bewijzen, dat deze met toenemende bezorgdheid de in Rusland begonnen militaire activiteit waarnam en gaat dan voort dat de wijze waarop de officieele publicaties in het Geelboek om dit belangrijke punt heendraaien uiterst merkwaardig is: tot eiken prijs moet het bewijs worden gebracht, dat het Duitschland is geweest, dat met de

2340 militaire voorbereidingen is begonnen. Als "bewijzen" echter kan het Geelboek slechte zeer mager materiaal bijeenbrengen. Naar aanleiding van de bewering dat Oostenrijk Hongarije en Rusland op het punt stonden het over een nota aan Servië eens te worden, toen Duitschland met zijn oorlogsverklaring alle hoop op het behoud van den vrede plotseling verijdelde, wijst de "Nordd. Allg. Ztg." er op, dat Rusland op het

2345 oogenblik, toen het Duitschland gelukt was rechtstreeksche besprekingen tusschen Oostenrijk-Hongarije en Rusland weer aan den gang te brengen, in den nacht van 30 op 31 Juli, ondanks de verklaring van den Russischen minister van oorlog, den chef van den generalen staf aan den Duitschen militairen attaché dat de troepen aan de

2350 Deutsche grens niet zouden worden gemobiliseerd, de algemeene mobilisatie, dus ook tegen Duitschland, beval. Hierdoor werd het bemiddelingswerk van Duitschland geheel onmogelijk gemaakt. Het blijkt hieruit, aldus concludeert de "Nordd.", dat het aan de goochelkunsten van de Triple Entente niet zal gelukken het feit te niet te doen, dat Rusland de schuld draagt den Europeeschen oorlog ontketend te hebben. De "Nordd. Allg. Ztg." voert dan acht punten in het Fransche Geelboek aan, die toonen, welke

2355 waarde aan de daarin gepubliceerde documenten is te hechten. De belangrijkste zijn: In het bericht van den ambassadeur Jules Cambon van 6 Mei 1913 wordt de uitlating weergegeven van den generaal Moltke, dat men alle gewetensbezwaren ter zijde zou zetten en zou aanvallen als de oorlog blijkbaar noodzakelijk zou zijn. Generaal Von Moltke heeft nimmer zulk een uiting gedaan.

2360 Volgens het bericht van Cambon van 22 Nov. 1913 zou in een onderhoud van den Keizer met den Koning van België en den generaal v. Moltke, deze laatste op de noodzakelijkheid en de onvermijdelijkheid van een oorlog met Frankrijk hebben gewezen en uit de uitlatingen van den Keizer zou blijken, dat deze zijn vroeger vredesstandpunt reeds in 1913 had verlaten. Volgens onze inlichtingen heeft geen onderhoud van de

2365 beide vorsten en generaal v. Moltke plaats gehad, maar alleen een onderhoud onder vier oogen tusschen den Koning der Belgen en generaal v. Moltke. Daarbij heeft generaal v. Moltke de hem door Cambon in den mond gelegde woorden nimmer gebruikt. In het Fransche Geelboek wordt op twee plaatsen beweerd, dat Von Schoen de Deutsche nota van 23 Juli (vergelijk Witboek, bijlage 1 B) te Parijs op 24 Juli overhandigde, terwijl de overhandiging der nota te Londen eerst den volgenden dag plaats had.

2370 Daarmee zou bewezen worden, dat Duitschland van den aanvang af tegenover Frankrijk zou hebben willen dreigen. Het Engelsche Blauwboek echter bevat betreffende de Deutsche nota, onder no. 9, de mededeeling gedaan door den Duitschen ambassadeur op 24 Juli 1914. De bewering van Viviani in de instructie aan Paul Cambon van 1 Aug.

2375 (no. 127), dat Oostenrijk-Hongarije de eerste staat was die tot algemeene mobilisatie overging, wordt door de "Nordd." wederlegd met het feit, dat Oostenrijk-Hongarije eerst op 31 Juli de algemeene mobilisatie gelastte (Geelboek no. 115), terwijl Rusland reeds in den nacht van 30 op 31 Juli de algemeene mobilisatie, en de tegen Oostenrijk-Hongarije gerichte reeds op 29 Juli had afgekondigd. De onjuiste voorstelling wordt versterkt doordat het bericht, no. 115, betreffende de

2380 Oostenrijksch-Hongaarsche mobilisatie met opzet voor het de Russische mobilisatie meldende bericht, no. 118, in het Geelboek is opgenomen. De Fransche ambassadeur Paléologue beweert in een bericht van 30 Juli, no. 103, dat

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2385 Sasonof den Duitschen ambassadeur verklaarde, dat hij hem, teneinde de vredelievende
bedoelingen voor den Tsaar te toonen, namens Z. M. een nieuw voorstel wilde doen. In
2390 waarheid echter geschiedde het volgende: Toen Sasonof de verklaring van Oostenrijk-
Hongarije, dat het de Servische territoriale integriteit niet zou aantasten,
onvoldoende noemde, verzocht graaf Pourtalès hem den draad der onderhandelingen niet
af te breken, teneinde een nauwkeurige formuleering van de minimum-eischen van
2395 Rusland jegens Oostenrijk-Hongarije te kunnen verkrijgen. Graaf Pourtalès gaf daarbij
den raad door eenige concessies een compromis mogelijk te maken. Sasonof schreef
daarop een formule neer, die in hoofdzaak alle Russische eischen bleef handhaven.
Nadat Pourtalès uitdrukkelijk er op had gewezen, dat hij het aannemen van deze
eischen door Oostenrijk-Hongarije onmogelijk achtte, verklaarde hij zich bereid de
2395 formule aan zijn regeering over te brengen. De bewering in het Fransche Geelboek, dat
hij beloofde de formule bij zijn regeering te bepleiten, is niet juist.

28 december 1914 Duitsland en Turkije.

2400 BERLIJN, 28 Dec. (W. B.) Er wordt een Duitsche commissie gevormd, die giften zal
inzamelen voor de Roode Halve Maan. De Keizer schonk reeds 40,000 Mk.

28 december 1914 Een kerkgang van den Duitschen Keizer.

2405 De correspondent van de "Chicago Tribune" heeft een godsdienstoefening met den Keizer
medegemaakt. Naar hij zegt... maar de beschrijving is zoo levendig, heeft zoo iets
"geziens" dat wij lezende ons betrapten het werkelijk te gelooven. Waar zoo
bedroevend veel onwaars, zoo veel gefingeerde beschrijvingen en berichten ons onder
de oogen komen willen wij dan dit "instantanéetje" van den Keizer maar als een echte
2410 fotografie beschouwen en er onzen lezers gedeelten van te zien geven. Hij schrijft
op 12 November – dus voor des Keizers ziekte – uit het hoofdkwartier: Dezen morgen
ging de Keizer naar de kerk, met een auto van zijn villa in de stad komende, waar hij
verscheidene dagen vertoefd heeft. In de kerk zat ik 15 voet van hem af en heb ik hem
zoo scherp geobserveerd als ik met fatsoen maar kon. Dit, dacht ik, toen de Keizer in
den salonstoel voor een geïmproviseerd altaar ging zitten, is het droevigste gezicht
2415 dat ik ooit in mijn leven gezien heb. Neen, niet het droevigste en ook niet het
zorgelijkste, maar het ernstigste. Er was geen smart in zijn gelaat, maar een
plechtigheid zoo diep en verheven dat in mijn hart een gevoel kwam niet zoozeer van
sympathie als wel van ontzag. Ik meen te mogen zeggen dat deze man een gelaat toonde
overeenkomstig de groote rol die hij in het vreeselijk drama van heden speelt. Hij
zag er niet slechts uit als de oorlogskoning, maar als het bezorgde hoofd van den
2420 staat en men zeide, als men de nadenkende oogen en de onbewegelijke lippen zag: hij
draagt den last van zijn rijk. (...the burden of empire is upon him). Seconde na
seconde was het een gezicht van marmer, niet bewogen door een trilling van de
oogleden of het openen der lippen. Zijn oogen hadden een bijzondere fascinatie voor
mij, en toen de Keizer zich wat naar rechts wendde en ik hem bijna recht in het
2425 gezicht kon zien, kwam de overtuiging van de droefheid in zijn gezicht weer tot mij
en werd ik herinnerd aan de uitdrukking die je in sommige portretten van Lincoln ziet
– de nadenkende ver-weg ziende blik – alsof de hersens achter de oogen bezig waren
met smartelijke dingen waaraan anderen nog niet denken kunnen. Zijn uitdrukking
maakte hem ouder: men zou hem elk van zijn vijf en vijftig jaren geven en hij zag er
2430 nog ouder uit. En toch een half uur na den kerkdienst scheen hij weer jong en er
waren oogenblikken dat er een uitdrukking van haast jongensachtig geluk in zijn oogen
was. Dat was na de plechtigheid van den "parademarsch" door 2000 landstormers. Een
schitterende stafstoet om hem heen. Oude en jonge mannen bogen over zijn hand, maar
steeds veranderde hij de begroeting, die een handkus scheen te moeten worden, in een
2435 handdruk. Hij sprak geanimeerd en naar het scheen over prettige onderwerpen. Met ten
minste vier officieren lachte hij veel, daarbij zijn witte tanden toonende. De dienst
was in een nieuwgebouwde Fransche kazerne en het was wel een ironie van het noodlot
dat haast het eerste gebruik van de kazerne gemaakt, de kerkdienst was voor den
Duitschen Keizer en zijn invallende troepen. In de "kerk" waren 2000
2440 landstormtroepen, duizend aan weerszijden van den smallen houten middengang. Onder de
middelste van de drie hooge fabrieksramen aan het einde van de hal, hadden de
soldaten een altaar gemaakt. Het voorste deel er van was bedekt met scharlaken-rood
doek, waarop een groot zwart ijzeren kruis was bevestigd. Aan beide zijden van het
altaar waren twee tropeeën van lansen en aan de punten dier lansen de vlaggen der
2445 legers: de Pruisische, Saksische, Wurtembergsche en Beiersche vlaggen.
Een klein huisorgel stond in een hoek en voor de toetsen zat een adjudant-generaal.
Er bij stonden een trompetter en zeven cornettisten. Al deze muzikanten behoorden tot
de cavalerie-regimenten. Voor het altaar was een platform, waarop een salon-armstoel
met blauwgrijs brocade bekleed. Op zijde twee andere platformen voor staf en gevolg.

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2450 Op het platform ter rechterzijde zat ik. Op alle plaatsen was een "veldgezangenboek voor de Evangelische mannen van het Duitse leger". Gedurende het half uur wachten op den Keizer stapte dominee Goerns, een van de bofpredikanten, voor het altaar heen en weer. Zijn gezicht was zacht, maar hij had de stem van een krijger. Hij droeg een zwarte toga en daarover een grijze militaire jas. Ten laatste kwam het groote
2455 oogenblik, wij hoorden buiten schor geroep en het blazen van auto's. Toen was het volkomen stil in, de kerk en ieder stond, met de rechterhand salueerende. De trompetter nam de militaire jas van den predikant weg. Wij hoorden den stap van een man die langzaam loopt. Het houten middengangetje verlatende, stapte hij op het
2460 middelste platform en deed zijn helm af, waarop ieder in de kerk zijn hoofddekse afnam. Hij ging naar den salonstoel, terwijl de glimlachende predikant naar voren kwam en zijn hand schudde. De predikant maakte geen buiging toen hij dit deed, het was net een onformeele begroeting tusschen twee mannen. Wij bleven staan tot de Keizer ging zitten en tijdens den dienst volgden we in alles den Keizer na: als hij
2465 stond, stonden wij, als hij zat, zaten wij. Hij droeg de uniform van generaal van het Duitse leger, van de bekende blauwgrijze stof met een rooden goudgeborduurden kraag, de helm als die van anderen, met groenachtig linnen bekleed, een degen, sporen en een militaire overjas, die hij niet uittrok. De Keizer zong de gezangen met animo mede, vaak zonder de woorden in het boek te zien. Gedurende de gebeden stond hij met zijn oogen dicht en zijn hoofd een weinig gebogen. Dat was zijn houding eene van
2470 verheven vroomheid en ziende den krachtig opeengeklemden mond en de uitdrukking van intense concentratie in zijn geheele houding, zou men zeggen: "dat is een zeer vroom man". Gedurende de preek trachtte ik in zijn uitdrukking, hetzij neerbuigendheid of zelfgenoegzaamheid, hetzij trots of arrogantie te lezen. Maar ik kon het masker van zijn ernst niet doorboren. De preek was over brieven van Paulus en over enkele
2475 oorlogszuchtige uitingen daarin. De predikant eerde Paulus als een krijgsman-kameraad: Paulus was een goed soldaat – niet met het zwaard maar met de tong. De preek eindigde aldus: Toen de oorlog over ons land kwam zeide God tot Duitschland: Moet ik met u zijn in deze uwe beproeving? Zult gij deze worsteling met Mij of zonder Mij maken? En de stem van een vereenigd volk droeg tot den Grooten Kapitein de
2480 woorden: "Met U, o Vader, met U in deze onze zware taak." Al wat de predikant zeide werd samengevat in de hymne die de 2000 zongen na de preek: het oude "Niederländische Dankgebet" (Valerius: "Wilt heden nu treden"). Het werd gezongen op een wijs die zijn korte sterke woorden deed bewegen als het roffelen van honderd trommen, neen, niet het roffelen, het slaan op honderd trommen. Het zingen
2485 verhief zich tot een geestdriftige finale en toen werd de zege uitgesproken, gevolgd door een oogenblik van stil gebed. Toen de stilte over was ging de predikant van het altaar naar den Keizer en drukte hem opnieuw de hand. Daarna draaide de Keizer zich om. Juist toen hij van het platform af zou treden salueerde hij en zeide: "Guten morgen, Kameraden". En de twee duizend antwoordden met een schreeuw die de ijzeren
2490 balken deed trillen: "Guten morgen, Majestät."

25 december 1914 Kerstviering in het Grootte Hoofdkwartier.

KEULEN, 28 Dec. (W. B.) Onder dagteekening van 25 December wordt uit het Grootte Hoofdkwartier aan de "Köln. Ztg." bericht: "De Kerstviering in het Grootte
2495 Hoofdkwartier was even eenvoudig als indrukwekkend. De Keizer wilde het feest vieren te midden der soldaten, die tot het hoofdkwartier behooren. Daarvoor was een groote ruimte noodig, daar er tafels met geschenken voor ongeveer 960 man geplaatst moesten worden. De uitgestrekte hal was geheel en al versierd met sparregroen, zoodat van de zolders en de muren niets te zien was. Allen, van den Keizer af tot den eenvoudigsten
2500 landweerman, waren gezeten aan tafels, die op gelijke afstanden van elkander geplaatst waren en waarop met kaarsen versierde boomen stonden. Alle officieren en alle manschappen kregen dezelfde peperkoek, appelen en noten. De manschappen bovendien tabakzakken en sigaren. Aan de eene zijde van de ruimte was een altaar
2505 opgericht, met een groote krib ervoor en hooge dennen er naast. De plechtigheid begon met het zingen van het oude Kerstlied: "Oh, du selige, oh du fröhliche Weihnachtszeit". Nadat de Keizer de aanwezigen had begroet met: "Guten Abend, Kamerade", hield een predikant een korte toespraak en toen werd het "Stille Nacht, heilige Nacht" gezongen. Nadat "General-Oberst" von Plessen den Keizer dank had
2510 gebracht voor het organiseeren van het schoone feest, hield de Keizer de volgende toespraak: "Kameraden, gewapend zijn wij hier vereenigd, ter viering van dit heilige feest, dat wij anders in vrede thuis vieren. Onze gedachten dwalen af naar de onzen thuis, aan wie wij de geschenken te danken hebben, die wij heden zoo rijkelijk op onze tafels zien. God beschikte, dat de vijand ons dwong dit feest hier te vieren; wij zijn overvallen, wij verdedigen ons, God geve dat uit dit vredesfeest met onzen
2515 God voor ons en voor ons land uit den zwaren strijd een rijke overwinning moge

ontstaan. Wij staan op vijandelijken grond, de spits van ons zwaard is naar den vijand gericht, ons hart naar onzen God. Wij zeggen, zooals eens de groote keurvorst zeide: "Alle vijanden van Duitschland in het stof. Amen." De Keizer ging toen langs de tafels en richtte het woord tot een groot aantal officieren en manschappen."

2520

20 oktober 1916 Om en bij den strijd.

Ergens in Frankrijk, 29 Oct. [1916]

Brugge.

2525

In angst en beven ben ik naar Brugge gegaan. Brugge, - was het niet als een kostelijk juweel, hoogwaardig door geschiedenis en uitzonderlijke, liefelijke schoonheid, dat daar ergens lag middenin den chaos van afbraak en ontredde? Wat zou er overblijven van de aanminnige heerlijkheid der oude stad, - waar het wilde krijgsmansleven was komen verdringen de oude inheemsche Begijntjesdoening, - wat zou ervan gebleven zijn nu reeds zooveel Vlaamsche heerlijkheid was verwoest en voor eeuwig van de zooveel armer geworden aarde was verdwenen? O ja, er was wel altijd iets gebleven als hoop, dat daàrvoor, voor de verwoesting van de heilige Brugsche schoonheid zelfs de meest verwilderde oorlogsverdwazing zou terugschrikken, - maar die hoop kon niet groot zijn, - hadden wij niet de kathedraal van Rheims, de hallen van Yperen, en zooveel meer schoone oude gebouwen, zien vallen onder de razernij van den oorlog, hadden wij niet kerken ontheilgd, heiligheden geschoffeerd gevonden? De razende krankzinnigheid van den oorlog, wat is zoo schendig dat haar rouwt?

2530

2535

2540

2545

2550

2555

2560

2565

2570

2575

2580

Maar Goddank, Brugge, - en laten wij hopen dat het opzet geweest is, - Brugge is behouden. Enkele huizen in de stad zijn getroffen door granaten, maar het zijn niet de mooiste of belangrijkste. De uiterlijke van Brugge is ongerept, - uiterlijke in zooverre dat geen gebouwen van beteekenis hebben geleden; maar wel zijn hier en daar prachtige oude stalen van handwerkkunst teloor gegaan of geschonden door het gebruik dat de Duitschers ervan hebben gemaakt. Het schijnt wel, dat de oorlog de menschen in een geestestoestand brengt, waarin zij niet meer in staat zijn de gewone dingen van dagelijksch gebruik op gewone wijze gebruiken, waarin zij niet kunnen nalaten de dingen te vernielen en te verwaarloosen, - om een zacht woord te gebruiken. Wij zagen in het stadhuis prachige oude met leer bekleede stoelen en vernamen dat ook in de prefectuur een groot aantal van dergelijke stoelen staan. Van deze laatste echter was het mooie oude leer weggenomen opdat er schoenen van gemaakt zouden worden. 't Is ellendig en afschuwelijk, maar soit, laat hier de noodzaak wetten hebben voorgeschreven, hoewel het de vraag is of ooit de noodzaak wetten kan stellen die dicteeren wat toch zeer na aan barbarisme grenst. Maar wij kwamen in het huis van den Engelschman, den heer Page, een mooi oud huis waarin een schat van kostbare oude meubelen was geweest. Dat huis was door de Duitschers in beslag genomen tot verblijf voor officieren en hunne oppassers, en het resultaat was dat vele meubelen waren verdwenen, dat andere waren vernield, dat fraaie oude Engelsche gravures uit de lijsten waren gescheurd en vervangen door obscene prenten, dat de boeken waren verscheurd en weggehaald, dat fraaie oude gordijnen half verbrand voor de vensters hingen, dat alles was vervuild en in een staat van onbewoonbaarheid gebracht. De heer Page, die kamerheer is van den Paus, bezat tal van kleine kunstvoorwerpen, die door de wijze waarop hij ze verkregen had, soms van den Paus zelven, de waarde hadden van reliquiën, - zij waren vernield en stuk getrapt, en gedeeltelijk geroofd. Ik heb o.a. gezien een lijst waarin op eikenhout een ivoren kruis was geweest; de lijst was vernield, het kruis was blijkbaar met een mes of zooiets van den houten grond afgebroken, de ruïne had men laten liggen. Het huis van den heer Page is een voorbeeld uit vele andere.

Maar, gelukkig, uiterlijk is niet veel te loor gegaan in Brugge. Toch heeft ook Brugge ontzettend onder de bezetting geleden. Ik laat daar wat ik ook van allerlei andere plaatsen, die bezet zijn geweest, zou kunnen vertellen, en u reeds verteld heb, de druk waarin de bevolking vier jaar lang heeft geleefd en die van slavernij niet verschilde, de gevallen van ongemotiveerde straffen, van bedreiging, van mishandeling, enz., hoewel ik ook daarvan straks nog een enkel geval zal moeten vertellen, daar het teekenend is voor de wijze, waarop omgesprongen werd met internationale wetten en overeenkomsten. Maar vooral heeft Brugge geleden, - en ook daarin is de stad overigens alweer lotgenoot van zoovele andere plaatsen in België en Noord-Frankrijk, - door de ontzettend hoge lasten, welke van haar zijn geëischt. Brugge heeft sedert 1914 een schuldenlast gekregen van ongeveer 20 millioen francs, aan booten, opeischingen, onderhoud van troepen, enz. Een voorbeeld van de wijze waarop boeten werden opgelegd, geeft het volgende geval, dat tevens bewijst, hoe internationale overeenkomsten werden geschonden. In het eind van September 1916 kreeg het gemeentebestuur last er voor te zorgen, dat op 29 September 400 man gereed zouden zijn om voor de Duitschers grond- en graafwerk te verrichten. De burgemeester, de

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2585 graaf Visart de Bocarmé, die niettegenstaande zijn zeer hoogen leeftijd voortdurend met kracht de rechten van zijn stad en hare burgers voorstond, vreesde dat de geëischte arbeiders gedwongen zouden worden loopgraven en andere verdedigingswerken te maken, en begaf zich naar de Kommandantur om daaromtrent iets te vernemen. Het bleek hem, dat inderdaad de bedoeling voorzat de gevorderde arbeiders loopgraven te laten maken naar den kant van de Hollandsche grenzen, en hij wees er den commandant op, dat dergelijk werk, waarbij de menschen gebruikt werden tegen hun eigen landgenooten, tegen hun zonen, niet mocht worden geveerd, en verboden was door de 2590 Haagsche conventie. De commandant antwoordde, dat hij met een dergelijk vodge papier niets te maken had, en dat de gemeente voor de benodigde mannen had te zorgen. Waarop de burgemeester hem verzekerde, dat het gemeentebestuur aan een dergelijks schending van een internationale overeenkomst niet zou medewerken, en weigerde de mannen op te roepen. Den 29en September waren dan ook de vereischte 400 man niet 2595 aanwezig. Eenige dagen lang gebeurde er niets, en men meende dat het geval met een sisser zou afloopen. Op den derden October echter werd aangeplakt de volgende in het Duitsch en het Hollandsche gestelde bekendmaking:

"Het Stadsbestuur heeft met opzettelijke ongehoorzaamheid de arbeiders niet aangesteld welke opgeëischt waren. Op bevel van Zijne Excellentie, den bevelvoerenden 2600 Admiraal, zijn de Burgemeester en de vijf Schepenen uit dien hoofde voorloopig in hun ambt geschorst en is de Oberleutnant Regge met het dwangbestuur der stad belast geworden.

"Daarenboven zal de stad te beginnen met 20 September l.l. inbegrepen, dagelijks eene geldboete van 100,000 Mark betalen zoolang de bedoelde arbeiders het werk niet zullen 2605 aangevangen hebben.

"DE KOMMANDANT."

Daarenboven werden er patrouilles uitgestuurd, die iederen man, welken zij op straat tegenkwamen, gevangen namen en opbrachten naar het plein voor de Kommandantur. Op 2610 deze wijze brachten zij 200 man bijeen, die inderdaad naar buiten warden gezonden en loopgraven moesten maken. Door de ontzetting van Burgemeester en Schepenen uit hun ambt hadden echter de Duitschers allerlei moeilijkheden voor zichzelf geschapen, zij wisten niets van de administratie, van geldzaken, enz., en om daarin een oplossing te vinden, herstelden zij den volgenden dag reeds weder de Schepenen, bij 2615 volgende bekendmaking:

"Zijne Excellentie de bevelvoerende Admiraal heeft bevolen dat de Schepenen der stad Brugge in hun ambt moeten blijven.

"In plaats van den Burgemeester Graaf Visart die in zijn ambt niet blijft, zal de oudste schepen zijnen dienst doen.

2620 "De boete door de stad te betalen voor het niet leveren der werklieden is op 4 X 100.000 Mark vastgesteld.

"DE KOMMANDANT".

Tot geluk van de stad werd later deze boete kwijtgescholden. Daarvan blijkt uit den 2625 volgenden plakbrief:

"Ter gelegenheid van de tegenwoordigheid te Brugge op 20 October 1916 van Zijne Majesteit den Keizer en Koning, heeft Zijne Excellentie de heer bevelvoerende Admiraal besloten dat de stad ontslagen is van de betaling der nog niet gestorte som van 350.000 M. op die van 400.000 M., haar als boete opgelegd wegens het niet 2630 aanstellen van opgevorderde arbeiders.

"Burgemeester en Schepenen,
"Baron E. VAN CALOEN,
Brugge, den 21 October 1916."

2635 Dit geheele geval werd mij aan de hand van de hier geciteerde affiches, medegedeeld, wel niet door den burgemeester zelve, maar door een als zeer betrouwbaar bekend staand Brugsch burger, die als gemeenteraadslid geacht kan worden volkomen op de hoogte te zijn.

Het bezoek van den keizer aan Brugge werd, evenals in het bovenverhaalde geval, 2640 meermalen aangegrepen als een gelegenheid om een begane onrechtvaardigheid te herstellen. In enkele gevallen echter verzette de trots van het stadsbestuur zich tegen de aanvaarding van zoodanig herstel. Dit geschiedde onder anderen terzake van een aangelegenheid betreffende de beroemde primitieve schilderijen uit het St. Janshospitaal en het Stadsmuseum. Voor alle zekerheid had het stadsbestuur deze 2645 schilderijen voor de komst van de Duitschers doen verbergen. Toen zij echter eenmaal in de stad waren, drongen zij herhaaldelijk er op aan, dat de schilderijen weder zouden geplaatst werden. Die drang werd zeer sterk, teen de keizer een bezoek aan

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2650 Brugge zou brengen, – de Duitschers verzekerden dat zij wisten waar de schilderijen
verborgen waren, dat zij ze met geweld zelve zouden voor den dag halen en dreigden
met allerlei straffen als de schilderijen er niet kwamen. Om erger te voorkomen,
besloten Burgemeester en Schepenen de schilderijen dan maar weer op te hangen, en
toen de keizer in Brugge kwam, kon hij ze in het St. Janshospitaal en in het
Stadsmuseum bewonderen. Ter "belooning" werd toen aan de stad een voor een of andere
overtreding opgelegde boete kwijt gescholden. Denzelfden dag echter dat dit
2655 geschiedde, zorgden Burgemeester en Schepenen dat het geld er was en betaalden het
aan de Duitschers. De schilderijen zijn intusschen later weer opgeborgen ter
bescherming tegen granaten, en gelukkig kan ik mededeelen, dat zij allen nog goed en
wel te Brugge aanwezig zijn. En de Bruggelingen bereiden zich voor op den feestdag,
die het deze week zijn zal, als de schilderijen weer naar hunne plaatsen gebracht
2660 zullen worden, evenals de kostbare reliquie van het Heilige Bloed, die ook al dien
tijd verborgen is geweest. Dan zal het weer een dag zijn dat de Brugsche zottelingen,
zoals zij door die van Gent geheeten worden, inderdaad weer zot zullen zijn van
vreugde, zoals zij het waren den dag toen de Duitschers uit hun stad vertrokken
waren, en vooral den dag toen Koning Albert met Koningin Elisabeth en den kroonprins
2665 de stad heeft bezocht. Tot mijn spijt kon ik op dien dag niet in Brugge zijn, maar ik
heb mij ervan laten vertellen, – het moet een uiting zijn geweest van nog nimmer
aanschouwde vreugde en opwinding, men heeft blijken gegeven van een vereering zoals
wel nimmer een vorst, zelfs in vroeger, meer romantische dagen, zal hebben genoten.
En de blijdschap moet geworden zijn tot een delirium toen de Koning in het *Vlaamsch*
2670 antwoordde op de tot hem en de Koningin, eveneens in het *Vlaamsch* gehouden toespraken
van den gouverneur van Brabant, Janssens de Bisthoven, en den burgemeester Visart, –
toen de Koning in het *Vlaamsch* deze woorden zeide:
"Vier jaar werdt gij door den dwingeland verdrukt; vier jaar hebt gij geleden.
Niettemin behieldt gij het onwrikbaar betrouwen in de zegepraal van het Recht.
2675 "Door uwen taaien weerstand hebt gij aan den vijand getoond dat gij de Vrijheid als
een opperste goed aanziet en er cok voor zoudt willen sterven.
"Bruggelingen, ik dank u, in naam van het Vaderland! Mijne erkentelijkheid blijft u
verzekerd!"
Het was zeker de juiste toon, dien de koning trof in deze woorden, – met goed
2680 *Vlaamsche* taaiheid en vertrouwen hebben de Bruggelingen de verdrukking ondergaan,
hebben zij gedaan wat de Engelschen aanmanen te doen in hun korte woord dat men
allerwege in Engeland vindt aangeplakt en gedrukt: "Keep smiling", hebben zij in hun
vuistje gelachen met de gedachte aan den dag waarop de Duitschers uit hun stad, uit
België gekegeld zouden worden, waarop zij weer vrije Belgen zouden zijn. Ha, dat is
2685 niet gemakkelijk geweest altijd, – het is niet gemakkelijk te blijven glimlachen als
je gevangen wordt gezet, als je 1000 francs boete moet betalen omdat je horloge niet
den Duitschen tijd aanwijst, als je mans en je zonen ziet weggevoerd worden om
loopgraven te maken tegen het eigen vaderland, als je vier jaar lang bent afgesloten
van de wereld...
2690 Maar zij hebben het volgehouden, soms met de tranen in de keel en de aeren gezwollen
van opgekropte woede en haat, en de dag der verlossing is gekomen, waarop de
Belgische vlag weer van den heerlijken Halletoren waait. Ha, die vlaggen van de
Halletoren. Zij waaien, bij honderden wel aan lange koorden gespannen van den
torentop naar de daknokken van de hallen. Maar dat zijn geen Belgische vlaggen, het
2695 zijn allerlei wonderlijke scheepsvlaggen, seinvlaggen en vlaggen van reederijkantoren
uit alle 's wereldds havens. Want, men weet het, Zeebrugge was een onderzeebootbasis
waarvan heb bestuur te Brugge berustte. Welnu, wanneer de duikbooten schepen in den
grond hooden, brachten zij vaak als trofeeën de vlaggen mee thuis, en al die vlaggen
werden opgeborgen in de Kommandantur, – welke was ingericht in het justitiegebouw, –
2700 te Brugge. Maar toen de dag dan eindelijk kwam, dat de Duitschers uit Brugge
vertrokken, en toen het noodig bleek dat dit met eenige haast geschiedde, toen was er
een ambtenaar, die in al de drukte en de herrie de vlaggen wist te bemachtigen, – en
nu waaien zij, zoowaar als trofee, ja, van den Brugschen Halletoren. O, er zijn meer
trofeeën nog, men ziet ze voor de ramen van winkels en particuliere huizen,
2705 zonderlinge uitstallingen van allerlei kopergerei en van... bergen kapok, dat de
Bruggelingen hebben weten te verbergen toen de Duitschers zelfs ds huizen doorzochten
om deze voor hen zoo kostbare zaken te vinden. En de menschen van Brugge lachen, nu
niet verdoken en in hun vuistje, maar luidop en uitbundig, als Brugsche zottelingen
die zij eenmaal zijn.
2710 Alleen, een ding is er waarbij het lachen hun onmogelijk wordt, zelfs nu de ellende
geleden is, – want dat eene ding, het tast aan den geest van nederige stilte, welke
aan Brugge zoo eigen was en de stad van gewijde gebouwen maakte tot iets als een
groot godshuis. En 't ergste welhaast is, dat men de stadsbestuurders heeft willen

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2715 dwingen zelve die felle ontheiliging uit te voeren. In het begin van dit jaar kwam
de commandant van de stad er den waarnemenden burgemeester over spreken, dat onder de
Duitsche soldaten ernstig geslachtsziekten heerschten, en dat hij ter voorkoming van
uitbreiding verlangde, dat het stadsbestuur bordeelen zou inrichten, waarvan de
2720 bewoonsters geregeld medisch moesten worden gecontroleerd. Op de uitdrukkelijke
weigering om dat te doen, heeft het Duitsche bestuur zelf in, voor inkwartiering
gerequireerde huizen, een drietal bordeelen ingericht, - ter bewoning waarvan de
Bruggelingen met schaamte erkennen dat Brugsche vrouwen zich bereid getoond hebben.
De oorlog verwoest en vernielt veel, ook in moreel opzicht.

8 augustus 1917 Een gift van den keizer.

2725 BERLIJN, 8 Aug. (W. B.) De keizer heeft uit de hem ter beschikking staande middelen
voor "Kriegsfürsorge" de som van één millioen mark toegestaan ten bate van de
arbeidende vrouwen in het Rijk.

25 oktober 1918 De Spaansche griep.

2730 Onze Berlijnsche correspondent schrijft d.d. 21 October:
De Spaansche griep woedt op dit oogenblik in Deutschland veel heviger dan in Juli van
dit jaar. En ze treedt veel kwaadaardiger op. Te Berlijn worden, volgens
krantenberichten, ongeveer vijftien honderd grieplijders per dag in de ziekenhuizen
opgenomen. Op het eerste gezicht lijkt dit voor een millioenenstad niet veel. Doch er
2735 wordt niet vermeld, hoe groot het aantal der afgewezenen is, voor wie geen bed in een
hospitaal gevonden kan worden. Alle ziekenhuizen zijn nu vol gewonden. Alleen hun,
die thuis onmogelijk eenige verpleging kunnen krijgen, die - men denke aan de
gevolgen van den woningnood - het infectiegevaar bijzonder dreigend maken, wordt goed
of kwaad een plaatsje in een hospitaal ter beschikking gesteld.

2740 Krachtens de ondervinding in de ziekenhuizen opgedaan, is de complicatie, die er
soms, vooral bij patiënten beneden de twintig en boven de zestig jaar optreedt,
longontsteking, uiterst gevaarlijk. In enkele dagen tijds is het meestal gedaan.
De medische overheid geeft goede wenken: men voorkome de besmetting door te gorgelen
met zout water, of formamintpastilles te zuigen. En deze raad wordt zoo goed

2745 opgevolgd, dat nu bij geen apotheker of drogist te Berlijn meer formamint te krijgen
is. Zelfs van dit artikel werd in enkele dagen tijds de voorraad leeg gehamsterd.
Men vermijde oopenhooping van menschen. Maar wie gebruik moet maken van tram of
trein of ondergrond om naar zijn werk te gaan, in de stad boodschappen te doen, komt

2750 onherroepelijk terecht in een oopenhooping, die nu, ten gevolge van het imcompleteat
van het personeel, dat ook door de griep is aangetast, nog dichter is dan enkele
weken geleden. In een oopenhooping van menschen en een atmosfeer van bedorven lucht
en luchtjes. Hier en daar zijn de scholen reeds gesloten, niet alleen omdat er vele
kinderen en oudenwijzers ziek liggen aan de griep, doch ook om het infectiegevaar
kleiner te maken. Men heeft zelfs het plan geopperd de schouwburgen, concertzalen,
2755 kino's tijdelijk te sluiten. Het algemeene belang gaat boven het financieele van de
ondernemers der publieke vermakelijkheden. Heel mooi en juist. Maar zoo lang de
fabrieken werken, de trams en treinen rijden, de winkels vol staan - hoe minder er te
koop is, des te voller zijn ze - kunnen de bronnen van vrijwillige besmetting wel
blijven spuiten.

2760 De doktoren - hun aantal is natuurlijk steeds geringer geworden, omdat het leger
steeds meer medici voor zich eischte - weten geen raad. Het patiëntental groeit als
een lawine. Zij hebben geen auto, geen rijtuig. En willen ze van de tram gebruik
maken - ze kunnen bij de Berlijnsche afstanden toch niet alles loopen - dan rijdt dit
2765 vehikel meestal vol langs hun neus en het halteplaatje voorbij. Ettelijke patiënten
blijven op deze wijze verstoken van medische hulp. En deze is juist in de meeste
gevallen, ter voorkoming van complicaties door te laat gaan liggen of te vroeg
opstaan, onontbeerlijk.

De overheid heeft nog niet den raad uitgedeeld: men voede zich heter. Het is
duidelijk, dat niet alleen de miserabele verkeersmiddelen, het gebrek aan medische
2770 hulp, de schaarschte aan medicamenten, doch vooral de ondervoeding het aantal
slachtoffers van de griep zoo groot maakt en de complicaties zoo hevig.

In een Berlijnsche krant las ik een citaat, ontleend aan een artikel in de "Weekly
Dispatch", geschreven door den heer Wile, die vóór den oorlog correspondent te
Berlijn was van de "Daily Mail", een man, die toen vriendelijk dacht en zich uitte
2775 over het Duitsche volk en die een boek publiceerdde "Men around the Kaiser" vol
vleiende karakterschetsen van toonaangevende mannen uit de omgeving des keizers, ook
van den heer Von Tirpitz en den... kroonprins.

Volgens dit citaat zou de heer Wile zich zeer verheugd hebben, dat "niet slechts
tienduizenden Duitschers, nu nog ongebooren, gepredestineerd zijn voor een leven van

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2780 fysische minderwaardigheid, doch dat ook duizenden Duitschers, nog niet ontvangen, in dit zelfde lot zullen deelen. Engelsche ziekte zal wel de ziekte zijn, die men na den oorlog in Duitschland het meest aantreft".
Engelsche ziekte in dubbele beteekenis. Rachitis, waarvoor Duitschland Engeland mag danken.

2785 Misschien zal de heer Wile, die zich lange jaren zoo thuis voelde te midden van het Duitsche volk, nog meer zich verheugen bij de gedachte, dat deze "Engelsche" ziekte klein en groot in Duitschland nog vatbaarder maakt voor de Spaansche ziekte.

5 november 1918 Keizerlijke gasten.

2790 Men schrijft ons uit Zurich dd. 5 Nov.: Op den stillen oever van het romantische Zuger meer ligt ongeveer halverwege van de kantons-hoofdstad en het industrieele stadje Cham, het beroemde kasteel Buonas. Het is eigendom van baron Von Kleist, en dag-in dag-uit waait er dan ook de Duitsche vlag van den toren. In de laatste dagen is er druk leven in het anders zoo stille huis. Men mompelt in Zug van zeer voorname
2795 gasten, die op Buonas verwacht worden. Een paar actieve journalisten hebben in de buurt reeds hun post betrokken. Eenige collega's hebben hun domicilie voor een paar dagen naar Zug verlegd, wat ook wel niet gedaan zal zijn alleen om er de lekkere forellen te gaan eten. Gelijktijdig komt van de Duitsch-Zwitserse grens het bericht over de aankomst van zeer talrijke vorstelijke koffers... met bestemming naar Zug.
2800 Keizer Karl heeft reeds voor eenige dagen geleden laten weten, dat hij plan heeft in Zwitserland te komen wonen. Naar het heet zal het echter bij één keizer niet blijven. Wat intusschen een beste belofte is voor de toekomst van onze republiek.

10 november 1918 9.25 De afgetreden Keizer.

2805 Onze berichtgever te Maastricht seint d.d. 10 Nov.: Maastricht is vandaag in rep en roer. Sedert het bericht zich verbreid had, dat ex-keizer Wilhelm met gevolg en leden van den staf in tien automobielen te Eijsden was aangekomen en per extra-trein over Maastricht zou komen, zag het in de buurt van het station zwart van menschen en tot Eijsden [en] waren de wegen vol wandelende en
2810 fietsende nieuwsgierigen. Om 10 uur gingen twee locomotieven en één bagagewagen met inspecteur De Bruine naar Eijsden, om den vroegeren vorst naar hier te brengen. Tot nu toe echter wordt op nadere bevelen gewacht en vertoeft de gast in den inmiddels uit Visé aangekomen Duitschen keizerlijken trein met negen salonrijtuigen. Toen de ex-vorst aankwam droeg hij de generaalsuniform. Thans was hij in burger. De bewaking is opgedragen aan een afdeeling militaire wielrijders. Inmiddels hoor ik, dat de
2815 trein morgen vroeg om 9.25 uit Eijsden zal vertrekken, om 9.45 te Maastricht aankomen en dat de plaats van bestemming zal zijn Maarn bij Utrecht. Een gerucht, dat de kroonprins erbij zou zijn, schijnt ongegrond. Wel de jongste prins en Von Falkenhayn. De tien auto's staan, omgeven door hoezen, op een aparten goederentrein. Hedenmorgen wandelde de ex-keizer op het perron. Te Eijsden heerscht een opgewonden stemming. Alle herbergen zijn om 3 uur gesloten. De grens te Moulain wordt alleen door de
2820 Nederlandsche grenswacht bewaakt. In België schijnt het onder de Duitsche bezetting te gisten en trachten de Duitschers langs den kortst mogelijken weg naar huis terug te keeren. Het Correspondentie-bureau seint ons uit 's-Gravenhage: In verband met de
2825 aanwezigheid aan de grens van den afgetreden Duitschen keizer hebben zich hedenmiddag eenige autoriteiten, waaronder de Duitsche gezant, daarheen begeven.

10 november 1918 's-Gravenhage, 10 Nov. De Nederlandsche Regeering

2830 zal geen bezwaar maken tegen het verblijf van den Keizer in ons land. Hij bevindt zich als privaat-persoon in gelijke positie als andere uitgeweken staatsburgers uit vreemde landen. Intusschen heeft zijn aanwezigheid te Maastricht aanleiding gegeven tot langdurige conferenties tusschen verschillende kabinetsleden en andere autoriteiten. Het bericht van 's Keizers komst heeft onder de Haagsche bevolking enorme sensatie verwekt. Wij vernemen verder dat de ex-Keizer zich voorloopig zal
2835 vestigen op een der landgoederen van graaf Bentinck. Men seint ons uit Arnhem: De doortocht van den ex-Keizer te Arnhem werd te 1 uur 's middags verwacht en te 7 uur 's avonds wachtten wij nog te vergeefs. Het gerucht ging, dat de ex-Keizer zich naar het landgoed 't Weldam van graaf Bentinck te Goor zou begeven en daartoe binnenwegen gekozen had. Op het kasteel Middachten werd zijn komst niet verwacht. Gisteravond om
2840 half 12 arriveerden te Maastricht een commissie bestaande uit de heeren mr. Kan, secretaris-generaal in algemeenen dienst, de chef van het kabinet van het ministerie van Buitenlandsche Zaken jhr. Doude van Troostwijk en de Commissaris der Koningin, baron van Hoovel tot Westerfliet met een missie voor den afgetreden keizer. Hedenmorgen vertrok de Commissaris der Koningin per auto naar Eysden. Te 9.45 u. kwam
2845 de keizerlijke trein binnen. Het station was gesloten op het perron bevonden zich de

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2850 burgemeester, de commissaris van politie, de vice-regeeringscommissaris majoor Van Dijn, en de kapt. der marechaussee Schreuder. Langs den weg was het zwart van menschen. De Hollandsche deputatie ging mee met den trein. Te 9.55 verliet de trein, die uit 13 wagens bestond, nadat er een nieuwe locomotief, voorgebracht was, het station. Langs den weg was het zwart van de menschen, die een luid gejoel aanhieven. Om 11.03 zou de trein met de auto's vertrekken, die naar Arnhem gedirigeerd worden. De Keizerlijke trein gaat naar Maarn.

2855 **10 november 1918 's-GRAVENHAGE, 10 Nov. (Officieel.) Nadat bericht**
was ontvangen dat de Deutsche Keizer, na afstand van den troon te hebben gedaan, Zondag op Nederlandsch grondgebied was gekomen, werd den Commissaris der Koningin in Limburg opdracht verstrekt om met den gezant, mr. W. J. Doude van Troostwijk, chef van het kabinet van den minister van buitenlandsche zaken en mr. J. B. Kan, secretaris-generaal in algemeenen dienst, die zich te dien einde naar Maastricht
2860 hebben begeven, overleg te plegen nopens de voorloopige verblijfsregeling in afwachting van nadere definitieve beschikkingen.

10 november 1918 Keizer Wilhelm II.
De teerling is geworpen! Keizer Wilhelm en de kroonprins hebben voldaan aan den
2865 eisch, die in de laatste weken in steeds breeder kringen van het Deutsche volk tot uiting kwam. Keizer Wilhelm heeft afstand gedaan van den troon en de kroonprins heeft verklaard van al zijn rechten op de troonsopvolging af te zien. De Deutsche volksregering heeft in verband hiermede het besluit genomen een constituante bijeen te roepen, die over den staatsvorm van het Deutsche volk de definitieve beslissing
2870 zal nemen. Zoo is dus de beslissing over de vraag: republiek of monarchie, voorloopig uitgesteld tot de constitueerende nationale vergadering, door het Deutsche volk gekozen, uitspraak zal hebben gedaan. En in Duitschland mag men verwachten, dat niet het voorbeeld van Rusland zal worden gevolgd, waar een door de verdeeldheid der tegenstanders over de noodige machtsmiddelen beschikkende minderheid met geweld de
2875 constituante uiteenjoeg en dus het zelfbeschikkingsrecht van het volk over eigen lot en bestemming te niet deed.

Keizer Wilhelm heeft dus afstand gedaan van den troon, na een regeering van ruim dertig jaren, die aanvankelijk het Deutsche volk tot ongeëvenaarde welvaart bracht, tot grootsche economische ontwikkeling en het, wat machtsinvloed betreft, een eerste
2880 plaats onder de natiën der wereld verzekerde. Maar de nederlaag geleden in den wereldoorlog, die deze positie moest bevestigen en uitbreiden, heeft al die schitterende resultaten van lange jaren van noesten arbeid vernietigd en de diepe teleurstelling over hetgeen verloren ging niet slechts aan schitterende verwachtingen, maar ook aan hetgeen reeds eenmaal was bereikt, de felle smart over al
2885 de te vergeefs gebrachte offers heeft thans een einde gemaakt aan een regeering, onder zoo schitterende omstandigheden begonnen en lange, lange jaren voortgezet. Wilhelm II, Friedrich Viktor Albert, Duitsch keizer en koning van Pruisen, werd op 27 Januari 1859 te Berlijn geboren, als oudste zoon van den toenmaligen prins Friedrich Wilhelm – den lateren keizer Frederik – en prinses Victoria van Groot-Britannië. Hij
2890 ontving een veelzijdige opvoeding, eerst onder leiding die van den bekenden dr. Wintzpetter, later aan 't gymnasium te Kassei en aan de hoogeschool te Bonn, afgewisseld met de militaire opleiding, voor een vorst uit het Pruisische heerschershuis nu eenmaal de voornaamste was. Ook na het bezoek aan de universiteit, bleven militaire en burgerlijke opleiding elkander afwisselen, opdat de toekomstige
2895 heerscher in alle opzichten voor zijn toekomstige taak zou zijn voorbereid. En deze taak zou eerder op zijn schouders worden gelegd, dan oorspronkelijk werd vermoed. Toen in 1888 keizer Wilhelm I, "de groote keizer", die als koning van Pruisen in verschillende gelukkig gevoerde oorlogen, met zijn trouwe paladijnen Bismarck en Moltke, den grondslag legde voor de stichting van het Deutsche Rijk, voor
2900 de éénheid van het Deutsche volk, stierf, lag zijn oudste zoon, de nieuwe keizer Friedrich, reeds ziek ter neder, lijdend aan de doodelijke kwaal, die hem slechts enkele maanden later ten grave zou sleepen. Op 9 Maart 1888 werd Wilhelm Friedrich kroonprins, reeds op 15 Juni van hetzelfde jaar besteeg hij den troon als koning van Pruisen en Duitsch keizer.

2905 De jonge vorst was dus toen 29 jaren oud. En het was niet zonder beduchtheid, dat men in breede kringen van het Deutsche volk dien jongen man den troon zag beklimmen. Als prins toch – in den huize Hohenzollern was het als het ware traditie, dat tusschen koning en kroonprins tegenstelling bestond – toonde Wilhelm neigingen, die volkomen ingingen tegen die van zijn vader, wien men nog zekere liberale en verlichte
2910 denkbeelden toeschreef. Hij verkeerde bij voorkeur in de meest reactionaire kringen, in de kringen van Stöcker en van den maarschalk Waldersee. En ook zijn geestdrift

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2915 voor militaire pracht en praal deden bij velen de bezorgdheid opkomen, dat het wel in de eerste plaats militaire lauweren zouden zijn, die de jeugdige man zich zou trachten te veroveren, zoodra hij de macht in handen zou krijgen. Maar een Jacobijn als minister is nog geen Jacobijnsch minister en de in den bekrompen kring van Stöcker, in de militaristische sfeer van Waldersee verkeerende prins, bleek toen hij eenmaal de kroon op het hoofd had gezet, toch niet zoo slecht als zijn roep. Wel bleek echter al spoedig, dat de zin voor pracht en praal, voor dramatische enscenering van zijn regeeringsdaden oorsprong vonden in een diepgeworteld geloof

2920 aan de hoogheid van zijn roeping, aan zijn goddelijke zending. Wilhelm II voelde zich waarlijk bij de gratie Gods de eerste onder de eersten, heerscher niet dienaar van zijn volk. Dat bleek al dadelijk toen hij op 25 Juni 1888 te midden van alle Deutsche vorsten den Rijksdag opende met een hooggestemde rede. Maar die rede leerde ook, dat voor de beduchtheid dat hij, zooals hij trouwens enkele weken voor het overlijden van

2925 Wilhelm I al openlijk had ontkend, "lichtzinnige gedachten van oorlogsroem zou koesteren", geen reden bestond.

In zijn troonrede verklaarde hij: "In de buitenlandsche politiek ben ik besloten vrede te houden met ieder, voorzoover het aan mij ligt. Mijn liefde voor het Deutsche leger en mijn positie tot dit leger zullen mij nooit in verzoeking brengen, het land de weldaden van den vrede te ontnemen, indien de oorlog niet een door den aanval op het rijk of zijn bondgenooten ons opgedrongen noodzakelijkheid is. Ons leger zal den vrede waarborgen en als hij toch verbroken wordt, in staat zijn hem met eere te bevechten." Dat stelde in binnen- en buitenland velen gerust. En lange jaren – bij het vijfentwintig jarig regeeringsjubileum van Wilhelm II werd dat nadrukkelijk van

2930 alle zijden erkend – werd hij als de vredeskeizer bij uitnemendheid gehuldigd en geëerd.

Met krachtige hand aanvaardde Wilhelm II het bewinden al spoedig bleek, dat de jonge man, in het besef van zijn veelzijdige bekwaamheid en van de grootschheid van zijn roeping, niet gezind was slechts een decoratieve rol te vervullen, maar ook werkelijk

2940 wilde regeeren. Volgde hij aanvankelijk de politiek van den rijkskanselier Von Bismarck, het kon niet uitblijven dat ten slotte een botsing ontstond tusschen den tot dusver almachtigen staatsman en den jongen vorst, die zijn eigen denkbeelden had over de noodzakelijkheden der binnen- en buitenlandsche politiek. Die botsing kwam dan ook en de meeningsverschillen over de sociale politiek leidden tot een breuk. In

2945 1890 moest Bismarck wijken en zich frondeerend op Friedrichsruh terugtrekken. Wij zullen de geschiedenis van die breuk niet ophalen. Maar sedert dien kan men zeggen, dat Wilhelm II als zijn eigen kanselier optrad en de rijkskanseliers slechts de uitvoerders werden van de politiek van den keizer, waartoe deze, onder den invloed vaak van onverantwoordelijke raadgevers, besloot. Het was de politiek van den keizer

2950 die de lotgevallen van het Deutsche Rijk bestuurde, hoezeer die politiek dan ook onder den invloed stond van een camarilla, die van de impulsiviteit en ook die van de wankelmoedigheid en besluiteloosheid van Wilhelm II gebruik wist te maken om haar wenschen en plannen door te zetten. Want bij al het zelfvertrouwen dat de keizer naar buiten toonde, hij kon niet gemakkelijk tot een gewichtig besluit komen en was dus

2955 altijd zeer toegankelijk voor invloeden uit zijn omgeving, die, de zwakke plekke van 's keizers karakter kennend, zijn ijdelheid en zelfingenomenheid, met sluwheid den vorst in de gewilde richting wist te dringen.

Maar die ijdelheid en zelfingenomenheid, die overschatting van eigen kunnen, die vaak ziekelijke vormen aannam, als hij op alle gebied, ook op dat van kunst en wetenschap, een toonaangevende rol meende te kunnen spelen, dat geloof aan zijn goddelijke

2960 roeping en de ongeëvenaardheid van zijn machtspositie, stiet toch ook velen in het Deutsche volk van hem af. Het scherpst was dan wel de vijandschap tusschen den vorst en de sociaal-democraten, de "vaderlandslooze gazellen", zooals hij zeide, die beter deden het Deutsche stof van hun schoenen te slaan en het land te verlaten. Als goed

2965 landsvader wilde de keizer wel gaarne ook voor de minderbedeelden van zijn volk zorgen, wilde hij ook gaarne de belangen der arbeidersklasse behartigen, en de sociale wetgeving van het Deutsche rijk is daarvan het uitnemende voorbeeld, maar het geluk moest van boven af komen, als gave van den vorst aan zijn volk, het was niet aan het volk eischen te stellen. Teekenend is in dat opzicht bijv., die 's keizers

2970 uitlating, toen door arbeiders nog eens nieuwe eischen voor de sociale wetgeving werden gesteld: "Die Kompottschüssel ist voll".

Een enkele maal is den keizer wel eens gewezen op de groote fout, die hij beging om overall en in alles te willen ingrijpen en te willen leiden. De Amerikaansche milliardair Carnegie – Wilhelm II had altijd groote voorliefde voor Amerikaansche

2975 zakenkoningen en trouwens voor zakenkoningen in het algemeen, vandaar zijn vriendschap voor Ballin bijv. – nam eens de gelegenheid te baat den keizer op den verkeerden toestand opmerkzaam te maken. Bij een ontmoeting te Kiel in 1908 verkeerde

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

2980 de keizer op zeer ongedwongen wijze met Carnegie en in een dezer gesprekken vertelde de Amerikaan den keizer de volgende anecdote. "Bij ons in Amerika was eens een groot fabrikant, die zich steeds bezig hield met zijn zaak, alles wilde leiden, alles nagaan, alles zelf wilde regelen en controleeren en zich daarom nooit rust gunde. De directeur van de fabriek wist hem eens over te halen een reisje naar Europa te maken. Maandenlang bleef hij weg en tot zijn verbazing ging ook zonder hem alles uitstekend. Toen hij eindelijk terugkeerde en in de fabriek kwam, zeide hij tot den directeur: 2985 "Gij kunt u niet voorstellen, hoe vrij ik ademhaalde, teen ik de fabriek achter me had!" "Nu, wij ook, mijnheer!" was het antwoord. De keizer lachte. Maar de les nam hij niet ter harte. Thans is aan al de heerlijkheid een einde gekomen – en wordt de grootmachtige vorst, de heerscher bij de gratie Gods een ambteloos, zij het ook niet vergeten burger. Er zit diepe tragiek in dezen val. Het is zeker thans nog niet de tijd, nu de 2990 hartstochten zoo hoog gaan, om van 's keizers leven en werken een schets te geven bepalen welk goeds deze man van ontegenzeggelijk grooten aanleg heeft verricht, welk kwaad hij door karakter en opvattingen, door toegankelijkheid voor anderer invloed heeft begaan. De geschiedenis, de rechtvaardige, zal ook over hem richten. Men 2995 behoort den dooden leeuw niet te trappen. Maar wel mag men zich verheugen, dat door dit besluit van den keizer om te voldoen aan den eisch van het grootste deel van zijn volk het gevaar is verminderd voor een burgeroorlog, die het zoo zwaar geteisterde Deutsche volk in nieuwe ellende zou dompelen. Moge 's keizers besluit het Deutsche volk tot voordeel zijn. J. G. B.

3000 **11 november 1918 De koninklijke bibliotheek.**

BERLIJN, 11 Nov. (H. N.) Karakteriseerend voor de houding van de nieuwe rijksregeering en haar streven om de orde te handhaven en voortbrengselen van beschaving voor schade te bewaren is een bekendmaking van de "Vorwaerts", waarin 3005 gezegd wordt, dat het in belang van de arbeiders is het gebouw van de vroegere koninklijke bibliotheek Unter den Linden met de onbetaalbare geestesschatten dat het bevat, te behouden. De directeur-generaal van de bibliotheek heeft de verzekering gegeven, dat uit het gebouw geen schoten zijn afgevuurd en dat er zich geen wapenen in bevinden.

3010 **11 november 1918 De Keizer.**

Men seint ons uit Venlo: Onder militaire bewaking passeerde hier de Deutsche keizer met zijn staf. De belangstelling was groot.

3015 **11 november 1918 De kroonprins doodgeschoten?**

Het V. D. bureau verneemt van de grens: Wij vernemen van zeer betrouwbare zijde dat de kroonprins is doodgeschoten.

3020 **11 november 1918 Een onderhoud met den nieuwen kanselier.**

BERLIJN, 11 Nov. (H. N.) De rijkskanselier ontving heden, eenige uren na de aanvaarding van zijn ambt, een vertegenwoordiger van het Holl. Nieuwsbureau, die over zijn bezoek het volgende mededeelt: In de late avonduren, terwijl nog de opwinding van den dag vol van zoo geweldige gebeurtenissen in de volksmassa natrilde, die nog 3025 steeds de groote straten en pleinen vulde, naderde ik het in de stille Wilhelmstrasse gelegen paleis van den rijkskanselier. Soldaten met geladen geweer onderzochten mijn legitimatie en lieten mij daarna binnentreden. Het zijn nog dezelfde voorname ontvangzalen, het zijn dezelfde trappen, met zware tapijten bedekt, die ik de laatste maal passeerde, toen graaf Hertling nog het lot van het rijk in zijne handen hield. Maar de menschen die thans komen en gaan zijn anderen en men kan het hun aanzien, dat 3030 zij tot den stand van de arbeiders behooren. In de voorkamer van den kanselier moest ik wachten. Ik zag tallooze lieden zonder vormelijkheid in- en uitgaan. Op het oogenblik, dat ik een wenk kreeg om binnen te treden, kwamen twee jongelieden buiten adem aanloopen met belangrijke tijdingen, die zij den kanselier persoonlijk moesten overhandigen. Op het volgende oogenblik verlaat de staatssecretaris Scheidemann de 3035 kamer van den rijkskanselier. Berichten van groot belang schijnen binnengekomen te zijn. Een merkwaardige opwinding zweeft in de lucht en ik begrijp, dat de rijkskanselier juist op dit oogenblik niet veel tijd voor mij zal hebben. Dan sta ik plotseling voor den man, die het rijk zal moeten sturen door misschien de allerzwaarste uren van zijn bestaan. De kanselier vat de beteekenis van de 3040 gebeurtenissen van dezen dag in het kort als volgt samen:

De zaak der vrijheid heeft heden in Deutschland een harer grootste overwinningsdagen beleefd. Het Deutsche volk heeft overwonnen en de oude heerschappij der Hohenzollerns, Wittelsbacher, Welfen enz. is ten val gebracht. Deutschland heeft zijn

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

3045 revolutie ten einde gebracht. Formeel heeft weliswaar prins Max, die reeds zijn
ontslag had ingediend, na het afdanken van den keizer de heerschappij aan mij
gegeven, maar feitelijk had reeds het volk door zijn elementairen wil zelf mij tot
kanselier gemaakt. Toen wij hedenmorgen uit de regeering traden, omdat het
keizervraagstuk nog niet naar onzen zin was opgelost, hebben de soldaten en arbeiders
3050 van Berlijn zich bijna allen eensgezind voor ons verklaard en is de geheele oude
regeeringsmachine stilgelegd. Zoo hebben wij feitelijk alle macht in handen gehad eer
de vertegenwoordiger van de oude regeering ze ons heeft overgedragen. Deze
ontwikkeling heeft zich in Duitschland sedert het begin van den oorlog langzamerhand
baan gebroken en zou wel tot uiting gekomen zijn bij het sluiten van welken vrede dan
ook. Maar thans zal wel ook de grootste twijfelaar erkennen, dat het met het
3055 monarchisme en imperialisme in Duitschland voor goed uit is. Hij die slechts uit
bezorgdheid voor deze macht of uit haat tegen haar ons heeft bestreden, moet thans
volledig tevredengesteld zijn. De Deutsche republiek zal geen hooger eerezucht kennen
dan die om de Duitschers samen te brengen voor een scheppend vredeswerk. De
constitueerende nationale vergadering van de Deutsche volksrepubliek zal eene
3060 regeering instellen, die zooveel als maar mogelijk is nauwkeurig beantwoordt aan den
wil van het volk. Op de vraag of het nieuwe republikeinsche regime nog grooter strijd
zou hebben door te maken, eer het definitief geconsolideerd zou worden, antwoordde de
rijkskanselier: Onze overwinning is bijna onbloedig, ik zou kunnen zeggen,
gemakkelijk en volledig geweest. Dat de oude machten zich nog eenmaal zouden kunnen
3065 aangorden tot den strijd om de macht, schijnt mij volkomen buitengesloten.
Duitschlands toekomstige staatsvorm is de republikeinsche en de vrije Deutsche staat
zal zich gelukkig voelen in den volkerenbond der vrije naties een gelijkgerechtigd
medelid te worden.

3070 **11 november 1918 Engelsche persstemmen.**

LONDEN, 11 Nov. (Reuter.) Het aftreden van den keizer heeft in Londen geen
opgewondenheid veroorzaakt, want het verdwijnen van de Hohenzollerns is steeds
beschouwd als een onvermijdelijk gevolg van de overwinning. De "Daily Graphic" zegt:
3075 Wanneer Duitschland zoo zou ontkomen aan de straf voor de misdaden van zijn soldaten,
die zijn toegejuicht door zijn burgers, zou er een reactie kunnen komen ten gunste
van het keizerisme. Dat is het gevaar, waartegen de wereld moet waken, en het eenige
middel daartoe is het geheele Deutsche volk te doen lijden voor wat in zijn naam is
gedaan. Naar Reuter uit London seint, heeft het aftreden van den keizer geen
opgewondenheid veroorzaakt, want de verdwijning van de Hohenzollerns is altijd
3080 beschouwd als een gebeurtenis, welke onvermijdelijk met de overwinning zou samengaan.
De "Daily Graphic" zegt: indien Duitschland nu gered zou worden van de straf voor de
misdaden door zijn soldaten begaan, en door zijn burgers toegejuicht, dan zou er een
reactie kunnen volgen tengunste van het kaiserisme. Dat is het gevaar waartegen de
wereld op haar hoede moet zijn en de eenige weg daartoe is er op aan te dringen, dat
3085 het geheele Deutsche volk zal boeten voor hetgeen in zijn naam geschied is.

11 november 1918 De gastheeren van den Ex-Keizer.

De Bentinck's - Door het onverwachte bezoek van den ex-keizer van Duitschland aan ons
land, komt plotseling de naam van den Nederlandschen tak der Bentinck's aan de orde,
3090 - want het is nog niet zoo heel lang geleden, wij schreven het jaar 1911, dat de
Deutsche Keizer, toen nog in zijn volle majesteitelijke glorie, een bezoek kwam
brengen op Middachten aan zijn vriend, den ouden graaf Willem Bentinck, sedert in
1912 overleden. Vanwaar de vriendschap tusschen de Hohenzollern's en de Bentinck's?
De Bentinck's vormen een onzer oude adel[l]ijke geslachten, uit de veertiende eeuw
3095 afkomstig van de Palts; van hieruit verhuisde één tak naar Engeland en de tweede naar
Oldenburg. En het is deze tweede tak der Bentinck's, de Deutsche dus, welke de
vriendschap met de Hohenzollern's aanknoopte en onderhield. De Engelsche tak, te
beschouwen als de oudste, nam ginds den titel aan van hertogen van Portland; de
jongere tak sproot voort uit een bloedverwant van het Engelsche stamhoofd; ook de
3100 latere Westfaalsche tak stamt hier van af. Het hoofd hiervan heette Willem baron
Bentinck; in 1732 werd hij verheven tot rijksgraaf en in het volgende jaar huwde hij
met een dochter van Anton II, graaf van Aldenburg, waardoor later de heerlijkheid
Varel, onder vroegere Deensche heerschappij, benevens vele goederen in Oldenburg aan
het huis Bentinck kwamen. De beide zonen waren wederom stamvaders van een oudere en
3105 jongere Westfaalsche lijn. Door een mesalliance in de familie werd er later stevig
geprocedeerd, met het gevolg, dat eindelijk in 1854 een oplossing verkregen werd,
waarbij de goederen in Oldenburg aan dit groothertogdom vervielen, tegen een
schadeloosstelling van twee millioen thaler.
De in Nederland verblijvende Bentinck's toonden zich in vroegere eeuwen ongetwijfelt

3110 [!] goede vaderlanders; zij behoorden tot het gevolg der Oranjes. Hendrik Karel Adolf
Bentinck, geboren in 1846 te Middachten in Gelderland was vóór 1873 het hoofd van den
jongeren Westfaalschen tak. Doch het zijn de bloedverwanten van wijlen graaf Willem
3115 Bentinck, hierboven genoemd als gastheer in 1911 van Z. M. den Duitschen Keizer, die
als heeren van Middachten en van Amerongen nu als tijdelijk gastheer van den
"empereur en exil" genoemd worden. De oudste zoon van dezen graaf Willem, eveneens
Willem geheeten, werd te 1880 te Londen geboren; hij is niet gehuwd en vertoeft vrij
geregeld op Middachten. Zijn broers en zusters zijn een gravin Machtilde, gehuwd met
een Duitschen prins Kastell-Rüdenhausen; een jongere broeder Frederik, gedurende
3120 dezen oorlog dienende als luitenant bij het keizerlijke garde-du-corps en dus
oorspronkelijk in garnizoen liggende te Potsdam; en een zuster Isabella, gehuwd met
een graaf Solms-Sonnenwalde. De zetel van dezen tak is Middachten gebleven; trouwens
geldt dit klassieke slot als de zetel voor den geheelen niet-Engelschen tak. Doch ook
het kasteel Weldam bij Goor behoort aan dezen tak. Het kasteel te Amerongen wordt
3125 bewoond door een broeder van den bovengenoemden Willem Bentinck, Godard geheeten. Nog
een andere broer, Karel Bentinck, woont op het kasteel Zuylenstein bij Utrecht. [dan
loopt het uit de bocht] en neigingen ziet, gevoelde deze Nederlanden nijgingen ziet,
gevoelde deze Nederlandsche Bentinck-tak zich uit traditie tot het voormalige
Duitsche heerschershuis aangetrokken.

3130 **11 november 1918 Ex-keizer Wilhelm in Nederland.**

Nederland vervult op dit oogenblik nog eens weer de rol, die het in vroeger tijden
zoo dikwijls vervuld heeft) die van toevluchtsoord. Wat hebben wij er niet velen zien
komen, Fransche Hugenoten, Engelsche protestanten, Poolsche en Duitsche Joden,
réfugiés, hoevelen meer. Ook vorsten, die door de krijgskans of door de ongunst
3135 hunner volken verdreven werden, hebben wij geherbergd. En thans is weder een
onttroonde vorst over onze grens gekomen, en vraagt onze gastvrijheid. Zullen wij ze
hem verlenen? Ons dunkt, wij kunnen het eenvoudig niet laten. Ex-keizer Wilhelm is
een vreemdeling, bijna hadden wij gezegd: als een ander. Voor ons, nu hij over onze
grens is gekomen, geen anderen uitweg meer wetende, nu zijn onderdanen hem gedwongen
3140 hebben afstand te doen van zijn troon, en hij onder hen niet blijven wil, ook niet
blijven kan waarschijnlijk, voor ons is hij een vreemdeling als een ander. Wij staan
hem toe wat wij geen buitenlander weigeren, zoolang hij niet armlastig wordt en geen
gevaar is voor ons land. Geen gevaar voor ons land – is prins Wilhelm van
Hohenzollern dat? Kan hij het worden? Er schijnen menschen te zijn, die het vreezen.
3145 Die bang zijn, dat de Duitschers in ons land zullen gaan zien een centrum voor
monarchale woelingen, van waaruit wellicht pogingen zouden kunnen worden gedaan om
den ex-keizer op zijn troon te herstellen; die vreezen dat de Entente-mogendheden het
ons euvel zullen duiden, dat wij hun gevluchten vijand een schuilplaats bieden.
Wij deelen in die meening niet. Van eenige poging om den Pruisischen troon, de
3150 Duitsche keizerlijke waardigheid te herkrijgen, zal bij de Hohenzollern's naar onze
vaste overtuiging nooit sprake meer zijn. Het Duitsche keizer- en koningschap is een
afgesloten boek. De les voor de Hohenzollerns is te duidelijk geweest, en het
Duitsche volk zelf heeft door vier jaren van lijden te veel geleerd, is – de loop,
dien dé omwenteling neemt wijst het duidelijk aan – te zeer veranderd, dan dat het,
3155 ook als na jaren van hard werken weer tijden van welvaart zullen zijn aangebroken,
zal gaan verlangen naar de schittering van een keizerlijken vergulden helm of den
glans van een koningskroon. Dat is geschiedenis geworden, die zich niet herhaalt. En
de Entente-mogendheden – bij hen zal niemand het ons kwalijk nemen, dat wij, die de
Belgen bij honderdduizenden opnamen en de Franschen bij tienduizenden, dien éénen
3160 ongelukkigen Duitscher met zijn familie niet terugzenden. De Entente zal ook
begrijpen, dat de ontroonde vorst toch ergens blijven moet. En dan, hij mag in hun –
en onze – oogen nog zoo schuldig zijn aan het uitbreken van den wereldoorlog, hij
heeft dat geboet, hij boet dat op dit oogenblik, ieder uur, ook als gast van een
zijner vrienden in een vreemd land. En wil de Entente meer, eischt zij, bij de
3165 vredesonderhandelingen bijv., zooals in een hoofdartikel van de Illustration vóór een
paar weken Ernest Louedan het vroeg, dat de schuldigen aan den oorlog, de keizer, de
kroonprins, Hindenburg, terecht zullen staan en eventueel terechtgesteld zullen
worden, dan zouden, zoo noodig, deze... beklagden zich wel vrijwillig ter
beschikking der... justitie stellen. Maar de Entente zal dat niet eischen.
3170 Ziedaar, nuchter beschouwd, de bezwaren die vreesachtigen zouden kunnen opwerpen,
terzijde geschoven. Wij willen er nog een woord aan toevoegen. Ex-keizer Wilhelm is
een vluchteling voor zijn eigen volk. Of hij zich in zijn land niet veilig zou
gevoelen, weten wij niet – in elk geval, hij zoekt een toevlucht bij ons, in het van
ouds gastvrije Nederland. Dat land wijst hem niet terug, het staat hem toe wat het
3175 zoovelen vluchtelingen van allerlei landaard en stand heeft vergund: hier verder te

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

leven. Of hij lang zal willen blijven, of hij na eenigen tijd een ander toevluchtsoord zal zoeken, weten wij niet. Voorloopig is hij hier. Er is geen reden om den diepgevallene officieel te begroeten of welkom te heeten, hij is thans een
3180 eenvoudig sterveling als een ander. Maar als tot elken anderen eenvoudigen sterveling, die schuilplaats zoekt onder ons dak, zeggen wij eenvoudig: Zet u neer en rust.

11 november 1918 Ex-Keizer Wilhelm.

Het is waarschijnlijk, dat men, in verband met het verblijf van den ex-Keizer hier te
3185 lande, een regeling treffen zal, die tot op zekere hoogte overeenkomst vertoont met de interneeringsbepalingen. Voorloopig zal de ex-Keizer te Amerongen vertoeven. Zijn gevolg zal te Arnhem worden geïnterneerd, voor zoo ver het uit militairen bestaat. Het is onjuist, dat de Keizerin, de Kroonprins en Hindenburg mede zouden zijn
3190 aangekomen. Op het departement van Buitenlandsche Zaken wordt ontkend, dat men te voren van de komst des Keizers op de hoogte zou zijn geweest: zijn aankomst moet een volkomen verrassing heeten. Eerst Zaterdag schijnt sprake te zijn geweest van de reis, hoewel het plan daartoe reeds vroeger moet zijn genoemd. Het is zeer
3195 onwaarschijnlijk, dat de reis van den heer Van Heutsz in eenig verband met de reis van den ex-Keizer staat. Het wordt onwaarschijnlijk geoordeeld, dat de reis van den ex-Keizer als een vlucht moet worden beschouwd. Het feit, dat de Keizerin, de Kroonprins en de mili- ??

bleven, verdient in dit verband de aandacht. Meer zou men moeten denken aan een staatsgreep met negatief karakter. De Keizer zou door zich te verwijderen de
3200 mogelijkheid van het vormen van contra-revolutionaire bewegingen wenschen te belemmeren en de gelegenheid willen geven dat de toestand zich consolideert. Nu mist elke actie regen de revolutie het door de ontwikkeling der dingen aangewezen centrum en concentratiepunt. Het wordt niet waarschijnlijk geacht dat de Geallieerden thans eenig bezwaar zouden opperen tegen het verblijf van den Keizer.

3205 11 november 1918 Hindenburg ter beschikking van de nieuwe regering.

BERLIJN, 11 Nov. (W. B.) Generaal-veldmaarschalk v. Hindenburg is niet naar Nederland
gegaan. Hij bevindt zich in het hoofdkwartier en staat aan de zijde der nieuwe regering. Ook het hoofdkwartier van kroonprins Rupprecht bevindt zich op zijn post en is niet gevlucht.

3210

10 november 1918 16.15 Ons bulletin van gisteravond.

Tegen kwart over vier gistermiddag verzamelden de menschen zich in groepjes voor het
gebouw van het "Handelsblad", waar licht brandde in de drukkerij, en waar dus wel een
3215 bulletin zou uitkomen. En toen het kwam werd het verslonden door de nieuwsgierigen, die bevestiging zochten van de vele geruchten over den Keizer in Limburg, den wapenstilstand, de revolutie in Berlijn, de demobilisatie. Kluitjes menschen stonden onder de straatlantarens om het nieuws te lezen of te hooren lezen. Een paar agenten, die dienst hadden en niet lezen mochten, trachtten steeds blikken te werpen in de
3220 wijd uitgespreide bulletins van voorgangers, die lezend tegen elkaar aanbotsten, en vergaten pardon te zeggen, omdat zij juist lazen van den linker Rijnsoever. Op het Rembrandtplein werd een verkooper door weetgierigen belegerd, platgedrukt met bulletins en al. Overall grepen armen, handen, vingers, naar het nieuws. Tot blijkbaar de administratie gevaar liep, en de krantenman zijn heil zocht in de vlucht op het
3225 voorbalcon van een passerende tram. Waarop een paar uit het publiek de tramrit op den koop toe namen, en de strijd opnieuw ontbrandde. Tot laat in den avond werd het nieuws uitgeroepen.

11 november 1918 Lloyd George aan het woord.

[...] Wij waren geen wraakgierig volk, zeide Lloyd George, maar wanneer de keizer en
3230 de kroonprins niet waren afgezet zou niemand de Duitsche verzekeringen voor de toekomst bevredigend hebben geacht. Het Duitsche volk heeft nu de macht. Laat dat voldoende zijn. Over de vertraging is de zending van de voorwaarden naar de Duitschers zeide Lloyd George dat deze niet het gevolg was van oneenigheid onder de
3235 geallieerden. De regeling met Bulgarije opende de flank van Turkije, de regeling met Turkije opende de flank van Oostenrijk en de regeling met Oostenrijk was zoo ingericht, dat de kwetsbaarste flank van Duitschland werd blootgesteld. Daarom hadden de geallieerden gewacht. Lloyd George zeide voorts, dat Duitschland geen keus had of zou hebben, wat de aanvaarding der wapenstilstandsvoorwaarden betrof. Wanneer er geen
3240 kostbare levens mee gemoeid waren, zou het antwoord hem onverschillig zijn. Duitschland zou alleen aan ruïne kunnen ontkomen door onmiddellijke overgave. Zijn lot was bezegeld.

Lloyd George had geen wanhoop bemerkt in de uren van tegenslag, en geen dolle vreugde op het oogenblik van de zege. Toch konden wij niet vergeten hoe de regeerders van Duitschland met volle toestemming van het volk hunne vreeselijke misdrijven hadden
3245 gepleegd tegen de menschheid. De voorwaarden moesten de lust doen vergaan om zulke gruwelen te herhalen. Wij zouden geen onrecht doen en geen rechten laten varen. Wij wenschten geen meter Duitschen grond en zouden niet de dwaasheid van 1870 begaan, waarvoor Duitschland zoo vreeselijk werd gestraft. Wij hadden geen plannen met het
3250 Deutsche volk, maar ofschoon wij niet in hun vrijheid wilden ingrijpen, waren wij vastbesloten de vrijheid van ons eigen volk te handhaven. Wij konden de schuld en schande van dezen oorlog niet behandelen als iets dat geen Oordeel na zich sleept over het verantwoordelijke rijk en stelsel. Vier en een half jaar van verschrikking, miljoenen dooden en verminkten, dit alle moest worden afgerekend. Lloyd George wilde zijn vreugde en dankbaarheid niet bedwingen dat het oogenblik des oordeels gekomen
3255 was. Hij hoopte weldra in de gelegenheid te zijn, de dankbaarheid der natie in te roepen voor de mannen die het hunne hadden bijgedragen tot dezen grooten triomf. Voorts bracht hij hulde aan wat de Dominions hadden verricht en zeide dat zij een stem moesten hebben bij de bepaling der vredesvoorwaarden. In het imperiale kabinet was een eenstemmig besluit genomen. Tenslotte zeide de premier dat de onderwerping
3260 van alle partijbelangen aan het algemeen doel in de komende jaren van vrede even noodig was als in de oorlogsjaren, en wekte op tot handhaving van de eenheid.

11 november 1918 Volkswil.

Wij hebben in ons avondblad van Zaterdag de vraag gesteld; is de revolutie in
3265 Duitschland een democratische revolutie? Zal de revolutie de macht in de handen van het volk in zijn geheel brengen of in die van een deel van het volk, in één of meer politieke bonden aaneengesloten? Wij gelooven vast, dat na verloop van tijd inderdaad de tegenwoordige regeering, die in hoofdzaak zichzelf geconstitueerd heeft en wier macht berust op de wapenen van het half ontbonden leger en de straatbetoogers, in
3270 Duitschland een parlementairen regeeringsvorm zal handhaven en versterken. Er zal, zoo wordt gemeld, volgens een nieuw – op geen enkelen uitgesproken volkswil berustend – kiesrecht, dat zoo algemeen mogelijk zal zijn, een nieuwe volksvertegenwoordiging gekozen worden. Nu is het nog de vraag of alle partijen, alle geestesrichtingen voor en tijdens die verkiezingen het recht, zullen hebben voor hun beginselen te strijden.
3275 Is dat niet het geval, dan kan niet gezegd worden dat een dergelijke volksvertegenwoordiging objectief het volk vertegenwoordigt. Maar vóór die verkiezingen doen blijken, hoe de meerderheid van het Deutsche volk denkt en voelt, is het volstrekt onmogelijk te zeggen of de tegenwoordige regeering er al dan niet eene is van een minderheid van het Deutsche volk, die het geweld en de macht aan zich
3280 heeft getrokken en daarvan gebruik maakt om over de meerderheid te regeeren. Wij weten niet – wij gelooven het niet, maar wie kan met zekerheid in deze tijden oordeelen hoe snel de gedachten der menschen zich wijzigen? – of de meerderheid van het Deutsche volk sociaal-democratisch is. Toch schijnt het, dat reeds voor er een werkelijke volksvertegenwoordiging is – de
3285 tegenwoordige, voor den oorlog volgens algemeen kiesrecht gekozen vertegenwoordiging schijnt opzijde te zijn gezet, wij nemen ook aan dat deze evenmin als de provisorische regeering inderdaad vertegenwoordigend is – de tijdelijke regeering eenige beginselen en wenschen van het in de sociaal-democratische partijen vereenigde
3290 deel van het volk zal trachten te verwezenlijken. Dat dit machtsmisbruik is, behoeven wij niet uiteen te zetten. Maar er is tevens een groot gevaar aan verbonden. De revolutie in Duitschland is voornamelijk in de groots steden tot stand gekomen. Maar juist tijdens den oorlog is de belangentegenstelling tusschen groote steden en platteland zeer sterk tot uiting gekomen. Er heerscht reeds een groot antagonisme – trouwens in het klein hebben wij iets dergelijks hier ook gezien – tusschen de
3295 stedelijke arbeidersbevolking, die meent dat de menschen van het land zelfzuchtig te veel voor zich eischen, en de boeren die het recht van de stedelingen niet gevoelen kunnen om van hen te nemen wat zij zelve geteeld en geplant hebben. Indien een regeering, zonder hun toestemming en met verkrachting van 's land wetten tot stand
3300 gekomen, meer van den landman gaat eischen, zijn gruwelijke toestanden als in Rusland, waar de landelijke bevolking vaak weigert iets aan de groote hongerende steden te leveren, niet uitgesloten. Er zijn gevaren verbonden aan elk machtsmisbruik, aan elke regeering van een minderheid, die zich door geweld tracht te handhaven. En die ernstige gevaren zijn
3305 waarlijk niet minder als die minderheid uit arbeiders en arbeiders-afgevaardigden bestaat. Wij willen daarop wijzen, niet in de laatste plaats, omdat vanzelf velen vragen: zal wat daar in Duitschland geschiedt, niet ook in Holland plaats grijpen? Er is zoo iets als een psychische besmetting – die "frische fröhliche" revolutie...

3310 "omdat" in Rusland en in Duitschland de kronen over het plaveisel worden gegooid, moet het in Nederland ook geschieden. Het gebeurt in Duitschland, dus enz. De mensch is een kuddedier, en de Nederlandsche mensch niet het minst. Wij willen met klem tegen die geestesgesteldheid waarschuwen. Wij hebben hier geen enkele van de voorwaarden, die begrijpelijk en verklaarbaar maken wat in Duitschland geschiedt – wat in Duitschland, naar onze meening ten onrechte en niet tot geluk van het land geschiedt, daar precies hetzelfde langs den wettigen weg, door de krachtige uiting van den wil van het volk, ook had kunnen geschieden. In Duitschland bestonden een regeering en een regeeringsysteem, die verantwoordelijk waren voor de vreeselijke rampen over het land gekomen. De gewezen keizer heeft vroeger in een soldatenbijeenkoms eens gezegd: "ich hab' es nicht gewollt, Männer". Maar of hij het gewild heeft of niet, of het alleen kortzichtigheid en verblinding en slechte raadgevers, dan ook eerzucht waren, die hem hebben doen medewerken aan de politiek, die tot Duitschland's ondergang leidde, verantwoordelijk is hij daarvoor en verantwoordelijk is het geheele oude regeeringssysteem. Het werd weggevaagd, reeds door den Rijksdag. Maar snel ging het niet en zekerheid dat het spoediger zou gaan was er niet. Want, laten wij het erkennen, er was ook geen zekerheid dat het geheele 3325 Duitse volk dat grondig wegvagen wenschte. Dus was het verklaarbaar, dat de wrok, de woede over al het meer dan nuttelooze lijden zich wreekte op de regeering, begrijpelijk dat met een forschen gooi allen die verantwoordelijk waren voor de ellende in, de vernedering aan Duitschland werden verwijderd. Daar kwam nog iets bij. De Duitse volksvertegenwoordiging in den rijksdag 3330 vertegenwoordigt niet meer het Duitse volk, zooals dat na de vier jaren oorlog denkt en voelt. Er is een groote verandering in de geesten en harten der Duitschers gekomen – zeker hebben de sociaal-democratische partijen, die thans regeeren alsof zij het Duitse volk zijn, zeer sterk in kracht en aanhang gewonnen. En de regeering, die met dien Rijksdag moest samenwerken, was nog geen parlementaire 3335 regeering – al was zij bezig het te worden. Dat alles is bij ons te lande anders. Onze regeering, heeft in haar ernstig en gelukkig streven, om ons land buiten den oorlog te houden, de instemming van het geheele volk gehad. Onze regeering is zoo zuiver parlementair als men zich denken kan – een regeeringsdaad in strijd met den wensch van de meerderheid van de volksvertegenwoordiging is in ons land onmogelijk of 3340 kan althans geen blijvende beteekenis hebben. Onze volksvertegenwoordiging is krachtens een geheim en algemeen kiesrecht gekozen, is een volksvertegenwoordiging in den meest volstrekten zin van het woord en eerst enkele maanden geleden gekozen. Waarom wij dit alles nog eens herhalen? Waarom wij daarop wijzen? Maken wij ons noodeloos bezorgd. Wij gelooven inderdaad aan een gevaar. Aan een geestelijke 3345 besmetting die velen drijft om niet de besten van het land, om "het ook maar eens te probeeren". Wij gelooven niet, dat de leiders der sociaal-democratische partij zulk een beweging wenschen, of op zulk een beweging hopen. Maar wij weten reeds uit de verklaringen van de leiders zelve hoe zij doen zullen als zulk een beweging eenige kracht verkrijgt. Ook in Duitschland wilde de sociaal-democratische partij deze 3350 revolutie niet. Maar zij wilde ook niet te laat haar "draai" nemen; als de beweging er was wilde zij er niet tegen op komen. En de Duitse sociaal-democraten hebben in de revolutie, niet door haar en niet op haar wensch begonnen, mede de leiding genomen. En er is nog een gevaar. Steeds weer hebben politieke leiders, en waarlijk niet 3355 alleen sociaal-democratische leiders, de stelling verkondigd dat de "arbeiders", de politiek vereenigde en de demonstratieve arbeiders, het Nederlandsche volk vormden. Steeds meer is bij de arbeidersklasse en in het bijzonder bij de sociaal-democratische arbeidersklasse het besef gekomen, dat zij het volk zijn en dat er geen anderen zijn die mede tot het volk behooren, dat een meerderheid van naar voren 3360 tredende arbeiders de meerderheid van het volk is. En het ellendige is, dat juist beroeps politici dat denkbeeld om politieke redenen versterken, en dat ons land voor een groot deel door die weinig smakelijke categorie van burgers geregeerd wordt. Hoorde men b.v den heer Marchant niet in het bijzonder ds. Kruyt aanvallen, niet wijl hij "gelasterd" had – indien het officieren had betroffen, was dat zoo erg niet 3365 geweest – maar omdat hij "arbeiders" gelasterd had. De man had, wat toch waarlijk een zeer algemeen parlementair euvel is, gegeneraliseerd. Soldaten hadden in de Haarlemmermeer gegapt – wij nemen de mogelijkheid dadelijk aan, zulke dingen gebeuren – ds. Kruyt zeide: de soldaten gappen. Precies dezelfde soort van generaliseeringen hoort men tegen welgestelde categoriën van burgers, dagelijks uiten. Maar dat is zoo 3370 erg niet, de beroeps politicus Marchant hekelde in ds. Kruyt dat hij kwaad van "arbeiders" sprak. Dat lijkt zoo erg niet – maar werkt het denkbeeld in de hand dat arbeiders en in het bijzonder politiek "rijpe" arbeiders meer en grootere rechten hebben dan andere burgers. Al dergelijke omstandigheden kunnen er toe leiden dat ook

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

3375 hier te lande een poging wordt gedaan om ook "iets" te doen. Wat, ja dat zullen
weinig weten. Zelfs de heer Troelstra, die zich nog steeds revolutionnair noemt,
zal toch wel geen tirannie van een minderheid willen. En een regeering door de
meerderheid, een volksregeering, hebben wij reeds zoo volledig mogelijk. Een
republiek? Laten wij ook schrijven over zaken, waar ieder over spreekt: een republiek
3380 heeft in ons land geen zin. Wij laten het vermeende ingrijpen in de
opperbevelhebberquaestie thans buiten beschouwing: er is geen oorlog meer en hoe dan
ook, dat was een daad, die bedoelde in critieke oorlogstijden de weerbaarheid van het
land zoo groot mogelijk te houden. En die oorlogstijden zijn voorbij.
En dan vragen wij, is er iemand die meent dat het Koningschap in Nederland een
volkomen volksregeering in den weg staat en dat thans eenige geweld maatregel noodig
3385 is om daartoe te komen? Feitelijk hadden wij hierboven ons nog krachtiger kunnen
uitdrukken. Immers thans lezen wij, dat een congres der sociaaldemocraten vervroegd
is – blijkbaar om van de geschetste geestesgesteldheid gebruik te maken. En dat
onmiddellijke inwilliging van sociaal-democratische eischen, waaronder redelijke
zijn, gevraagd wordt. Eén van tweeën, die eischen worden door de meerderheid van ons
3390 volk gesteund – dan blijkt dat door de volksvertegenwoordiging, of dat is niet het
geval en dan is er niets te eischen. Laten wij de geesten tegen deze revolutie-
denkbeelden trachten te wapenen, laten wij strijden tegen deze geestelijke infexie.
En ieder trachten te doen begrijpen, dat de meerderheid van het volk in Nederland
elke hervorming kan verkrijgen, die de meerderheid van het volk wil. En dat elke
3395 poging om gewelddadig de macht aan een minderheid te brengen en wijzigingen in den
regeringsvorm te brengen, die de meerderheid van het volk niet wil, een misdaad
jegens het volk, een misdaad jegens den staat is.

12 november 1918 De afgetreden Keizer.

3400 Het is waarschijnlijk, dat men, in verband met het verblijf van den ex-keizer hier te
lande, een regeling treffen zal, die tot op zekere hoogte overeenkomst vertoont met
de interneeringsbepalingen. Voorloopig zal de ex-keizer te Amerongen vertoeven. Zijn
gevolg zal te Arnhem worden geïnterneerd, voor zoover het uit militairen bestaat. Het
is onjuist, dat de Keizerin, de Kroonprins en Hindenburg mede zouden zijn aangekomen.
3405 Op het Departement van Buitenlandsche Zaken wordt ontkend, dat men te voren van de
komst des Keizers op de hoogte zou zijn geweest. Zijn aankomst moet een ??eeten.
Eerst Zaterdag schijnt sprake te zijn geweest van de ??, hoewel het plan daartoe
reeds vroeger moet zijn genoemd. Het is zeer onwaarschijnlijk, dat de reis van den
heer Van Heutsz in eenig verband met de reis van den ex-Keizer staat. Het wordt
3410 onwaarschijnlijk geoordeeld, dat de reis van den ex-keizer als een vlucht moet worden
beschouwd. Het feit dat de keizerin, de kroonprins en de militaire leiding in
Duitschland is achtergebleven, verdient in dit verband de aandacht. Meer zou men
moeten denken aan een staatsgreep met negatief karakter. De keizer zou door zich te
verwijderen de mogelijkheid van het vormen van contra-revolutionaire bewegingen
3415 wenschen te belemmeren ende gelegenheid willen geven dat de toestand zich
consolideert. Nu mist elke actie tegen de revolutie het door de ontwikkeling der
dingen aangewezen centrum en concentratiepunt. Het wordt niet waarschijnlijk geacht
dat de geallieerden thans eenig bezwaar zouden opperen tegen het verblijf van den
keizer. Men seint ons uit Arnhem: De extra trein passeerde hier ongeveer half drie.
3420 De trein stond onder bewaking van marechaussees en vertrok na enkele minuten naar
Maarn. Het tweede perron, waar de trein aankwam, was voor het publiek gesloten. De
keizer het zich niet zien. Te 1.16 passeerde te Venlo de trein met het gevolg. Het
volk onthield zich niet van het betuigen van antipathie.
Amerongen, 11 Nov. (Van een bijzonderen verslaggever.) De aankomst van den ex-Keizer
3425 aan het station Maarn had precies om kwart over drieën zonder incidenten plaats.
Aanwezig waren: de commissaris der Koningin in de provincie Utrecht, mr. dr. F. A. C.
graaf van Lynden van Sandenburg; de burgemeester van Doorn en Maarn, baron A.
Schimmelpenninck van der Oye van Hoevelaken; van de directie der Staatsspoorwegen
jhr. Van Kretschmar van Veen; generaal Onnen met de kapiteins Van Son en
3430 Schoenmaekers, alsmede de gastheer graaf G. Aldenburg Bentinck. Na een korte
begroeting stapte de Keizer, die in de generaalsuniform was gekleed en er meer
verlegen dan somber uitzag, het perron af, waar hij door enkelen toegejuicht werd,
terwijl er hier en daar werd gefloten. De toejuichingen namen echter spoedig de
overhand en weldra verliet het gezelschap, waarbij van Duitsche zijde nog slechts de
3435 chef van het militaire huis van den Keizer, generaal Von Platen, zich bevond, naar
het Huis te Amerongen. Spoedig volgden twee militaire vrachtauto's met bagage. Met
den trein van vijf uur worden de verdere leden van 's Keizers gevolg, alsmede de
automobielen en verdere bagage, hier verwacht.
Naar het Persbureau Vaz Dias verneemt, zijn de voorwaarden, waaronder den Keizer is

3440 toegestaan te Maarn verblijf te houden, ongeveer gelijkwaardig aan de geldende
interneerings-bepalingen. Hoewel deze voorwaarden uit courtoisie jegens den persoon
van den voormaligen heerscher van het Duitsche Rijk niet zullen worden openbaar
gemaakt, kan men dus feitelijk van een interneering hier te lande van den ex-keizer
spreken. Maarn, Maandagavond. De man, die heden in het Huis te Amerongen een eerste,
3445 voorloopige rustplaats gevonden heeft na zijn emotievolle vlucht, heeft in de lange
jaren van zijn keizerschap bewezen een buitengewoon gevoel voor regie en mise en
scène te bezitten; wat wist hij zich niet een indrukwekkende en schitterende
achtergronden bij de groote momenten van zijn leven te scheppen, hoe wist hij daarin
zijn verschillende rollen met kracht en zonder ooit eenige weifeling te spelen. Als
3450 hij dat gevoel ook thans nog bewaard heeft, zal hij, in al zijn ellende en
beslommingen, misschien ook heden de mise en scène om deze laatste etappe van zijn
vlucht hebben weten te apprecieeren. Want toen de auto, waarin hij en zijn gastheer,
door de ijzeren poorten, waarboven het blauwe kruis der Bentinck's en het zwarte der
Lynden's prijken, en over de mooie brug en de herfstpracht weerspiegelende
3455 slotgracht, voor de glazen deur van het kasteel reed en de keizer door zijn
gastheeren door de mooie hall geleid was naar het salon, de kamer van het aloude
kasteel waarin eens de Zonnekoning als overwinnaar sliep, toen had hij een kwartier
achter de rug, dat van een navrante tragiek was en waarin alles had meegewerkt om den
meest mogelijk triestigen en tragischen indruk te maken.

3460 Het was een van die meer dan droefgeestig, regen-doorweekte, November-achtermiddagen
buiten, zooals misschien geen ander land ter wereld er oplevert. En te midden van al
die modder en plassen doode bladeren en onder dien alles doordringenden regen, stond
op het triestige dorpsstationnetje een verregend groepje autoriteiten onder
parapluies, een vijftigtal journalisten, door en door nat en rillerig samenhokkend,
3465 bepratend, geruchten over menschenlevens, die den man, die ze allen hier staan te
wachten, het liefst moesten wezen. En dat alles gaf een stemming nog droefgeestiger
dan op een begrafenis. En daaromheen natgeregende marechaussees en militairen, zwaar
bemoderde automobielen, met als eenige kleur een te mooie jagermeester van graaf
Bentinck en de Utrechtsche provincie-standaard van de auto van graaf van Lynden. En
3470 dan eindelijk, na lang wachten vol vragen en geruchten en gissingen, komt langzaam
haast kruipend ever de rails, alsof de machinist meedoen wil om de begrafenisstemming
te versterken, om een bocht van van de lijn, de lange zwarte trein, waarin wij den
gevallen keizer weten, die misschien, evenals wij, juist het gerucht van den dood van
zijn oudsten zoon gehoord heeft. Langzaam schuiven de zwarte Deutsche D-wagens,
3475 waarvan de gordijnen neergelaten zijn, langs ons, en dan ineens, eerst slechts
voorafgegaan door een lakei in veldgrijs, die een jas en koffertje draagt: de keizer,
de man, die zoovelen van ons het laatst zagen in 1907, machtig en imposant op de
commandobrug van zijn jacht zijn gastvrouw van toen vroolijk toeroepend...
Thans enkele vriendelijke woorden met zijn gastheer en den Commissaris der Koningin
3480 van Utrecht en dan langs de lange rij journalisten naar de klaarstaande auto. En de
man, die steeds zijn houding beheerschte als weinigen, die zijn keizerlijke
waardigheid acteerde met een aangeboren gemak, de keizer, die niet als Napoleon bij
een groot tooneelspeler zijn keizerlijke houdingen behoefde in te studeeren, die zijn
cranerie over heel de wereld haast getoond heeft, bleek ineens tegen zoo'n
3485 lotswisseling niet opgewassen, wist niet welke houding aan te nemen. Hij had immers
de laatste dagen reeds zooveel manifestaties van haat en vijandschap meegemaakt en
liep nu langs die rij, meest zwijgend groetende journalisten, ernstig teruggroetend;
hoorde dan ineens uit het publiek luide toejuichingen, stond op het punt daarvoor,
oudergewoonte, minzaam te danken, doch voerde de begonnen groet niet uit, als schrill,
3490 vijandig, enkele nijldige fluiters protesteerden tegen dat juichen... Verlegen,
somber, maar meer verlegen dan somber; moe, maar toch meevallend, na die, ook voor
hem toch vreeselijke en afmattende jaren, en na de laatste opeenstapeling van rampen
en tegenslagen. Een wel grijze en vale, maar toch nog energieke figuur, stapt hij in
zijn veldgrijze generaalsuniform met pet en bontmantel, een eenvoudig stokje, waarop
3495 hij nog geenszins behoeft te steunen, in de hand, flink naar de auto.
Maar hier ook blijft de mise en scène tragisch: in de auto, pal achter die van den
gewezen wereldveroveraar, stapt de Nederlandsche generaal Onnen, chef van den
interneeringsdienst, en zoo blijft de auto met den eens zoo machtigen heerscher een
vijf minuten staan in de modder voor het stationsplein in den druilerigen regen,
3500 aangegaapt door de nieuwsgierigen, die het slap cordon van de rijksveldwachters
gemakkelijk verbraken en nu naar hartelust kunnen kijken naar den gevallen monarch,
die zit naast den slotheer van Amerongen, bij wien hij voorloopig "ingekwartierd" is.
Een enkelen ouden generaal van het militaire huis van den keizer is het te machtig,
dien rollen de tranen langs het gezicht en als enkele lakeien de niet zeer lijvige
3505 bagage, een twintigtal handkoffers, op militaire vrachtauto's geladen hebben, dan

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

rolt de trein, waarin de te interneeren officieren van 't gevolg, een eind 't station uit en stelt de stoet zich eindelijk in beweging onder een zwak gejuich van de omstanders, verdwijnen de autos in de najaarstriestigheid der Doornsche bosschen naar Amerongen: het had niet tragischer en triestiger gekund; welk een glansloos einde van
3510 een bestaan zoo vol schittering en praal! De aankomst ter plaatse van bestemming was zonder incidenten afgeloopen; daar er onder de toeschouwers, die zich toegang tot het perron hadden weten te verschaffen, enkele vooraanstaande personen uit pro-
3515 ententekringen bevonden, hadden de autoriteiten dringend op onthouding van manifestaties aangedrongen en, op een enkele uitzondering na, was daaraan ook, zelfs door de meest verschrikkelijke anti-Duitschers, gehoor gegeven. Ook zij waren
3520 blijkbaar, ondanks hun ideeën, onder den indruk van de tragiek van dit gebeuren. De trein van 13 D-wagens, waarin de keizer gezeten had, werd, onder bewaking der marechaussee, een eind verder op de lijn geplaatst en het dertigtal officieren, dat er zich nog in bevond, tegen half zes per legerautomobielen, onder geleide der
3525 marechaussee, vervoerd naar de hotels "Lievendaal" en "Oranje", in de onmiddellijke nabijheid van het kasteel van graaf Bentinck, waar deze officieren tijdelijk geïnterneerd worden. Om half vijf waren de 12 Deutsche vracht- en legerautos, waarmede keizer en gevolg uit België gevlucht zijn, met een goederentrein gearriveerd. En als laatsten indruk van dezen triestigen middag, namen wij het
3530 meewarig hoofdschudden mee van den ouden houtvester van Amerongen, met zijn Frans-Jozeph-baard, die de ijzeren poort gesloten had achter den droevigen stoet en die ons herinnerde aan dien anderen dag, niet zoo lang geleden, toen hij dienzelfden keizer, op het toppunt toen van zijn macht, had zien binnenkomen op Middachten. Sic transit. De graven van Aldenburg Bentinck, Nederlandsche tak van dit geslacht en bewoners van
3535 het prachtige kasteel "Het Huis te Amerongen" waren heden zoo welwillend niettegenstaande de groote drukte die het plotselinge bezoek van den Duitschen keizer natuurlijk meebrengt ons te ontvangen. Ze konden ons niet veel mededeelen, daar ze zelf eerst gistermiddag plotseling het verzoek ontvingen van den Commissaris der
3540 Amerongen voor de Deutsche keizerlijke familie en gevolg vanaf hedenmiddag voor logies wilde zorgen. Men wist verder ook niet veel meer, niet eens hoeveel menschen zouden meekomen. Naar schatting zou dit echter van 40 tot 80 personen zijn, zoodat de hotels Lievendaal en Oranje gereserveerd zijn, voor wie op Amerongen geen plaats kunnen vinden. Met het oog hierop waren de respectievelijke hoteliers al niet meer te
3545 bewegen van hun proviand-voorraad anders dan broodjes met kaas af te staan. Merkwaardig vonden wij, dat wij nergens, noch in het dorp, noch in de omgeving van veiligheidsmaatregelen iets konden merken. Wij vernamen echter dat 12
3550 rijksveldwachters dienst om het kasteel zouden doen. Ook het juiste uur van aankomst te Amerongen was niet bekend. Men verwachtte echter de keizerlijke familie met gevolg om kwart over drie aan het station Maarn dat geheel door militairen afgezet is, zou
3555 aankomen en dan met auto's van de familie Bentinck en van de Nederlandsche regeering naar Amerongen verder zal reizen. Van de appartementen door de keizerlijke familie te betrekken konden wij van de voorkomende gastheeren, die vooral nog eens den nadruk legden op het feit dat zij behooren tot den Nederlandschen tak van deze ook Deutsche
3560 en Engelsche takken bezittende familie, niet anders vernemen, dan dat zij "de groene" en "roode kamer" zouden betrekken. Historische vertrokken bezit dit kasteel overigens ook slechts één: het salon waar wij ontvangen werden en waarin in 1672 Lodewijk XIV overnachtte. Hij stak het kasteel's anderdaags in brand, doch uit den brand werd het bed, waarin de Zonnekoning sliep gered. De keizerlijke familie krijgt echter niet dit
3555 historische, doch een meer moderne slaapgelegenheid. Merkwaardig is wel, dat het dak, waaronder zij verblijven gemaakt is van hout van boomen uit het Grünwald, geschenk van den Grooten Keurvorst aan zijn persoonlijke vriend den graaf van Reede, toenmalig eigenaar van het afgebrande kasteel en gezant van de Staten-Generaal te Berlijn. Bij het verzenden van dit telegram beginnen enkele auto's met autoriteiten
3560 van leger en marechaussee op Amerongen aan te komen.

12 november 1918 De dood van den kroonprins?

Het "Vad." bevestigt het bericht van den dood van den kroonprins. Het blad zegt, dat toen de kroonprins Zondagavond over de Nederlandsche grens wilde gaan, hij door een
3565 Deutsche wacht werd aangehouden. Hij keerde toen terug, maar Maandagmorgen trachtte hij nogmaals over de grens te komen. Er ontstond toen een gevecht, waarin de kroonprins viel.

12 november 1918 De keizerlijke familie in veiligheid.

3570 BERLIJN, 12 Nov. (V.D.) De keizerin, de kroonprinses en de overige prinsessen uit het Huis Hohenzollern bevinden zich met de kleine prinsjes en prinsesjes in veiligheid in

het Neue Palais te Potsdam.

12 november 1918 De reis van Generaal van Heutsz.

3575 De oud-gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië, luitenant-generaal J. B. van
Heutsz, is Zaterdag hier te lande teruggekeerd van een reis naar het door de
Duitschers bezette deel van België, waarbij hij ook een bezoek heeft gebracht aan het
Groot-Hoofdkwartier te Spa. Naar aanleiding van deze reis is het gerucht verspreid,
3580 dat de oud-gouverneur-generaal, die tevens adjudant-generaal van H. M. de Koningin
is, geweten zou hebben, dat de Deutsche keizer naar ons land zou komen en dat hij
alles zou hebben voorbereid. In een onderhoud, dat wij gisteren met den heer Van
Heutsz hadden, verzekerde deze ons dat dit gerucht totaal uit de lucht gegrepen was.
Geheel zonder opdracht van wien ook, doch alleen uit particuliere belangstelling was
de heer Van Heutsz Dinsdag j.l. naar bezet België vertrekken. Het was zijn bedoeling,
3585 als neutrale Nederlander, te zien hoe de houding der Duitschers tegenover de Belgen
was. Voorts stelde hij zien voor een duikbootstation te bezichtigen en interesseerde
het hem met eigen oogen te zien, hoe de terugtocht der Duitschers geregeld was. Reeds
vroeger had hij den wensch te kennen gegeven een reis naar België en Duitschland te
maken en toen de zaak door terugtocht der Duitschers weer actueel werd, had hij er
3590 nogmaals op aangedrongen, waarop hem een uitnodiging uit het Deutsche hoofdkwartier
gewerd. De heer Van Heutsz – die o. a. in het bestuur zit van het Nederlandsch
paviljoen voor de Belgische oorlogsweezen en eerepresident is van de Nederlandsche
ambulance te Pré-Catalan – was aan de grens door een Duitsch stafofficier opgewacht,
die opdracht had hem alles te toonen wat hem belangstelling inboezemde.
3595 Zoo bezichtigde de heer Van Heutsz, gekleed in de Nederlandsche generaals-uniform,
verschillende fabrieken, waar Belgen werkzaam waren. Hij had gelegenheid te zien hoe
de terugtocht der Duitschers in volkomen orde geschiedde. Ook kon hij zich ervan
overtuigen, dat het Koninklijke Paleis te Brussel voor het Belgische Roode Kruis was
ingericht, dat het mooie stadhuis van Leuven geheel onbeschadigd was en ook dat men
3600 in België, zij het dan voor veel geld, alles zonder bon kon krijgen. Van zijn plan om
ook een Duitsch duikbootstation te bezichtigen, moest de heer Van Heutsz afzien
wegens de onlusten te Kiel. Zoo keerde hij, eerder dan zijn plan was, Zaterdagmorgen
uit Spa naar ons land terug. In Spa had hij als Nederlandsch generaal zijn opwachting
gemaakt bij den Deutschen keizer. – Toen ik Zaterdag Spa verliet, aldus verzekerde
3605 ons de heer Van Heutsz, was mij nog niets bekend van een besluit van den keizer om
afstand te doen van den troon. En zoo wist ik, toen ik Zaterdagavond te Maastricht
arriveerde, nog van niets. Er is dan ook geenerlei verband tusschen mijn bezoek aan
België en het Groot Hoofdkwartier en de komst van den Deutschen keizer. Ik heb mij
slechts een persoonlijk neutraal oordeel willen vormen omtrent de toestanden in het
3610 bezette België.

13 november 1918 0.00 De gewezen Deutsche Kroonprins.

Men meldt ons uit Maastricht: De gewezen kroonprins en zijn gevolg zijn vannacht om
12 uur in de 4 auto's uit Maastricht vertrokken; waarheen, is nog onbekend. Nader
3615 meldt men ons, dat de gewezen kroonprins naar Swalmen, naar het kasteel van graaf
Metternich, is vertrokken.

13 november 1918 0.00 De gewezen Kroonprins.

De ex-Kroonprins en zijn gevolg zijn vannacht om 12 uur in vier auto's uit Maastricht
vertrokken. Volgens een V. D.-bericht is de Kroonprins met zijn gevolg geïnterneerd
3620 en het kasteel van graaf Metternich onder Swalmen (bij Roermond).

13 november 1918 De afgetreden Keizer.

Onze berichtgever seint uit Londen: Van vele zijden, zelfs van zeer gematigde lieden,
hoorde ik krachtige protesten tegen het feit, dat Nederland den keizer gastvrijheid
3625 verleent. Algemeen verklaart men, dat hij aan de geallieerden moet worden
uitgeleverd.

De "Evening Standard" verklaart, dat de toestand, ontstaan door de ontvangst van den
ex-keizer in Nederland, zeer onaangenaam is. "Vooreerst hebben de geallieerden, en
naar wij veronderstellen ook de Deutsche revolutionaire regeering, ernstige bezwaren
3630 van practischen aard tegen het gebruik van het slot "Middachten" als centrum van
Deutsche intriges en reactionnaire samenzweringen. De Nederlandsche regeering is door
deze Deutsche invasie in een zeer onaangename positie geraakt. Zij moet kiezen: aan
den gevallen man een wijkplaats te weigeren of veroordeeld te worden door de geheele
beschaafde wereld, die wenscht, dat de afstand te Spa definitief zij. De plicht der
3635 geallieerden in hun eigen belang, in dat der menscheid en zelfs in dat van den
nieuwen Deutschen staat, ligt voor de hand. Napoleons terugkeer van Elba leert ons,
dat de Nederlandsche regeering Willem van Hohenzollern moet beschouwen als een

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

3640 gevangene en bereid moet zijn, hem bij de ondertekening der vredesvoorwaarden uit te
leveren. Maar veiliger en beter zou het zijn, ons onmiddellijk van dien man te
3645 verzekeren. Wij hopen, dat daartoe onverwijld stappen zullen worden gedaan. Een
tweede reden is, dat zijn onschendbaarheid een groote onrechtvaardigheid zou zijn en
een gevaarlijk precedent. Wij zullen er op aandringen, dat één der vredesvoorwaarden
moet luiden: bestraffing der Duitsche overheidspersonen, die misdaden pleegden tegen
de menselijkheid en het volkenrecht. Hoe kunnen wij anders consequent den
voornaamsten misdadiger zijn schuld doen boeten op gronden van rechtvaardigheid en
raadzaamheid? Het is noodzakelijk, dat de ex-keizer wordt uitgeleverd."

13 november 1918 De ex-Keizer.

3650 PARIJS, 13 Nov. (Reuters bijz. dienst.) De "Bond der Neutrale Landen" meent, dat,
indien Wilhelm von Hohenzollern uit zijn land gejaagd is door zijn vroegere
onderdanen en in Nederland moet blijven, een militair concentratie-kamp de eenige
plaats is die hem op het oogenblik kan worden aangewezen in afwachting van verdere
beslissingen. Het stuk is geteekend door het bestuur van den Bond en door de leden
der Nederlandsche sectie.
3655 Reuter seint uit Londen: De diplomatieke medewerker van de "Daily Graphic" schrijft:
Er heerscht een algemeene verontwaardiging over het feit, dat een neutraal land een
toevluchtsoord biedt aan den ex-keizer. Daar dit voorbeeld waarschijnlijk door andere
oorlogsmisdadigers gevolgd zal worden moesten de geallieerden een waarschuwing
richten tot de neutralen hen niet op te nemen. Indien Holland weigert hem te
3660 interneeren, is hij vrij naar België terug te keeren of daarheen, waar het Duitsche
leger zich mocht bevinden. Holland beheert hem te interneeren en, indien het dit doet,
zal het hem aan ons uitleveren, wanneer een der vredesvoorwaarden luidt, dat hij aan
ons moet uitgeleverd worden. In een brief aan de "Daily Graphic" gericht stelt iemand
voor den ex-keizer naar Kian Tsjan te verbannen.
3665 De "Daily Express" zegt, dat een keizer-herstel in Holland een verzamelplaats zou
wezen voor Nederlandsche antidemocratische machten en een centrum voor
militaristische samenzweringen, "de geallieerden moeten de uitlevering van den keizer
vragen op grond van de voor misdadigers vigurende verdragen. Hij moet dan voor een
rechtbank der naties gebracht worden. Niets minder zal het rechtvaardigheidsgevoel
3670 van de wereld bevredigen." De "Daily Telegraph" zegt, dat indien den keizer
toegestaan wordt in Holland te blijven, dit slechts kan geschieden onder de
voorwaarden, dat hij zich als burger gedraagt en niets doet om de wereld te
herinneren aan "de gepantserde vuist" of "het glinsterende harnas".
Onze berichtgever seint uit Parijs: Tery verwondert er zich in "l'Oeuvre" er over dat
3675 uit die 70 millioen Duitschers niet één kreet van verontwaardiging opgaat niet een
opwelling van trots te constateeren is. De devies schrijft dat hij naar Holland
vlucht met de meest walchelijken lafheid en zijn onderdanen vernederen zich in hun
nederlaag even diep als zij vroeger, toen zij de overwinning zeker achtten
aanmatigend waren.
3680 De houding van den keizer die op de vlucht sloeg heeft hier overigens evenwel
verbazing als walging veroorzaakt, men dacht hem toch flinker dan dat. Wat zijn
aanwezigheid in Holland betreft zegt de "Matin", dat, wat den aanvoerder der
misdadigers, was den keizer, die met zijn wreeden en laffen in het uur des gevaars,
gevlucht is, betreft, de naties der entente niet zullen gedogen dat deze een
3685 vreedzaam leven vinden zal in een naburige staat en dat hij daar intriges begint, die
de nabijheid der grens onduldbaar maakt.

13 november 1914 15.00 De gewezen Deutsche Kroonprins.

3690 Men meldt ons uit Maastricht: Hedenmiddag is te Oud-Vroenhoven de gewezen Deutsche
kroonprins Wilhelm over de grens gekomen. Met vier auto's kwam de Prins met zijn
gevolg van Tongeren. Na de formaliteiten aan de grens is de Prins te Maastricht naar
het ??gebouw gebracht, onder ontzaglijke in het publiek. De omgeving van het gebouw
werd afgezet. Het Wolff-bureau meldt d.d. heden uit Berlijn, dat het bericht, dat de
vroegere kroonprins zich met den ex-keizer naar Holland zou begeven hebben, onjuist
3695 is. "Hij bevindt zich bij de troepen aan het front." Wolff heeft ook betere dagen
gekend. Gisteren in den namiddag seinde men ons uit Maastricht: In vijf auto's is de
ex-kroonprins over Oud-Vroenhoven langs den Tongerschen Straatweg te drie uur
Maastricht binnengekomen. Hij was vergezeld van majoor von Muller, adjudant
ritmeester von Zobeltitz en eenige chauffeurs en kamerdienaars. Zij kwamen van het
3700 kasteel Roumont, waar hij van de troepen afscheid had genomen. Hij was in uniform.
Men wacht hier instructies af waarheen hij moest vertrekken. De voormalige kroonprins
werd ontmoet door een patrouille wielrijders, die hem hebben geïnterneerd.

13 november 1914 Het Kasteel Amerongen.

3705 Van het Departement van Buitenlandsche Zaken vernemen wij dat het kasteel Amerongen als verblijf van den gewezen Duitschen keizer door den eigenaar, graaf van Aldenburg Bentinck, op verzoek der Regeering is beschikbaar gesteld.

13 november 1914 Het kasteel Amerongen.

3710 Het landgoed, dat thans den gevallen keizer van Duitschland, Willem von Hohenzollern, tot verblijfplaats dient: het kasteel Amerongen, wordt reeds genoemd in de charters van graaf Floris V als bezitting van het geslacht Borre van Amerongen. Het landgoed is weliswaar ouder nog, doch de historie er van voor de 13de eeuw is niet duidelijk.

3715 Nadat het kasteel achtereenvolgens in het bezit is geweest van de Van Swietens en de Van Hemerts, ging het in 1557 over in handen van Goert van Reede, echtgenoot van Geertruid van Nijenrode, wier grafmonument men in de kerk te Amerongen vindt. Een der meest bekende leden der familie van Reede was de staatsman Godard Adriaen. Tijdens diens leven kwam ook het naburige landgoed Zuylenstein door huwelijk aan het

3720 geslacht. Godard Adriaen van Reede had, als gezant der Nederlandsche gewesten, getracht een bondgenootschap tegen Frankrijk tot stand te brengen en daarom werd het kasteel Amerongen, evenals Middachten in 1672 door de Franschen verwoest. (Zie v. d. Mende, Tijds. 2e S. VI 143: Vergoeding van landswege aan den heer van Amerongen, wegens de devastatie van het huys en de bosschen van Amerongen door de Franschen in 1672.) In 1678 werd het huis herbouwd. Een dubbele boogbrug geeft van het door

3725 stallen en paviljoens omgeven bassecour toegang tot het huis. De hooge voorgevel van het massale gebouw, met eenvoudige kroonlijst, is geheel van gebakken steen opgetrokken, met balkon onder het middenraam. In de vestibule, met prachtig plafond, leidt een dubbele trap naar de bovenvertrekken; in de groote zaal zijn twee mooie schouwen, in de gobelinzaal is veel oud porselein, terwijl overal portretten van

3730 vorstelijke personen en familieleden, antieke voorwerpen en kunstschaten worden aangetroffen. (Zie "Per Auto en te voet uitgave van den A. N.W. B."). Het kasteel Amerongen is tot 1879 in het bezit geweest van afstammelingen van voornoemden Godard Adriaen van Reede (of Rheede), gezant, bekend veldoverste en persoonlijk vriend van prins-koning Willem III, die hem om zijn verdiensten tot graaf van Athlone benoemde.

3735 Deze van Rheede was ook eigenaar van Middachten. In 1879 ging het landgoed over in het bezit der Bentinck. Eigenaar van het goed is thans G. I. G. C. graaf van Aldenburg Bentinck. Deze tak der Bentincks is de zuiver Nederlandsche. Amerongen heeft door deze gebeurtenissen opnieuw wereldvermaardheid verkregen. In 1672 was het bekend, omdat, vóór de "devastatie", Lodewijk XIV, de "Zonnekoning" er eenigen tijd

3740 vertoefde. Het kasteel Zuylenstein, vlak bij het landgoed Amerongen gelegen en eveneens een bezitting van genoemden graaf van Aldenburg Bentinck, was evenzoo een paar malen bekend in onze historie. Daar hebben n.l. de gezanten der Republiek der Nederlanden de Fransche ministers Louvois en Pomponne ontmoet om de vernederende vredesvoorwaarden van den Franschen koning te vernemen; daar heeft ook de aanbidding

3745 plaats gehad van het Hertogdom Gelre en het Graafschap Zutphen aan prins Willem III; deze laatste gebeurtenis is in een allegorie van Romeyn de Hooghen op het kasteel in beeld gebracht.

13 november 1918 Prins Heinrich.

3750 KOPENHAGEN, 13 Nov. (V. D.) Naar gemeld wordt vertoeft prins Heinrich van Pruisen, broeder van Wilhelm II, sedert eenige dagen in Denemarken.

14 november 1918 En de burgerij?

3755 Onder dezen titel schrijft de "Köln. Ztg.": De Duitse burgerij begint, in het gewarrel der gebeurtenissen, waarin zij eensklaps is gesleurd, tot bezinning te komen. Overall is de eerste gedachte van allen, die niet op den grondslag staan van de heden heerschende sociaal-democratie, deze geweest, zich te stellen in dienst van het algemeen en er toe mede te helpen, dat rust en orde gehandhaafd blijven. Er is, voor

3760 zoover wij weten, nauwelijks een ambtenaar van de oude "overheidsstaat" die zich, voor zoover men zijn medewerking wilde, zich aan dezen plicht heeft onttrokken, en talrijke mannen van alle burgerlijke partijen hebben zich ter beschikking gesteld van de arbeiders en soldatenraden. De burgerij heeft aldus ongetwijfeld het bewijs geleverd van haar goeden wil en zal dat zeer zeker in de moeilijker tijden, die ons

3765 nog wachten, verder doen. Niettemin handelen de nieuwe machthebbers, alsof er geen Duitse burgers meer zijn, alsof zij en hun aanhangers alleen in het Rijk wonen. Wie het kruis heeft, zegent zich. Onze sociaaldemocraten hebben daarvan rijkelijk gebruik gemaakt. Zij hebben alle vertegenwoordigers van de burgerij op vakambtenaren en officieren na, die hun onontbeerlijk leken, van de regeering uitgesloten, zij eischen plichten, maken echter tot dusver geen aanstalten om de burgerij het recht te geven,

3770 naast de offervaardige daad ook in den raad haar stem te verheffen. De sociaal-
democratie van de de meerderheidsrichting heeft de tot dusver door haar ten scherpste
bestreden onafhankelijken als gelijkgerechtigd en in gelijk aantal in de voorloopige
3775 regeering en de Duitschen arbeiders- en soldatenraden opgenomen. Daarmee is de
beweging geradicaliseerd op een wijze, die bij het verband dat deze richting met
Russische geestverwanten zou hebben, de beduchtheid doet ontstaan, dat ze meer en
meer op de banen van 't bolsjevisme zal kunnen afglijden. Deze beduchtheid bestaat,
of zij gegrond is, kan niemand thans met zekerheid willen bevestigen of ontkennen;
men mag intusschen hopen, dat het zal gelukken, de elementen van den uitersten
3780 vleugel, die wegens hun tet dusver aangenomen houding tot zulke bezorgdheid
aanleiding konden geven, in toom te houden.
En iets verder zegt het blad: Dag aan dag heeft de socialistische en burgerlijke
democratenpers ons trachten duidelijk te maken, dat wij voor het buitenland slechts
kunnen bestaan als de keizer, de belichaming van het autocratisch systeem zou vallen.
Tegelijk echter hebben we gehoord, dat het buitenland meer nog dan een keizerlijk,
3785 een bolsjevistisch Duitschland vreest en een op het Russische gelijkende bewind bij
ons niet erkennen en dulden zou. Wij hebben zulk een bewind niet en naar alle
waarschijnlijkheid zullen we het ook niet hebben. Maar men moet bedenken, dat de
revolutie bij ons nog in de kinderschoenen steekt en dat de orde, die ze zich
voorloopig heeft gegeven, de eerste zware proef nog moet doorstaan, als de
3790 demobilisatie begint, onze troepen terugkeeren en de voedselnood scherper wordt.
Bovendien is bolsjewisme een rekbaar begrip, waarvan men buiten evenals bij ons
slechts onduidelijke voorstellingen heeft. Om nu te verhoeden, dat Engelschen,
Franschen en Amerikanen, aan wie we thans op genade en ongenade zijn overgeleverd,
onze toestanden naar hun belangen nog meer ten onzen nadeele kunnen uitbuiten, moeten
3795 wij hun bij voorbaat de mogelijkheid ontnemen, dezetoestanden ook maar in de verte
met de Russische te vergelijken. Dat kan slechts daardoor geschieden, dat de
revolutie wordt georganiseerd en een straffe orde wordt gehandhaafd, dat ook niet de
schijn van een bolsjevistische chaos kan opkomen. Hier ontmoeten elkaar weer de
belangen van sociaal-democraten en de burgerlijke partijen en het verdient ook in
3800 burgerlijke kringen waardeering, dat het streven van de sociaal-democratische
regeering op dit doel gericht is. Men kan het haar met het oog hierop eenigszins
vergeven, dat haar bewind een zeer dictatoriale kleur heeft, die onze socialististen
den "overheidsstaat" zeer kwalijk zouden hebben genomen. (Te Hannover bijv. zijn
plunderaars standrechtelijk doodgeschoten, als de oude overheid dat had gedaan, zou
3805 men een geweldig misbaar hebben gehoord Red. Hbl.) maar onze machthebbers moeten
inzien, dat ze het voor alle verstandige Duitschers gemeenschappelijke doel slechts
dan kunnen bereiken, als ook vertegenwoordigers van burgers en boeren deelnemen aan
de regeering en aan de verantwoordelijkheid van de verdere ontwikkeling. Het moet het
geheele Duitschland zijn, dat zijn toekomst thans opbouwt, daarom eischen wij, dat
3810 aan de voorbereiding van de constituanten ook alle Duitschers deel hebben, opdat niet
bij voorbaat in het nieuwe Duitschland weer de kiem van tweedracht wordt gezaaid, die
ons in het verleden zoo vaak noodlottig is geworden.

14 november 1918 Een Hohenzollern plaatst zich onder de nieuwe regeering.

3815 Prins Friederich Leopold, zoon van prins Friedrich Karl, den oom van Wilhelm II,
heeft verklaard, zich ter beschikking te stellen van de nieuwe regeering.

14 november 1918 De ex-keizer.

3820 Reuter seint uit Londen: De "Manchester Guardian" schrijft: "Uit de gevechten te
Berlijn blijkt, dat de monarchie haar aanhang niet verloren heeft. Dat geeft
aanleiding tot de vraag, wat de toekomst van den ex-keizer zal zijn. Hij is in
Nederland dicht bij de Deutsche grens. De regeering overweegt, wat zij met hem doen
zal. Hij kan natuurlijk niet in Nederland blijven, waar hij zich stellig zou
3825 bezighouden met het smeden van complotten om hem op den troon te herstellen. Nu de
Duitschers van hem ontslagen zijn, Deutsche regeering misschien uitgenoodigd kunnen
worden, een verblijfplaats voor den ex-keizer aan te wijzen, die de Deutsche
republiek het meest geschikt zou voorkomen. Haar keus zou waarschijnlijk ook den
geallieerden wel passen en de Nederlandsche regeering zou dan den ex-keizer een wenk
3830 kunnen geven."

14 november 1918 De ex-Keizer.

Men seint ons uit Amerongen: Amerongen is overstroomd met gasten. De hotels zijn alle
vol en de nieuwsgierigen en journalisten slaan hun tenten op in het naburige Leersum
of in pensions, die gewoonlijk alleen des zomers toegankelijk zijn. Tot het kasteel
3835 worden alleen toegelaten rij die voorzien zijn van een kaart door den rentmeester

Naspeuringen van Paul Theelen: Keizer Wilhelm II

afgegeven; in het algemeen zijn de houders dier kaarten leveranciers van levensmiddelen of dergelijke. In een onderhoud dat wij met den zoon van graaf Bentinck hadden verklaarde deze ons geen particuliere bijzonderheden omtrent den ex-keizer te kunnen mededeelen. De eigenaar van het kasteel beschouwt den vorst als een door de Nederlandsche regeering geïnterneerde en er was geen enkele aanleiding tot het openen der deuren van het kasteel voor den ex-keizer dan het verzoek onzer regeering om hem tijdelijk te Amerongen te herbergen. Intusschen krijgen de dorpsbewoners den vorst nu en dan te zien. Maandagmiddag maakte hij een auto-tochtje in gezelschap van den graaf en met gevolg. Ook wandelt hij nu en dan in het slotpark, waar fotografen hem trachten te kiekken, doch dit wordt zooveel mogelijk tegengegaan. Een cordon van rijkspolitie is om het kasteel getrokken. Van buitengewone belangstelling, zelfs als de vorst uitrijdt, is niet veel te bespeuren. Gistermorgen arriveerden per auto te Amerongen Nederlandsche officieren om op het kasteel Amerongen de wapens van de aldaar en in de gemeente vertoevende Duitschers in ontvangst te nemen.

Naar onze Londensche correspondent seint stelt men in Amerika overal ten zeerste belang in het lot van den keizer. De juristen zijn het er over eens, dat Nederland het volste recht heeft hem aan de geallieerden uit te leveren, wanneer de vijandelijkheden zijn geëindigd. De "Daily Mail" van Londen zegt: De keizer wordt beschuldigd van de ernstigste misdaden, die ooit aan een mensch te laste zijn gelegd. Hij mag niet aan de gerechtigheid ontsnappen. De Nederlandsche regeering zou goed doen hem te nopen Nederland onmiddellijk te verlaten. Zijn tegenwoordigheid is onaangenaam aan een groot aantal Nederlanders en zeker een gevaar voor het Nederlandsche hof. Wanneer de Nederlandsche regeering aarzelt omdat zij waarschijnlijk moeite genoeg binnen haar eigen grenzen zal hebben, moet zij ook rekening houden met het gevaar dat de nieuwe Deutsche republiek niet kan verduren van den afgezetten keizer, die haar vernietiging bewerkt vanuit den bevrienden buurstaat. Hij liet zijn agenten in Duitschland achter, en zijn correspondentie moet afgesneden worden. De "Daily Mail" verneemt uit Amsterdam dat de keizer, zoo mogelijk, zich blijvend in het paleis op Corfoe zal vestigen.

Reuter seint uit Londen; De "Times" verneemt uit New-York, dat te Washington, New-York en andere steden gisteren de keizer in effigie werd verbrand of opgehangen. De "Tribune" publiceert telegrammen van de gouverneurs van verschillende staten, waarin wordt aangedrongen op zijn vervolging als misdadiger. Juristen zijn het er over eens, dat Nederland ten volle het recht heeft den keizer aan de geallieerden uit te leveren. Naar aanleiding van in de pers kenbaar uiteenlopende meeningen omtrent het karakter van het verblijf hier te lande van den gewezen keizer van Duitschland, waarbij o. a. ook van interneering werd gesproken, verstrekte men het Haagsche Correspondentiebureau aan het Departement van Buitenlandsche Zaken de inlichting, dat met den troonsafstand elke betrekking van den keizer tot het Deutsche leger had opgehouden te bestaan.

15 november 1918 8.00 De gewezen Keizerin van het Deutsche Rijk

heeft door tusschenkomst van het Nederlandsche gezantschap in Berlijn toestemming verkregen zich naar Nederland te begeven. De ex-Keizerin zou hedenmorgen vroeg per spoor vertrekken en in den voormiddag te Zevenaar aankomen, om door te reizen naar Maarn.